

Gaspard Gourgaud

Gaspar, Baron Gourgaud (September 14, 1783 - 1852), also known simply as **Gaspard Gourgaud** was a French soldier, prominent in the Napoleonic wars.

He was born at Versailles; his father was a musician of the royal chapel. At school he showed talent in mathematical studies and later joined the artillery. In 1802 he became junior lieutenant, and thereafter served with credit in the campaigns of 1803-1805, being wounded at the Battle of Austerlitz. He was present at the siege of Saragossa in 1808, returned to service in Central Europe and took part in nearly all the battles of the Danubian campaign of 1809.

In 1811 he was chosen to inspect and report on the fortifications of Gdansk. Thereafter he became one of the ordnance officers attached to the emperor, whom he followed closely through the Russian campaign of 1812; he was one of the first to enter the Kremlin and discovered there a quantity of gunpowder which might have been used for the destruction of Napoleon. For his services in this campaign he received the title of baron, and became first ordnance officer. In the campaign of 1813 in Saxony he again showed courage and prowess, especially at Leipzig and Hanau; but it was in the first battle of 1814, near to Brienne, that he rendered the most signal service by killing the leader of a small band of Cossacks who were riding furiously towards Napoleon's tent.

Wounded at the Battle of Montmirail, he recovered in time to be involved in several of the conflicts which followed, distinguishing himself especially at Laon and Reims. Though enrolled among the royal guards of King Louis XVIII of France in the summer of 1814, he embraced the cause of Napoleon during the Hundred Days (1815), was named general and *aide-de-camp* by the emperor, and fought at Waterloo.

After the second abdication of the emperor (June 22, 1815), Gourgaud retired with him to Rochefort. It was to Gourgaud that Napoleon entrusted the letter of appeal to the prince regent for asylum in England. Gourgaud set off in H.M.S. Slaney, but was not allowed to land in England. Determined to share Napoleon's exile, he sailed with him on H.M.S. Northumberland to Saint Helena. The ship's secretary, John R Glover, has left an entertaining account of some of Gourgaud's *gasconnades* at table.

His extreme sensitiveness and vanity soon brought him into collision with Napoleon's other companions, Las Cases and Montholon, in their exile at Longwood. The former he styles in his journal a Jesuit and a scribbler who went there only to become famous. The friction with Montholon, his senior in rank, was so acute that he challenged him to a duel, for which he was sharply rebuked by Napoleon himself. Tiring of the life at Longwood, he decided to leave the island. The comments he made to his English captors helped to convince Hudson Lowe that Napoleon was feigning illness, that he should not be moved from Longwood, and they led indirectly to the expulsion of Napoleon's doctor, Barry Edward O'Meara. Once in London he quickly demonstrated his support for Napoleon by sending letters to the Empress Marie-Louise and to the Emperors of Austria and Russia. In 1840 he joined other survivors of the captivity who returned to St. Helena to bring back Napoleon's remains for burial in Paris. He also sharply criticized Sir Walter Scott's *Life of Napoleon*.

He soon published his *Campagne de 1815*, in the preparation of which he had had some help from Napoleon; but Gourgaud's *Journal de Ste-Hélène* was not published till the year 1899. Entering the arena of letters, he wrote, or collaborated in, two well-known critiques. The first was a censure of Count P de Ségur's work on the campaign of 1812, with the result that he fought a duel with that officer and wounded him. He became a deputy to the Legislative Assembly in 1849.

He died at Paris in 1852, 68 years old. He took part in 14 campagnes and 37 battles.

Works

Gourgaud's works are:

- *La Campagne de 1815* (London and Paris, 1818);
- *Napoléon et la Grande Armée en Russie*
- *Examen critique de l'ouvrage de M. le comte P. de Ségur* (Paris, 1824)
- *Refutation de la vie de Napoleon par Sir Walter Scott* (Paris, 1827)

He collaborated with Montholon in the work entitled *Mémoires pour servir à l'histoire de France sous Napoleon* (Paris, 1822-1823), and with Belliard and others in the work entitled *Bourrienne et ses erreurs* (2 vols., Paris, 1830); but his most important work is the *Journal inédit de Ste-Hélène* (2 vols., Paris, 1899), which is a remarkably lifelike record of the life at Longwood. See also

- *Notes and Reminiscences of a Staff Officer*, by Basil Jackson (London, 1904).
- "Le général Gourgaud", by Jacques Macé (Éditions Nouveau Monde/Fondation Napoléon, 2006).

Bron: WIKIPEDIA

Generaal Baron Gourgaud
Sainte-Hélène

Journal inédit de 1815 à 1818

Avec préface et notes de
mm. le Vicomte de Grouchy et Antoine Guillois

Paris 1899

Twee delen.
Deel 1: 590 pag.
Deel 2: 564 pag.

Gelezen en uit het Frans vertaald (vaak letterlijk, veel in uittrekselvorm) door Roel Vos van nov – dec 2008.

Roel Vos heeft een origineel exemplaar (1e druk) gebruikt. Dit boek is voor het eerst verschenen in 1899.

DEEL 1

jaar: 1815
+ pagnr.

Hoofdstuk I (3 juli – 14 oktober 1815)

- Aankomst te Rochefort
- De volgelingen van Napoleon
- Op het eiland d'Aix
- Onzekerheden
- Gourgaud wil dat Napoleon naar Engeland gaat
- Verzet van Napoleon
- Hij raadpleegt de anderen
- De beroemde brief aan de Prins-Regent
- Opdracht voor Gourgaud op de Slaney
- Aan boord van de Bellreophon
- Eerste desillusies
- Dubbelheid van de Engelsen
- In Torbay
- Veel nieuwsgierigen
- Het aanwijzen van Sint-Helena
- Scène door de keizer
- Begin van de onderhandelingen
- Op de Northumberland
- De 15e augustus op zee
- Madeira
- Het onweer
- Lengte van de route

- De keizer doet aan wiskunde
- Hij praat over Desaix
- Het begin van het dicteren
- Blik op Sint-Helena

3 juli
1815
(geen dag)
27

Ik kom aan in Rochefort op 3 juli om 06.00u. Ik ga naar hotel Pacha en ik begeef me direct daarna naar de marine-prefect, dhr. de Bonnefaux, om hem mijn instructies te geven.

De keizer arriveert om 08.00u. en stapt uit bij de prefectuur, ik ben nog bij de prefect. Ik krijg alle medewerking.

Om 13.00u. arriveren Las Cases en mme de Montholon, die tegenhouden zijn in Saintes en gevaar hebben gelopen. Mijn knecht François voegt zich weer bij me.

4 juli
27

Ik kondig Zijne Majesteit om 04.00u. de komst van rijkswaarders aan en ontbijt met hem.

Planat, Autric, Saint-Catherine, die achtergebleven waren, voegen zich weer bij ons. We zien steeds twee of drie fregatten en enkele boten.

5 juli
28

Prins Joseph komt aan. We zien de Saale en de Meduse. De keizer raadpleegt me over de samenstelling van zijn gezelschap, zegt dat Montholon en ik zullen fungeren als zijn aides de camp. Hij vraagt me of ik Las Cases ken, die voor hem nuttig zou kunnen zijn. Hij wil hem als kassier, ik zeg dat hij dhr. Bassano zou kunnen vervangen.

6 juli
29

Alles hetzelfde. Ik bezoek met Bertrand de haven. Ik bezoek de Bayadère, een korvet in de Gironde.

7 juli
29

We krijgen kranten uit Parijs, waar in staat dat de Engelsen in de hoofdstad zijn. Geweeklaag hierover. Dhr. Las Cases zal ons helpen als Napoleon gaat regeren als de Bourbons niet welkom zijn in Frankrijk.

8 juli
30

Om 06.00u. stuurt Zijne Majesteit me naar de fregatten. Ik raadpleeg de kapiteins Philibert (Saale) en Ponée (Meduse). Ze verzekeren me dat de wind overdag uit zee waait en 's nachts vanaf het land, maar dat ze slechts drie mijl kunnen uitvaren. De Engelsen liggen te wachten en kruisen tussen Les Sables en de Gironde, er is niet veel kans om er uit te komen. Ik ga om 15.00u. terug. Rovigo zegt me dat Zijne Majesteit in Fouras aan boord gaat, ongeacht wind of tij.

Om 16.00u. vertrekken we, Zijne Majesteit in het rijtuig van de prefect. We gaan vlakbij Fouras aan boord van een roeiboot, Zijne Majesteit, Becker (minister van Oorlog), Lallemand, Bertrand, Rovigo en ik en tien soldaten.

Om 17.00u. verlaat Napoleon Frankrijk. Hevige zeegang. We lopen gevaar.

Om iets over 19.00u. gaan we aan boord van de Saale. Zijne Majesteit inspecteert de officieren, onderhoudt zich met kapitein Philibert. We souperen. Daarna praat ik nog even met de keizer in zijn hut.

9 juli
31

Om 01.00u. draait de wind naar het noorden en waait tot 03.00u. Daarna

windstil. De keizer roept me om 06.00u. De brik Epivier werpt om 10.00u. het anker uit. Zijne Majesteit gaat het eiland d'Aix bezoeken, praat over de batterijen en de fortificaties. De inwoners lopen hem achterna en roepen 'Leve de Keizer!' Overleg met de maritieme prefect, Bertrand en Becker. De tijdelijke regering wil dat Zijne Majesteit binnen 24 uur vertrekt.

Om 11.00u. ontbijt. Iedereen is triest en verslagen. De keizer sluit zich op. De adviezen zijn verschillend. Een deel van ons wil dat hij aan boord gaat van de Bayadère bij Bordeaux, dan op een Amerikaans schip, dat daar voor anker ligt, terwijl twee fregatten de kruisende Engelsen afleiden. Een ander deel zegt dat we op een zgn mosselboot, die daar ligt, moeten gaan. Weer een derde groep zegt naar het eiland d'Aix of Bordeaux te gaan.

Tenslotte wordt er tegen de avond besloten dat Las Cases en Rovigo naar de Engelsen zullen gaan om hun mening te peilen, te vragen of de paspoorten er zijn en of we kunnen vetreken. Las Case, die Engels spreekt, zegt dat hij niets op heeft met al die meningen.

10 juli
32

Las Cases komt terug. De Bellerophon volgt hem met volle zeilen. We denken dat ze hem gaan aanvallen. Maar, nee, hij ankert vlak bij ons. Het schip is er zeker van dat de keizer hier is.

11 juli
32

Er arriveren kranten, die de komst van de koning in Parijs melden. De keizer zendt generaal Lallemand aan boord van de Bayadère in de Gironde.

12 juli
32

's Nachts worden er spullen ingeladen voor het eiland d'Aix. Iedereen is diep bedroefd. Om 10.15u. gaat Zijne Majesteit per roeiboot naar d'Aix, vergezeld door generaal Becker, Bertrand, Planat en mij. De keizer wordt door de bewoners enthousiast ontvangen. Hij logeert in het huis van de militaire commandant.

De Bellerophon komt met volle zeilen aan, vuurt een salvo af, we denken ter gelegenheid van de entree van de vijand in Parijs.

De keizer vraagt me raad: vertrekken op een klein snel scheepje of naar een Deens schip gaan, dat vlakbij ligt of zich overgeven aan de Engelsen? Ik antwoord dat ik mijn mening niet durf te geven, maar dat wachten in ieder geval meer kans op ontsnappen geeft. Zijne Majesteit dringt bij mij aan. Ik zeg hem dan dat het volgens mij beter is om zich over te geven aan de Engelse natie, want daar vindt hij bewonderaars, beter dan op een snel bootje te vertrekken. Het is te verwachten dat zo'n bootje geënterd wordt en dan zal de keizer in de Tower geworpen worden.

Verschillende adviezen van anderen.

Rovigo begeeft zich aan boord van de Saale.

13 juli
34

Gedurende de nacht is het onrustig geworden aan boord van de fregatten. De Engelsen vuren geweerschoten af. Zijne Majesteit stuurt me er op uit. Er liggen twee Engelse fregatten aan de kant van Bordeaux en verderop nog twee boten. De hertog van Rovigo komt om 08.00u. Hij zegt dat het heel moeilijk is om tussen de Engelsen door te sluipen. Zijne Majesteit vraagt me raad. Ik adviseer het te proberen. Om 09.00u. komt generaal Lallemand terug van een onderzoek naar de kant van Bordeaux. Veel geheimzinnig overleg. Bertrand zegt tegen me dat Zijne Majesteit besloten heeft op een Deense boot te vertrekken, waarvan de kapitein een oud-officier van de Garde is geweest.

In La Rochelle kan ook een waterboot gekocht worden, voorzien van de juiste papieren, paspoorten ed. Er zijn maar vier matrozen aan boord. Vier personen kunnen dan met Zijne Majesteit mee. Ik zeg dat ik Zijne Majesteit zal volgen. Ik ga naar de keizer toe, die chagrijnig zegt dat hij op dit bootje slechts Bertrand, Lallemand, Rovigo en een bediende (Ali) kan meenemen. Hij heeft liever mij mee dan Lallemand, maar deze kent Denemarken beter en hij is een vriend van de kapitein. Hij zegt dat hij echt aan mij gehecht is, maar dat zijn rol is uitgespeeld en dat hij straks als een eenvoudig particulier in Amerika zal leven. Hij zal nooit meer in Frankrijk terug komen, het zal enkele maanden duren, voordat er een nieuw Europa is.

Ik zeg dat ik niets te vrezen heb van de Bourbons. Ik zeg ook dat hij zich nu beter kan overgeven aan de Engelsen dan een avonturier te worden. De keizer bevestigt dit. Hij zegt dat hij gisteren bedacht heeft zich over te geven met de woorden: 'Als Themistocles..... vraag ik u asiël!' Op hetzelfde moment strijkt er een vogeltje op de vensterbank neer en ik roep uit: 'Dat is een geluksteken!' Ik vang het vogeltje en Napoleon zegt tegen me: 'Er is genoeg ellende, laat hem vrij!' Ik gehoorzaam de keizer en hij zegt: 'Naar welke kant vliegt hij?' De vogel vliegt naar rechts en ik roep uit: 'Sire, hij gaat naar de Engelse kant!'

De keizer fantaseert nog even door over Amerika over wat hij er allemaal zal doen. Dan zegt hij: 'U zult dus bij me blijven!' Ik vertel hem dat mme Bertrand haar man onder druk zet door te zeggen dat ze dood gaat als hij zonder haar vertrekt. Zijne Majesteit zegt me dat hij al op diverse momenten geprobeerd heeft Bertrand alleen mee te laten gaan, maar dat wil deze absoluut niet.

Dan moet ik Bertrand halen. Na de lunch geeft Bertrand me twee paar pistolen om ze namens Zijne Majesteit aan de kapiteins Ponée en Philibert te overhandigen. Ze bedanken me en zeggen: 'U weet dus niet waar u heen gaat? U kent de Engelsen niet!'

Ik ga terug. Onze spullen worden aan boord van de Deen gebracht, de nacht valt. Ik loop tot aan de punt van het eiland, waar hij voor anker ligt. Las Cases en Lallemand worden naar het fregat gestuurd om zich daar over te geven aan de Engelsen.

14 juli
38

We zien het schip de Parlementaire met de driekleur vlakbij het Engelse schip. Las Cases en Lallemand komen terug. Zijne Majesteit laat ons komen en vraagt ons advies. Iedereen is van mening, dat zich overgeven aan de Engelsen het beste is. Zijne Majesteit begint de brief 'Als Themistocles.....' te schrijven. Ik lees hem met tranen in de ogen. Ik moet de brief gaan bezorgen bij de Prins-Regent in Londen en krijg hiervoor instructies: een huis huren op het platteland, overdag niet in Londen, me niet naar de kolonieën laten sturen. Er wordt een kopie van de brief gemaakt. Dictaat van nog enkele brieven. Bertrand schrijft alle brieven in het net.

Als ik wegga, ontmoet ik Becker, maar ik zeg hem niet dat ik naar Engeland ga. Ik verzoek hem als hij naar Parijs terug gaat, mijn moeder te berichten.

Ik neem Las Cases mee, ik stap in een roeiboot, neem een huzaar, een page en een voetknecht mee. We worden goed ontvangen aan boord van de Bellerophon. Kapitein Maitland ontvangt mij en Las Cases in zijn hut. Er zijn nog twee kapiteins bij. Las Cases is opgewonden, hij verstaat wat de Engelsen onder elkaar zeggen: de brief voor de Prins-Regent maakt grote indruk op ze. Las Cases raadt me aan de keizer te schrijven dat de brief goed ontvangen wordt. Ik werp op dat ik niets begrijp van alles wat er rondom ons gezegd wordt. Dat hij

	integendeel beter een berichtje kan sturen naar Bertrand als de roeiboot terug gaat. Als de nacht valt, ga ik samen met François (bediende van Gourgaud) en kapitein Sartorius aan boord van de Saley, korvet met vier kanonnen en acht karonnades.
15 juli 40	Om 08.00u. komen we de Superbe tegen, waarop admiraal Hotham vaart. Onze kapitein gaat er aan boord en komt weldra terug. Allerlei scheepszaken.
16 juli (zondag) 41	We zien de Telegraphe. Ik dineer met de officieren aan boord, die uiterst beleefd tegen mij zijn. De Engelsen schaken zelfs op zondag niet.
17 juli 41	De wind verandert iets. Gedurende de nacht heeft een fregat contact met ons. 's Ochtends vraagt een ander fregat mij, waar Napoleon is.
18 juli 41	's Nachts vergist de stuurman zich.
19 juli 41	Op het moment dat we denken vlakbij Ouessant te zijn en hem denken te passeren, zien we dat we ten zuiden van het eiland van de Seine zijn. We passeren het bekken van Raz en de Zwarte Rotsen. 's Avonds flinke zeegang, er is een flink onweer.
20 juli 41	We zien Ouessant. De wind is noord-noord-oost. Om 10.00u. zien we het schip de Chatham met nog een boot. We geven seinen. Om 14.00u. tussen de rotsen door langs Ouessant.
21 juli 41	Heel kalm weer.
22 juli 41	Om 06.00u. kunnen we Engeland zien. 's Avonds komen we in Plymouth aan. Om 21.00u. laat kapitein Sartorius de roeiboot te water. Hij heeft tot nu toe steeds gesuggereerd dat hij me zou begeleiden naar Londen, maar hij weigert me te laten spreken met admiraal Keith. Ik zeg hem dat ik dit niet afgesproken heb met kapitein Maitland. Ik protesteer. Ik vraag toestemming naar Londen te gaan om de Prins-Regent de brief van de keizer te brengen. Weigering. Ben ik bedrogen? Kapitein Sartorius komt niet meer aan boord terug, hij gaat naar Londen.
23 juli 42	De roeiboot komt om middernacht terug. Er komt een briefje mee van kapitein Sartorius aan de eerste luitenant om het anker te lichten en naar het kamp in Torbay te varen. Ik protesteer opnieuw. We vertrekken om 12.00u. We ankeren in Torbay. Ik vraag opnieuw om aan land te mogen gaan. Weigering. Ik vraag deze weigering op schrift, weer niets. Het signaal 'quarantaine' wordt gehesen om contact met ons te voorkomen. Er worden vier mariniers op wacht gezet om te verhinderen dat roeiboten contact maken. Ondanks dat zien we er één een krant brengen.
24 juli 42	De Bellerophon gaat voor anker in Torbay. Ik ga iets na 08.00u. aan boord. De keizer laat me komen, ik vertel hem wat me is overkomen. Hij zegt me dat admiraal Hotham een officier heeft gestuurd en dat daardoor alles is veranderd en vraagt of ik de brief nog heb. 'Ja, Sire!' Er komen kranten. Een groot aantal nieuwsgierigen nadert de Bellerophon.

	Roeiboten worden te water gelaten om ze weg te jagen. Ik merk op dat Las Cases het kruis van het Legioen van Eer draagt, hij heeft dat nog nooit gedragen!
25 juli 43	Er komen kranten. Mme Bertrand, die goed kon opschieten met dhr. Gambier, maakt ruzie met hem, omdat hij zijn kranten niet wil laten lezen, hij gedraagt zich wat kinderachtig.
26 juli 43	Om 13.00u. komt Sartorius terug uit Londen. Om 15.00u. zeilen we weg. Er wordt niets meegedeeld over de reis. We komen om 16.00u. aan in Plymouth, Maitland gaat nu ook aan land. Tijdens zijn afwezigheid ankert het fregat Liffey aan bakboordszijde van de Bellerophon. Ontscheping van de officieren, de menigte moet zelfs met geweerschoten verjaagd worden. Maitland laat weten dat hij aan land bij de admiraal dineert. Om 21.00u. komt hij terug aan boord, zegt niets positiefs. Onze positie lijkt zich niet rooskleurig te ontwikkelen. We worden ongerust over de manier, waarop Zijne Majesteit zal worden ontvangen. Las Cases twijfelt er echter niet aan, ook niet over het regeren van Napoleon II, Hij heeft een groot vertrouwen in de Engelse vrijheid Hij discussieert hier heftig over met Lallemand. Tijdens de nacht ankert er een ander fregat, de Eurotas, aan stuurboord van ons. De keizer vraagt me de brief aan kapitein Maitland te geven, opdat deze hem naar Londen kan brengen. Ik hoor nu dat Las Cases in de roeiboot op weg naar de Bellerophon gevraagd heeft hem te benoemen tot ridder van het Legioen van Eer, opdat het mooi staat bij zijn aankomst te Engeland. Hij heeft ook het uniform van een zeekapitein gekregen, omdat hij aspirant was vóór de Revolutie. IJdelheid der ijdelheden!
27 juli 43	Ik vraag Maitland waarom beide fregatten zo vlak naast ons ten anker zijn gegaan. Hij geeft me vreemde redenen en eindigt met uit te roepen dat het een bevel van de Admiraliteit is. Maitland gaat weer aan land en lijkt bij terugkomst minder bedrukt. Hij kondigt voor morgen de komst aan van admiraal Keith. Heel veel nieuwsgierigen in roeibootjes rondom ons, er is er een vol met musici. Er wordt minder streng gedaan dan gisteren.
28 juli 44	Om 05.00u. gaat kapitein Maitland aan wal. Er wordt tegen me gezegd dat ik en Planat en Maingaug (de chirurgijn, die de keizer vanaf Malmaison vergezelde) naar het schip de Liffey gebracht zullen worden. De keizer laat me roepen, hij zegt dat ik blijf. Bertrand werpt op dat de eerste luitenant, die het bevel heeft nu Maitland aan wal is, het bevel heeft gegeven me naar de Liffey te brengen. Er wordt gewacht op de terugkeer van Maitland. Veel verscheppingen van de dames naar de Eurotas, waar een trap wordt uitgezet, wat grote onrust onder ons teweeg brengt. We vrezen steeds dat we op deze fregatten gezet zullen worden. Maitland komt terug en kondigt ons de komst van admiraal Keith aan, terwijl Planat en de anderen al op de Liffey zijn. De admiraal komt om 11.45u., gaat naar de keizer, blijft er twintig minuten, komt weer naar buiten, benadert de dames Bertrand en Montholon, zegt hen vele beleefdheden en zegt dat iedereen aan boord kan blijven, want er zijn niet voldoende andere boten. We blijven wat hoop houden. Om 14.00u. gaat Maitland weer aan wal, ik geef hem een brief voor mijn moeder mee.

	Las Cases blijkt een gouden kruis van het Legioen van Eer te hebben, dat hij heeft gekocht van Marchand. We worden weer ongerust door alles wat er om ons heen gebeurt. 's Avonds komt Maitland somber aan boord terug. Het regent de gehele dag. Maitland gaat om 17.00u. aan land. Hij brengt kranten mee, waarin staat dat we naar Sint-Helena gestuurd zullen worden!
30 juli 45	Maitland vertrekt zoals gewoonlijk. Hij komt om 14.00u. terug met kranten, waarin de komst van de ondersecretaris van Staat wordt aangekondigd, die de beslissing van de Engelse regering brengt. De spanning is groot. We zien het komen en gaan van Maitland, die aankondigt dat Keith pas morgen zal komen. We zijn steeds meer in verwarring. Er wordt gezegd dat Zijne Majesteit met niemand anders meer mag praten dan met mij en vier andere officieren.
31 juli maandag 46	Kapitein Maitland gaat om zes uur aan wal en komt om tien uur terug met slecht nieuws. Admiraal Keith en de onder-secretaris Bunbury komen om kwart over elf bij Zijne Majesteit aan en ze spreken met elkaar drie kwartier achter gesloten deuren. Ze brengen hem het bericht dat hij naar Sainte-Hélène moet gaan met zijn officieren, met uitzondering van Rovigo en Lallemand. De keizer verklaart dat hij daar niet heen gaat, dat hij op de Bellérophon blijft, dat hij door naar Engeland te gaan, de grootste eer aan een natie heeft bewezen, waar de actuele toestand een donkere schaduw over de toekomst van Engeland werpt. De admiraal verzoekt de keizer hem hierover een brief te sturen en Zijne Majesteit schrijft dat hij de dood op Sainte-Hélène prefereert als hij maar geen krijgsgevangene genoemd zal worden. Hij zegt vervolgens tegen ons dat hij niet naar Sainte-Hélène kan gaan, dat dat een minderwaardige manier van sterven zou zijn. 'Ja, Sire, ook wij vinden dat minderwaardig. Ze kunnen ons beter doden, terwijl wij ons verzetten of ons opblazen'. Rivigo en Lallemand, die aanwezig zijn, schrijven aan de admiraal dat ze zich aan de Engelse wetten zullen onderwerpen. Somber diner.'s Avonds komt mme. Bertrand als een dolle bij de keizer binnen, zonder aankondiging, maakt grote stampeij, gaat weg en begint een echtelijke ruzie; ze wil zich in zee werpen. Wij zien alles. Lallemand spreekt zeer indringend in het Engels met haar en berispt haar voor haar gedrag; Maitland schrijft op zijn beurt aan Lord Melville; hij zegt dat hij boos is over wat er gebeurd is; hij heeft zoiets niet durven dromen. Lallemand en Rovigo schrijven aan Lord Bathurst. (Beiden worden naar Malta gebracht en lange tijd in fort Manuel vastgehouden).
1 augustus dinsdag 47	Maitland gaat zoals gewoonlijk om acht uur aan wal. Zijne Majesteit zegt me nog eens, dat naar Sainte-Hélène gaan het einde van zijn carrière zou zijn en wel op zo'n manier dat hij er niet aan denken moet. (Gourgaud schrijft steeds Sa Majesté en Elle! rkv) Er is een grote groep nieuwsgierigen. We zien verschillende mensen met een rode papaver in het knoopsgat. Las Cases hoopt dat er nog veel meer van deze mensen zullen komen.
2 augustus woensdag	Om half tien gaat Maitland aan wal. De keizer ontbijt niet met ons. Mme Bertrand

47	maakt met mij op het dek een scène als een viswijf (femme de la halle) en wil dat haar man met mij vecht. Ze gaat zover dat ze tegen hem zegt dat iedereen wel kan zien dat hij geen echte heer is. Maitland gaat dit alles aan de keizer rapporteren.
3 augustus donderdag 48	Maitland gaat aan wal. Niets belangrijks. Verveling. Steeds varen rondom ons roeibootjes met mannen en vrouwen met rode papavers op.
4 augustus vrijdag 48	Om twee 's ochtends krijgt Maitland het bevel zich klaar te maken voor vertrek. Het anker wordt gelicht. Even later krijgt de kapitein de opdracht te vertrekken, Zijne Majesteit heeft niet eens het recht zelf de officieren, die hem zullen gaan vergezellen, uit te kiezen, maar admiraal Keith zal ze aanwijzen. De keizer antwoordt dat hij niet wil vertrekken. Hij ontbijt niet met ons en vraagt de admiraal te spreken, die wordt verwacht, maar die komt niet. Een korvet, de Prométhée, vaart bij de ingang van de haven. We vertrekken. De Tonnant en de Eurotas volgen ons. Zijne Majesteit komt zijn hut niet uit; er wordt gezegd dat hij zichzelf heeft vergiftigd, De kapitein gaat naar het korvet, waar Keith op is; hij komt terug met de mededeling, dat Bertrand ook geaccepteerd is, maar dat de admiraal hem zal toestaan te vertrekken als hij dat zou willen. Grote twijfel bij Bertrand en zijn vrouw, die er over denken de keizer te verlaten. De keizer dineert niet en komt zijn hut niet uit. Tegen de avond gaat Mouthoulon naar hem toe: hij ziet er beter uit en lacht bij de gedachte dat men hem zou willen vermoorden. Hij vraagt mij om details over degenen, die met hem meegaan. Ik schrijf aan mijn moeder.
5 augustus zaterdag 48	Het schip heeft steeds hetzelfde escorte. De dag wordt doorgebracht met reparaties of met kruisen in Het Kanaal. De zee is onsturig. Zijne Majesteit is ziek, wij zijn allemaal zeeziek. Er wordt gezegd dat Keith, Cockburn en Hull aan boord van de Tonnant zijn en dat zij bepaald hebben dat Zijne Majesteit slechts drie officieren mee mag nemen.
6 augustus zondag 49	Om acht uur zien we in de verte een schip. We denken dat het de Northumberland is. Om elf uur zijn we er dichtbij en het escader begeeft zich naar Torbay, waar buiten de haven voor anker wordt gegaan. De keizer stuurt eindelijk de lijst op van personen, die hem mogen volgen. Ik ben als vierde genoteerd. Bertrand brengt de lijst naar de admiraal met de opdracht van Zijne Majesteit er op aan te dringen dat hij bij hem komt. Als deze aankomt, zegt hij dat de Engelsen niet willen, dat ik (Gourgaud) vertrek, maar dat de keizer er op staat. Keith, Cockburn en Bunbury maken hun opwachting bij Zijne Majesteit, die nogmaals protesteert tegen de behandeling, die men hem doet ondergaan. Hij stelt voor Las Cases aan te stellen en dat ik met drie officieren ook mee ga. De admiraals overleggen, maar beslissen niets. Men geeft ons de gordels terug, die elk 16.000 francs bevatten. Monthoulon, opgejut door zijn vrouw, gaat naar de keizer en raadt hem aan mme Bertrand niet mee te nemen. De keizer aarzelt. Gaat Bertrand nu wel of niet mee?
7 augustus maandag 49	Las Cases gaat om acht uur naar de admiraal. Hij mag zijn degen omhouden en men zegt tegen ons, dat wij al onze wapens moeten afgeven. We mompelen dat

we ze voor de dienst nodig hebben. Zijne Majesteit twijfelt nog of hij Bertrand wegens zijn vrouw zal mee nemen, maar zij schrijven hem een briefje met het gevolg dat hij ze meeneemt.

Cockburn komt tegen twaalf uur met een commissaris: hij kondigt aan dat we van boord gaan: de commissaris regelt het transport van de bagage, inclusief onderzoek ervan. Niemand van ons wil getuige zijn van dit gebeuren, waarbij Cockburn helpt.

Tachtigduizend francs van Zijne Majesteit worden in beslag genomen. Ik vraag de admiraal me mijn privé spullen te laten behouden. Hij weigert en zegt: 'dat zijn dus die beroemde Franse officieren, die niet zonder hun privé spullen kunnen!'

Om tien uur neemt Zijne Majesteit afscheid van Rovigo en Lallemand. Hij weigert van de eerste de riem, die hij hem toevertrouwd heeft, terug te krijgen en geeft aan de tweede de scheepslading van de Dancis ter waarde van dertigduizend francs. Hij biedt Maitland een tabaksdoos aan, die deze weigert en hij geeft een set pistolen aan de kapitein der mariniers en zijn secondant.

We gaan van boord in een sloep; Bertrand, Las Cases, Monthoulon, ik, de dames Bertrand en Monthoulon en tenslotte de keizer.

Bij aankomst op de Northumberland staan alle matrozen aan dek; Zijne Majesteit salueert en praat met enkele officieren. Een zeilbootje vol met nieuwsgierigen botst tegen een kotter, twee of drie mensen verdrinken.

Voor het diner praat de keizer met dhr. Littleton en Lord Lowther, leden van het Parlement.

Het is zeven uur 's avonds, wij dineren allen tezamen, daarna spelen we 21-en. Om elf uur naar bed.

(NB. aan boord van de Northumberland bevonden zich op moment van aankomst van de keizer ook de heren Stanley en Hutchinson, beide gemeenteraadslid en vertegenwoordiger van minister Castlereagh. (herinneringen van gravin de Monthoulon)).

8 augustus
dinsdag
54

De zee is wild. Zijne Majesteit is misselijk. Ik slaap in de salon. Admiraal Cockburn en Bingham zijn zeer vriendelijk en praten met mij.

9 augustus
woensdag
54

Rustige zee. Alle schepen zijn nu klaar en we gaan op weg naar Madeira. Er wordt een brik naar Falmouth en een naar Jersey gestuurd om wijn te halen.

Aant.: het konvooi bestaat uit zeven schepen:
Northumberland, 80 kanonnen, kapitein Ross, zwager van Cockburn.
Havannah, 44 kanonnen, kapitein Hamilton
Furet, 36 kanonnen.
Eurotas
Ecureuil
Péruvian
Griffon, kapitein Wright

10 augustus
donderdag
54

Bewolkte lucht. 's Avonds tijdens een onweer verlaten wij Het Kanaal. Zijne Majesteit verlaat zijn hut niet, hij laat mij roepen en zegt tegen mij dat hij zich zal

11 augustus vrijdag	laten gelden. 'Arabië verwacht een veldheer; met de Franse reserves en de Arabieren als vrijwilligers zou ik de heerser zijn geweest in de Oriënt. Ik voel me als de leeuw van Juda.' Deze dag vermeldt Gourgaud niet!
12 augustus zaterdag 52	De zee wordt rustiger. De keizer dineert met ons. Wij varen naar het oosten. Er wordt schaak gespeeld.
13 augustus zondag 52	Vlakke zee. Zijne Majesteit schaakt met mij en Monthoulon. We zien een Franse brik, die uit Le Havre komt. Zwakke wind.
14 augustus maandag 52	We komen verschillende buitenlandse vaartuigen tegen. Iets meer wind.
15 augustus dinsdag 52	We kijken de een na de ander naar Zijne Majesteit. Tegen mij praat hij over die andere 15^e augustussen. Wat een verschil! Na het diner, als zoals steeds Zijne Majesteit van tafel opstaat om met Bertrand en Las Cases op het dek te wandelen, drinken we op zijn gezondheid. 's Avonds spelen we zoals gewoonlijk 21-en. De keizer, die op andere dagen steeds verliest, wint op deze avond 80 napoléons en dat op zijn verjaardag. De brik La Zénobie verdwaalt tijdens de nacht, ze zagen ons niet meer. Ik leen 25 napoléons uit aan dhr. Glover en 77 aan Monthoulon.
16 augustus woensdag 53	Zwakke wind. De admiraal, die zeer waakzaam is, laat het kanon in mijn hut klaarmaken.
17 augustus donderdag 53	Goede wind. Elke dag hetzelfde: de keizer staat om half negen op, praat met een of twee van ons, kleedt zich aan; om drie uur naar de salon, daar schaken met Monthoulon tot vier uur; wandelen tot half zes, dineren, vervolgens tot zeven uur wandelen, 21-en tot tien uur 's avonds. Bernard, de huisknecht van Bertrand, maakt veel herrie, Monthoulon laat hem in de boeien slaan. We zijn op de hoogte van Vigo.
18 augustus vrijdag 53	's Ochtends moeten verscheidene matrozen spitsroeden lopen. Het schip dat naar Jersey was gezonden, voegt zich weer bij ons. Ik breng Zijne Majesteit de Moniteurs van juni en juli.
19 augustus zaterdag 53	Westelijke wind. 's Middags zijn we op de hoogte van Lissabon; een Pruissisch vaartuig wordt ondervraagd.
20 augustus zondag 53	Goede wind. We luisteren naar een preek. Een brik komt langszij en brengt ons brieven; hij is vier Franse boten tegen gekomen; we denken dat zij ons zoeken om ons te bevrijden.
21 augustus maandag 53	De admiraal kondigt aan dat voor Madeira gestopt zal worden, over slechts twee of drie uur en gedurende twee of drie dagen. De schepen, die zich in de buurt vertonen, zullen worden geënterd. Temperatuur is 75° Fahrenheit/ 19° Réamur (= 24° C. rkv.)

22 augustus
dinsdag
54

Mooi weer. We zijn op de 35e breedtegraad op de hoogte van Afrika.
Temperatuur is 24° C.

23 augustus
woensdag
54

Mooi weer, goede wind. We varen tien knopen per uur. Om half twaalf zien we Potro-Santo; om twee uur Madeira. We zien veel verlaten eilanden; we zien veel roofvissen. Er wordt een sloep naar de kust gestuurd.

24 augustus
donderdag
54

We kunnen de huizen en de wijngaarden van Funchal onderscheiden. Er waait een sterke wind vanuit Sirocco (= Marokko, rkv.). De Engelse consul komt de admiraal begroeten; hij vertelt ons dat de wind slechts om de acht tot tien jaar zo sterk is, dat daardoor de temperatuur enige graden daalt en de druiven verwoest.

Aant.: de inwoners van Madeira lieten niet na dit buitengewone onweer in hun gebied te wijten aan de aanwezigheid van keizer Napoleon.

De stad Funchal lijkt erg gezellig; er zijn ongeveer 20.000 mensen; op het gehele eiland in totaal 100.000; er is een groot aantal kloosters. De beste wijnen zijn voor de particulieren te Londen, de tweede soort voor de handelaren; de derde soort voor(onleesbaar staat er mijn exemplaar, rkv.); de vierde soort voor Amerika. Veertig dozijn flessen (een tonnetje) wordt voor 63 pond sterling verkocht. Het eiland produceert slechts wijn en fruit.

Er is een militia van 4000 man, waaronder drie infanterie en één artillerie regimenten, bestaande uit inheemsen. De gouverneur, luitenant-generaal van de koning van Portugal, is 70 jaar en hij ontvangt 4000 piaster als inkomen.

De Engelsen te Madeira gaan weinig met de Portugezen om. Er was een Franse consul, Lemolien geheten, voor onze expeditie naar Portugal; hij is daarna ontheven van zijn functies en mag het eiland niet verlaten, waar hij eenvoudig als een particulier leeft.

De kust is moeilijk en we verkrijgen vanwege de wind met moeite water. Men brengt ons harde gele perziken, vijgen en druiven. De Engelse consul, dhr. Wilch, die me al deze details vertelt, dineert met ons en Zijne Majesteit. 24° C.

25 augustus
vrijdag
55

We kruisen voor de rede van Funchal, tegenover Marokko; ons grootzeil is in tweeën gescheurd. 's Middags verschijnen alle vaartuigen weer en gaan rondom ons liggen. Een groot aantal dieren, gevogelte, fruit worden ingeladen. Om acht uur 's avonds hervatten wij onze tocht met een snelheid van acht knopen per uur.

26 augustus
zaterdag
55

De wind is gunstig. Er zwemmen enkele haaien rondom ons. De admiraal zegt tegen me dat Zijne Majesteit er goed aan gedaan heeft zich over te geven aan de Engelsen en dat als het mogelijk is, nu niet, maar misschien later, een Engels eskader eens de keizer van Sainte-Hélène naar Londen zal brengen.

Aan tafel heb ik een discussie met mme De Monthoulon over pausen en concilies.

Ik krijg een geveerd kistje met fruit, dat dhr. Glover voor mij in Funchal heeft gekocht.

27 augustus
zondag
56

Wind noord-oost, goed en fris. 's Middags zien we de Canarische eilanden; we passeren Gomera op 4 mijlen afstand; ten zuiden daarvan ziet we de top van Tenerife, die op een afstand van 40 mijlen vanuit zee te zien is.

	Om vier uur passeren we het eiland Fer, waar de horizon te bewolkt is om het te onderscheiden. We moeten goed op de andere schepen letten. De Peruvien is de beste zeiler, na de Northumberland. Tijdens het diner hangt mme De Monthoulon de geleerde dame uit.
28 augustus maandag 56	We leggen 's nachts 147 mijlen af. De wind is steeds noord-oost. We zien een groot aantal vliegende vissen en er worden vislijnen uitgezet om de makrelen, die ons volgen, te vangen. Zijne Majesteit draagt me op zijn boeken in orde te maken; het is 26,7° C. We passeren de Kreeftskeerkring.
29 augustus dinsdag 56	's Nachts leggen we 125 mijlen af. De wind is hetzelfde als gisteren. Vijf schapen zijn dood. Zijne Majesteit schaakt. Hij heeft het 21-en vervangen door whist en piquet. De warmte is extreem.
30 augustus woensdag en donderdag 31 augustus 56	Sinds gisteren 165 mijlen. De vrouwen eten mijn druiven en sinaasappelen op; er zijn veel vliegende vissen. Zijne Majesteit wil Engels leren en verzekert dat hij het snel kent na de lessen van Las Cases.
1 september vrijdag 75	Een matroos, een mulat uit Guadaloupe, valt om elf uur 's avonds overboord. Men stopt en stuurt een boot, een reddingsboei wordt uitgeworpen. De boot komt terug zonder de matroos gevonden te hebben. We gaan weer verder. 's Avonds is er behoorlijk wat slingering, hetgeen mij niet verhindert te schaken met Zijne Majesteit. We zoeken al een tijdje de eilanden van de Groene Kaap, tegen zes uur ziet een langs varende brik land. We zijn op drie mijlen afstand van de eilanden en we draaien bij voor de nacht om de twee brikken op te wachten, die naar Madeira zijn gezonden om water in te nemen. Ik leen een napoléon uit aan mme Bertrand.
2 september zaterdag 57	Sterke, stormachtige wind. Mijn hut is ondergelopen door de zee en de regen. Ik breng een deel van de nacht door op het dek en ik heb een lange discussie met Zijne Majesteit over Parijs, over zijn terugtocht in de hoofdstad na Waterloo. De zee wordt rustiger. De Péruvien voegt zich weer bij ons.
3 september zondag 57	De kapitein van de Péruvien klimt bij ons aan boord. Men houdt zondagdienst bij de kanonnen.
4 september maandag 57	Rustig tijdens de nacht. 's Ochtends noordoostelijke wind. We zien enkele haaien en dolfijnen. 28° C.
5 september dinsdag 58	Gunstige wind, noord-oost. Route: zuid-west, 27° C.
6 september woensdag 58	Gunstige bries, zuid-oost. 26,7° C. Twee of drie graankorrels waaien onverwacht op het dek en de regen valt met bakken uit de lucht.
7 september donderdag 58	Wind zuid-oost tot zuid-zuid-oost. Kalme nacht.

2°02' NB 22°59' OL	<i>(Gourgaud noemt vanaf nu ook steeds Breedte en Lengte, dus de positie, waar men vaart.)</i>
8 september vrijdag 58 1°43' NB 22°47' OL	Weinig wind, route zuid-oost. Als ik in de hut van Zijne Majesteit ben, zegt hij me zijn taille op te meten. Hij is precies 5 voet, 2 ½ pouce. We praten over zijn terugkeer naar Frankrijk en Waterloo. 's Avonds speelt de keizer whist met de admiraal.
9 september zaterdag 58 1°24' NB 21°37' OL	Klein beetje wind, onbestemd.
10 september zondag 58 10°11' NB 20°56' OL	Gunstige wind, De mis wordt gehouden. 's Avonds regent het.
11 september maandag 08°48' NB 19°39' OL	De gehele dag en avond regen. 23° C.
12 september dinsdag 58 08°02' NB 17°15' OL	Wij volgen richting zuid-oost.
13 september woensdag 58 08°02' NB 17°15' OL	Kalm weer.
14 september donderdag 59 07°02' NB 17°10' OL	Briesje. We zien vijf dolfijnen. Er wordt er een geharpoeneerd, die we opeten.
15 september vrijdag 59 06°07' NB 17°10' OL	Route: zuid-oost. 24° C. We liggen stil om op de achterblijvers te wachten.
16 september zaterdag 59 05°06' NB 15°19' OL	Regen en een briesje. 23,3° C.
17 september zondag 59 04°32' NB 14°26' OL	Regen en een briesje. Ik ben ziek. Zijne Majesteit werkt met mij aan de wiskunde. We trekken vierkantwortels en lossen vergelijkingen op van de tweede en de derde graad.
18 september maandag 59 03°55' NB 12°56' OL	Briesje, mooi weer, 23,3° C. Zijne Majesteit spreekt met mij over Lannes, Murat, Kléber, Desaix en verzekert me dat de laatste de beste generaal is geweest, die hij ooit heeft gekend. Hij drukt zijn spijt uit over de dood van Lannes, want hij

	weet hoeveel ik van hem hield. 'Clausel en generaal Gérard beloofden veel, Bernadotte dacht niet na, het is een echte Gascoigner. Hij zal niet blijven waar hij is, zijn beurt om te vertrekken zal ook komen'. Mme Bertrand vergiftigt zichzelf bijna door een extract dat voor haar ogen bestemd is, als medicijn in te nemen.
19 september dinsdag 59 03°17' NB 11°18' OL	Mooi weer, 26° C. Mevr. Bertrand heeft een zenuwontsteking, men aderlaat haar twee keer, de keizer zegt dat het beter zou zijn dat ze stierf. Zijne Majesteit vertelt dat hij van alle Parijse actrices alleen maar madame Georges heeft willen zien; dat alles wat er gezegd werd over de liefvallige Saint-Aubin gelogen was; dat de leukste vrouwen zijn zij, die het moeilijkst te veroveren zijn. De wapens, die we hebben afgegeven, worden schoongemaakt en liggen achter slot en grendel. Er zijn twee sabels van de keizer bij en drie enkelloops geweren en dan nog acht of tien paar pistolen.
20 september woensdag 60 02°39' NB 09°29' OL	Mooi weer, 24,4° C. Ik krijg de papieren en de kaarten, die ik bij Waterloo gered hebt, terug.
21 september donderdag 60 01°55' NB 07°16' OL	Goede wind, 24,4°C. We varen acht mijlen per uur. Ik schaak met de admiraal, die zich verheugt op Neptunus.
22 september vrijdag 60 01°55' NB 07°16' OL	We varen vijf tot zes mijlen per uur. Equinox. (dag en nacht even lang (rkv.))
23 september zaterdag 60 00°09' NB 03°36' OL	Om elf uur 's ochtends passeren we de evenaar; vlakbij de 0° lengte, op hetzelfde moment als de zon. Om negen uur beginnen de matrozen met de ceremonie; we verwachten goed nat te worden, maar we worden beschermd. Een matroos komt binnenboord, namens Neptunus, vraagt aan de admiraal, die tussen het volk staat, waar generaal Bonaparte is. De admiraal antwoordt dat de generaal de evenaar al eens gepasseerd is (niet juist! rkv); de mannen van de equipage komen op een kar met muziek aan; de een verkleed als Neptunus, de ander als Amphitrite; het is een ware vertoning. Ieder, die de linie nog nooit gepasseerd is, meldt zich de een na de ander. Ik volg generaal Bertrand, ik geef een napolén en krijg geen water over me heen. Zijne Majesteit laat me komen om te vernemen wat er gebeurt en geeft me opdracht namens hem 100 napoléons aan Neptunus te geven. Ik ga overleggen met Bertrand, deze vindt dat het teveel is; hij aarzelt om het te doen, ondertussen vragen wij het aan de admiraal; die antwoordt dat als Neptunus vijf napoléons krijgt, dat heel was zou zijn. Uiteindelijk krijgt Neptunus niets door het getreuzel van Bertrand. 24,4°C.
24 september zondag 61	(Dus nu: op ZUIDERBREEDTE! rkv) Nog steeds goed weer, richting zuid-oost. Sinds gisteren hebben we 106 mijlen

00°40' ZB 02°22' OL	afgelegd. De admiraal laat me een balein zien.
25 september maandag 61 01°20' ZB 01°16' OL	Onbestemde wind. We gaan vaak overstag. 23°C. Met een harpoen wordt een kleine dolfijn gevangen, we eten er 's avonds wat van. Zijne Majesteit laat me roepen en zegt tegen mij dat ik de Engelsen niet ken.
26 september dinsdag 61 02°04' ZB 00°20' OL	Wisselende windrichtingen. Om negen uur zuid-zuid-oost.
27 september woensdag 61	Voldoende wind; sinds gisteren hebben we 90 mijlen afgelegd. Zijne Majesteit is niet lekker. 24°C.
28 september donderdag 62	Richting steeds zuid-oost. 's Avonds een windstilte, men hoopt dat de wind naar het westen draait; 's nachts is die hoop vervlogen. Zijne Majesteit laat me komen om over Waterloo te praten. 'Ach, kon ik dat nog eens overdoen', roept hij uit.
29 september vrijdag 62	Richting zuid-oost. Om half drie gaan we overstag en gaan we zuid-west. Na een kwartier gaan we weer overstag om zuid-oost te gaan.
30 september zaterdag 62 05°07' ZB 05°26' OL	Zelfde koers: zuid-oost. De Péruvien wordt naar de kust gezonden om fruit te halen. 24°C. Voor het ontbijt laat Zijne Majesteit me roepen: Las Cases rapporteert hem dat ik gisteren tegen de admiraal gezegd heb dat Zijne Majesteit de 13e vendémiaire niet het commando had, wat waar is. De keizer berispt me zwaar, zegt tegen mij dat hij de commandant was en dat me dat trouwens niets aangaat, dat hij zelf wel tegen de admiraal zal zeggen, wat hij wil en dat ik hem niet moet corrigeren als hij het niet juist zegt. 'Ik weet niet waar Zijne Majesteit het over heeft, de admiraal vroeg het mij, ik heb de waarheid gezegd'. De keizer wordt steeds bozer, beveelt mij niet meer met de admiraal te praten; als hij mij wat vraagt, mag ik niet antwoorden. Hij nodigt mij uit net zo te doen als Las Cases en zelf alles op te schrijven. 'U lijkt wel in dienst van de Engelsen'. Ik antwoord: 'Sire, ik weigerde in dienst te treden bij de Russen in 1811, ook nu treed ik niet in vreemde dienst ik ben liever Frans soldaat!' We zien verscheidene haaien; er wordt er een van drie voet lang gevangen, die op het dek gelegd wordt. De keizer zegt mij dat ik moet gaan zeggen, dat hij een haai van dichtbij wil zien. 's Avonds horen we een kanshot van de Péruvien ten teken dat zij vlak bij land is. We gaan weer overstag, gaan bijna zuid-west; Zijne Majesteit laat me halen; het werk van Las Cases, dat hij niet kent, is geen meesterwerk, maar het is nuttig.
1 oktober zondag 05°39' ZB 05°26' OL	<i>(Gourgaud slaat deze dag over! Niet duidelijk waarom, rkv.)</i>
2 oktober	Om twaalf uur gaan we overstag, de wind waait vanuit oost-zuid-oost. De koers

maandag
63
06°00' ZB
05°50' OL

is zuid-west.

3 oktober
dinsdag
63
06°53' ZB
06°40' OL

Ik heb een meningsverschil met Las Cases over hetgeen hij aan de keizer heeft verteld over een gesprek dat ik met hem heb gehad over de dood van de hertog van Enghein. Hij vraagt me waarom ik ben meegegaan en verzekert me dat Zijne Majesteit me 300.000 francs zal geven als ik vertrek. Ik ga vreselijk tekeer tegen Las Cases. 'Ik heb de dood van de hertog nooit gewild, ook die van Pichegru niet Dat ik toen bij hem was, was omdat ik toen dichtbij Zijne Majesteit stond, die ik overal volgde gedurende vier jaar, behalve naar Elba. Ik heb hem het leven gered en men houdt van diegenen, waaraan men verplichtingen heeft. Als ik geweten had dat hij naar Frankrijk terug was gekomen om er het noodlot te vinden, had ik ook mijn plaats bij hem ingenomen. Maar u, meneer, u kent de keizer niet, hij kende u niet, zelfs niet van gezicht. Waarom deze grove aantasting?'
Ik zie overal rond mij intriges en verraad. Arme Gourgaud, wat doe je hier?

4 oktober
woensdag
64
07°50' ZB
07°08' OL

Koers zuid-oost. 's Avonds dicteert Zijne Majesteit me een hoofdstuk over de veldtochten naar Italië en de verovering van Toulon. Hij houdt me tot 23.00u. bezig.

5 oktober
donderdag
64

De wind komt uit het noordwesten. We schieten goed op. 21°C. Er wordt een haai van 6 ½ voet gevangen; hij weegt 180 pond; we vinden niets in zijn lichaam. Hij heeft vijf rijen tanden aan elke kant; ik vertel alles aan de keizer, die opgestaan is om hem te bekijken.
's Avonds laat de keizer mij roepen om te praten over religie en elektriciteit. Hij stelt dat de mens het product is van de omgeving en elektriciteit.

6 oktober
vrijdag
64
09°35' ZB
09°32' OL

24°C. Kalme, variabele en zwakke wind. Er wordt verschillende keren overstag gegaan.

7 oktober
zaterdag
65
09°40' ZB
09°50' OL

Sterke wind uit zuid-zuid-west. Zijne Majesteit dicteert mij diverse bladzijden over de campagne in Italië en de verovering van Toulon; vervolgens komt het gesprek op de hertogin d' Abrantès: 'Zij maakten deel uit van de politie van dhr. De Blancas, in 1814 en ontving 1500 francs per maand. Hij had de eigenaardigheid om van adellijken te houden. Junot was met haar getrouwd.'
Las Cases beweert dat de keizer tegen hem heeft gezegd: 'Gourgaud praat niet meer met de admiraal, ik houd hem bezig.'

8 oktober
zondag
65
09°55' ZB
08°56' OL

Ik schat dat we voor 21 oktober op Sainte-Hélène zullen zijn. Monthoulon houdt vol dat we er niet voor de 25e zullen zijn.

9 oktober
maandag
65
10°23' ZB
07°21' OL

Ik lees de keizer voor wat ik heb opgeschreven over de campagne in Italië; om acht uur 's ochtends verleggen we de koers naar het westen. 20°C.

10 oktober
dinsdag
65
10°59' ZB
05°41' OL

Rust.

11 oktober
woensdag
65
12°02' ZB
04°11' OL

Koers zuid-west, wind zuid

12 oktober
donderdag
65
14°08' ZB
04°29' OL

Gunstige wind.

13 oktober
vrijdag
65
15°23' ZB
04°54' OL

18° C

14 oktober
zaterdag
65
16°08' ZB
05°57' OL

We varen acht tot tien mijlen per uur. We verwachten tegen de avond land te zien; de kapitein verzekert ons dat we dat om zes uur zullen zien. Een kanon gaat per ongeluk af. Ik ga om zes uur naar Zijne Majesteit. Op dat moment is op 25 of 30 mijlen afstand land in zicht.

De commandant van de Péruvien krijgt een teken om bij ons aan boord te komen; om half negen komt kapitein Vilhe langsij en hij heeft een langdurig gesprek met de admiraal, die bijgedraaid laat liggen.

Hoofdstuk II (15 oktober – 31 december 1815)

- Aankomst op Sint-Helena
- De Briars
- Installatie bij de familie Balcombe
- Eerste klachten van de keizer
- Dicteren van Napoleon van de overwinning van Toulon en over de 18e Brumaire
- De metgezellen van Napoleon worden bij de admiraal uitgenodigd
- Gesprekken van de keizer over Waterloo
- Over de fout, dat hij in 1815 de Kamers liet instellen
- Over Clausel, prins Eugène, Soult
- Nieuws uit Frankrijk
- De titel die de keizer moet dragen
- Graaf van Lyon?
- Marchand
- Installatie in Longwood
- Nieuws uit Frankrijk
- Aankomst van Piontowski
- Discussie tussen de keizer en de admiraal
- De wapens worden terug gegeven

(Nb. Vanaf 17 januari 1816 noemt Gourgaud de naam van de dag erbij. Daarvoor zegt hij af en toe: zondag,rkv.)

15 oktober
zondag
65

Nadat we van 9 uur 's avonds tot half zeven 's ochtends bijgedraaid hebben gelegen, wordt omstreeks het middaguur het anker uitgeworpen. Ik ben in de hut van de keizer als we het eiland naderen en hij zegt als hij het eiland ziet: 'Dit is geen prettige dag. Ik had beter in Egypte kunnen blijven; ik zou er nu keizer van het gehele oosten zijn geweest!'

Een sloep komt vanaf het eiland met een officier; na zijn aankomst begeven de admiraal en kolonel Bingham zich aan wal.

Om half drie keert de admiraal terug met gouverneur Wilks, die er vriendelijk uitziet.

Aant.: Wilks was gouverneur namens de Indische Compagnie, eigenaresse van Sainte-Hélène. Bij aankomst van Napoleon nam het gouvernement direct het bewind van het eiland over.

Hij stelt hem in de salohnhut aan de keizer voor; op de vragen van Zijne Majesteit antwoordt hij dat het eiland twee of drieduizend inwoners heeft, waarvan tweederde slaven; daaronder bevinden zich geen katholieken.

Bij onze aankomst hebben we op de rede de brik de Furet van ons eskader terug gevonden. die daar al zeven dagen voor anker ligt, en het fregat Havannah, dat ons drie dagen vooruit is.

Tijdens het diner schetst de admiraal een leuk en grootse aanblik van de stad, ik vraag hem of ik er morgen heen mag. Hij zegt dat dat onmogelijk is, dat hij eerst gaat, dat hij het eiland verkent, dat hij overlegt met de gouverneur. Ik verzeker hem dat ik met niemand zal spreken, hij weigert het mij toe te staan, hoe ik ook smee. Oh, de dwaze situatie gevangene te zijn!

16 oktober
67

De admiraal gaat met Bingham aan wal; bij zijn terugkomst lijkt hij geheel tevreden en kondigt hij aan, dat hij een prettige woonplek heeft gevonden. Hij besluit dat we de volgende dag aan wal zullen gaan en dat we in de stad zullen logeren totdat het landhuis gereed zal zijn. Nadat hij is uitgesproken maak ik volgens zijn aanwijzingen en in zijn aanwezigheid een schets van de woning; ik laat die aan de keizer zien, die haar erg treurig vindt.

17 oktober
68

Kapitein Ross laat me zeggen, dat hij opdracht heeft mijn dienstknecht niet van boord te laten gaan. Hij zal naar Europa terug moeten. *(deze goede dienstknecht van Gourgaud wordt vervangen door een Engelse soldaat, genaamd G.Fritz, rkv.)*

Ik zeg hartgrondig tegen hem dat dat erg ongelukkig voor mij zelf zou zijn, niets helpt. Hij eindigt met te verzekeren, dat alles afhangt van de admiraal, die ik zo te spreken krijg. Ik praat heftig met hem, ik bereik niets; hij is niet meer dezelfde persoon, men heeft suggesties over mij tegen hem gedaan.

Bertrand komt terug van de wal, waar hij het logement van Zijne Majesteit heeft bekeken; omdat hij zijn dienstknecht niet wil laten bewaken, stel ik voor de mijne te nemen, die een prima persoon is. Hij zegt de hele dag geen ja en geen nee. Ik word boos. Ik smee Bingham mijn dienstkecht over te nemen; ik vraag het

	tenslotte aan iedereen. De keizer zegt tegen me: 'Door de rol, die je bij de admiraal heb gespeeld, moet je nu maar eens denken aan wat ik je over de Engelsen heb gezegd. Ze kennen geen enkel genereus gebaar; zoals Paoli al heeft gezegd: sono mercantie!' (= zonder medelijden, rkv,) Ik eet niets tijdens het diner; na de maaltijd belooft Ross me te praten met de admiraal om me te verontschuldigen dat ik voor mijn arme Fransman opkwam. Om zeven uur gaat Zijne Majesteit, die niet te vroeg de stad in wil, aan wal in een sloep met de admiraal en Bertrand. Om kwart over zeven vertrek ik in een sloep met Las Cases, Monthoulon en de dames Bertrand en Monthoulon. Om half acht gaan we aan wal van het beroemde eiland Sainte-Hélène. Nadat we in ons logement zijn neergestreken, nodigt Bingham ons uit het zijne te bezichtigen; ik tref er een officier der Huzaren aan, die op terugweg is vanuit India; hij lijkt een aardig iemand, er zijn ook dames. Er wordt besloten dat Zijne Majesteit morgenochtend Longwood zal inspecteren.
18 oktober 70	Om half zeven staat de admiraal al voor de deur en vraagt of de 'generaal' al klaar is. (Nb. Gourgaud vertaalt het Engelse woord The Briars met Les Eglantiers. Rkv). Napoleon ziet de Briars en blijft daar. Kennismaking met de Balcombes. Alleen Las Cases woont nu bij Napoleon. Montholon is boos, omdat hij dacht de leiding te krijgen over dit huis. Bertrand zegt dat hier twee meisjes wonen, waarvan Gourgaud er een zou kunnen trouwen.
19 oktober 71	Ik ga met de zoon van Las Cases naar de Briars, maar wordt tegen gehouden. Ik schrijf naar Bingham, krijg een sergeant mee en nu gaat het wel! De keizer zegt dat van een huwelijk geen sprake kan zijn, de meisjes zijn sociaal te laag. De keizer wordt bewaakt door een kapitein der artillerie met sergeanten. Ze houden hem vanaf een afstand in zicht, maar gedragen zich beleefd.
20 oktober 71	Ik ontbijt aan boord van de Northumberland en doe een laatste poging voor mijn bediende, maar tevergeefs. Hij neemt afscheid en ik geef hem 50 louis gratificatie en broeken en hemden.
21 oktober 72	Ontbijt met de Bertrands op de Havannah bij kapitein Hamilton. Die gaat naar de Kaap om voorraden voor Napoleon te halen. De Montholons, hiervoor niet uitgenodigd, zijn woedend. Ik wandel met Zijne Majesteit en schrijf dan een brief aan mijn moeder en aan mme Caffarelli, die als voetnoot wordt afgedrukt.
22 oktober 73	Zijne Majesteit dicteert aan Bertrand een protestbrief. Bertrand ondertekent. Discussie over de inhoud. De Radpole vaart nu weg met mijn bediende François.
23 oktober 75	Dhr. Glover geeft om 20.00u. de twintig napoleons terug, die hij van mij geleend heeft op de Northumberland.
24 oktober 75	Bertrand weigert de klachtenbrief te schrijven.
25 oktober 76	De grootmaarschalk verzekert met dat hij al het mogelijke zal doen om een goed

	onderkomen voor mij op Longwood te verzorgen en laat met een lijst met klachten voor de admiraal lezen.
26 oktober 77	Montholon krijgt van de keizer een horloge.
27 oktober 77	Alle heren krijgen van de admiraal hun ingeleverde degen terug op voorwaarde dat die niet tegen de Engelsen gebruikt zal worden. Ook de sabel en de degen van de keizer zijn erbij. De keizer vraagt een ieder de 16.000 francs terug, die verdeeld aan boord, zijn mee genomen.
28 oktober 78	Noverraz komt bij mij het bedrag halen. Napoleon dicteert mij een hoofdstuk.
29 oktober 78	Dicteerwerk uitwerken.
30 oktober 79	Er wordt in het openbaar een slavin verkocht. De Balcombés spreken Napoleon aan met 'monsieur'. Napoleon begrijpt nog steeds niet waarom hij de Slag bij Waterloo heeft verloren.
31 oktober 79	Ik heb ruzie met de postmeester over mijn paard: hij wil de schade van een gebroken teugel niet betalen.
1 november 79	Naar Longwood met O'Meara. We geven wat aanwijzingen bij de verbouwingen.
2 november 80	Werken aan het dictaat van de 18 ^e Brumaire.
3 november 80	Naar de Briars, dictaat van de 18 ^e Brumaire aanbieden. Cipriani komt tot vervelendst toe steeds langs bij mij in mijn kamer in James-Town. Ruzie tussen de dames Montholon en Bertrand.
4 november 80	Ik schrijf het hoofdstuk over de consuls.
5 november 80	Zijne Majesteit en Bertrand hebben onenigheid. Napoleon zegt: 'In de Tuilerieën had je dat niet gedaan. Toen was alles wat ik deed goed!' Ik blijf bij de keizer dineren. Ik mag als ik wil in de tent blijven slapen. De gesprekken duren tot 23.00u., dan ga ik met O'Meara, die bij de Balcombés dineerde, naar de stad terug.
6 november 82	Bertrand heeft eindelijk de klachtenbrief over de behandeling van de keizer geschreven. Hij krijgt als antwoord dat er geen keizer is op Sint-Helena. Napoleon is furieus over dit antwoord.
7 november 83	De keizer verandert wat in de gedicteerde hoofdstukken. Hij noemt als beste generaals Desaix (1), Kléber (2) en misschien Lannes (3).
8 november 83	Ik ga naar Longwood en bekijk mijn woonvertrek: een echte grot! Gesprekken over geld.

9 november 84	Ik redigeer het derde hoofdstuk.
10 november 84	Twee officieren komen zeggen dat een ieder om 21.00u. thuis moet zijn. Veel woede hierover.
11 november 84	Ik heb ruzie met de admiraal in aanwezigheid van O'Meara over die avondklok. Ik ga naar Zijne Majesteit. Dictaat. Overnachten daar.
12 november 84	Om zes uur 's ochtends dicteert de keizer al aan mij enkele opmerkingen en aanwijzingen voor de keuken en het andere personeel. Om een uur dicteert de keizer een nieuw, derde hoofdstuk. Iedereen gaat dineren bij de Balcombes, maar ik word niet uitgenodigd. Ik dineer met de keizer en Las Cases. Om 22.00u. keert iedereen in de stad terug. Ik vind mijn knecht stomdronken in mijn bed, daarom slaap ik maar in de salon op de sofa.
13 november 85	Om 21.15u. worden O'Meara en ik terug gestuurd door een schildwacht.
14 november 85	Ik ben jarig. De uitnodiging voor het bal bij de admiraal wordt ontvangen. Er is er een voor 'Generaal Bonaparte'.
15 november 86	Het schip de Weymouth brengt geen nieuws uit Frankrijk.
16 november 86	Werken aan het derde hoofdstuk. Tegen 17.00u. wil ik even gaan wandelen, maar een schildwacht verhindert dat.
17 november 86	De keizer dicteert over Henri IV.
18 november 86	Ik verveel me, ik werk. 's Avonds een partijtje bij de Skeltons, luitenant-gouverneur.
19 november 86	De keizer is somber en heeft wat koorts.
20 november 86	Bal bij de admiraal. Alle Balcombes komen bij de keizer dineren. Om 21.00u. begint het bal. Gourgaud vertelt nu precies wie met wie danst. Hij ziet voor de tweede keer miss Wilks, de dochter van gouverneur Wilks. (Zij kwam enige keren op Longwood en vertrok met haar vader op 3 april 1816.) Na het dansen een maaltijd. Gourgaud komt pas om 05.30u. in de ochtend thuis.
21 november 88	's Ochtends breng ik verslag uit bij de keizer. Deze windt zich op over de plaatsing aan tafel. Hij vindt dat ze niet meer naar een bal moeten gaan. Las Cases heeft Bingham gevraagd om voor de bedienden een tent op te zetten. De keizer wijst dit af.
22 november 89	Ik ontmoet Glover. Samen willen we de tuin van de Compagnie in. Een schildwacht houdt ons tegen.

23 november 89	Allen gaan we bij Zijne Majesteit dineren. Hij is later ziek.
24 november 89	Ik wil naar Longwood, krijg een schildwacht mee, maar mag niet verder dan de Briars. De keizer is somber. Erg moe. Om 18.00u. ben ik in de stad terug.
25 november 90	Ik ontmoet de admiraal.
26 november 91	Ik bezoek de admiraal, die met verzekert dat Longwood weldra klaar zal zijn. Ik krijg er drie kamers, wordt er gezegd. De keizer voelt zich beter. Bingham en zijn majoor bezoeken de keizer. De keizer wil wel in de tent wonen. Om 20.00u. in de stad terug. Het paard van Bertrand ontsnapt. Ik geef hem de mijne en ga te voet naar huis.
27 november 91	Montholon gaat naar Longwood. Alles zal snel klaar zijn. De keizer vraagt me waarom ik nog steeds niet op de Briars logeer.
28 november 91	Mme de Montholon is ziek. Ik bezoek Longwood. Ik heb veel kritiek op de ruimtes en de meubels. Ik zal nu slapen in de tent en ook Montholon zal op de Briars blijven. Bingham ontvangt ons allen voor een feestje. Gourgaud beschrijft wie naast wie zit. Hij zelf heeft geen plaats gekregen en geen couvert, hij kan niets eten. Niemand maakt excuses tegenover hem. Hij gaat weg naar de keizer. Iedereen is geschokt.
29 november 91	Bij de keizer. Dictaat over de fouten van Louis XVIII in 1814. Gesprek over Waterloo in de tuin met Zijne Majesteit.
30 november 93	Ik installeer me in de tent. De admiraal bezoekt de keizer, maar deze is ziek. Daarom gaat hij eerst naar Longwood. Ook op de terugweg wordt hij niet ontvangen. Slecht nieuws uit Frankrijk tot aan 1 september.
1 december 94	Ontbijt in de tuin, schaken en wandelen met de keizer tot 16.00u. Montholon komt met kranten. In Frankrijk roept men om de terugkeer van de keizer. Er formeert zich een leger van 150.000 man. Zijne Majesteit loopt met grote passen en roept uit: 'Juist nu is het wreed om hier gevangen te zitten!' De dames Montholon en Bertrand komen dineren.
2 december 95	Ik maak mijn tweede hoofdstuk af. De keizer beslist dat niemand meer naar een bal gaat.
3 december 95	De keizer dicteert over het decimale stelsel. Hij denkt dat de Engelsen misschien Parijs zullen platbranden. Montholon en Bertrand dineren met hun vrouwen bij de admiraal en ik bij de keizer.
4 december 96	's Nachts een storm.

5 december 96	De keizer wordt wakker door de wind. Ik schrijf aan mijn moeder. Vandaag is het bal van de gouverneur.
6 december 96	De keizer stelt een reglement op voor Longwood. Ciprinai gaat naar mme Bertrand. Montholon is op Longwood geweest. Hij vertelt dat er overal schildwachten om het huis staan tot 21.00u. en dat men na 23.00u. niet meer in de tuin mag komen. De keizer is woedend en roept uit: 'Wees er zeker van dat zij instructies hebben mij te doden, men veroorzaakt opzettelijk een vergissing om mij een bajonetsteek te geven, oh, ik ken de Engelsen!' De keizer klaagt dat hij al zolang geen bad heeft kunnen nemen. Bertrand denkt er over een titel aan te nemen en men stelt hem voor: graaf van Lyon.
7 december 98	Men ziet twee schepen en denkt dat daar de nieuwe gouverneur mee komt. Ik ga naar Longwood. De admiraal, die daar ook is, wijst mij een tent als verblijfplaats aan. Er zullen commissarissen komen. De twee schepen zijn aangekomen.
8 december 99	Bingham stelt voor de keizer naar Longwood te begeleiden. Hij gaat niet.
9 december 99	Bertrand vertelt mij dat de keizer zich de volgende dag op Longwood zal vestigen.
10 december 100	Ik installeer me deze ochtend in de tent bij Longwood. Om 16.00u. komt Zijne Majesteit te paard met de admiraal. Hij vindt het huis wel goed, tot blijdschap van de admiraal. De keizer eet alleen. Iedereen gaat vroeg naar bed.
11 december 101	Ik wordt om 06.00u. bij de keizer ontboden. De gouverneur vraagt of hij de volgende dag ontvangen kan worden.
12 december 101	De keizer dicteert mij over Egypte. Gouverneur Wilks wordt ontvangen.
13 december 101	Uitwerken van Egypte. Paardrijden met de keizer, rondje om het park. Om 21.30u. naar bed.
14 december 102	De admiraal en kolonel Skelton komen bij de keizer langs. Hij ontvangt ze niet. Montholon krijgt de leiding over de keuken, ik over de stallen. Bertrand is gepikeerd, omdat hij dit van de bedienden moet horen.
15 december 103	Dictaat over Syrië. De keizer stijgt te paard, gaat naar de Bertrands, nodigt ze uit voor het diner, maar ze komen niet. We ontmoeten Bingham met zijn mannen, die eerbiedig aan de kant gaan en groeten.

16 december 103	Ik schrijf Bingham om mee te mogen om alle schildwachten te controleren, maar hij is er niet.
17 december 103	Ik ga met O'Meara naar Plantation House en ontmoet mevrouw Wilks. Wat een vrouw!
18 december 104	Ik ga met O'Meara de grenzen verkennen. De gouverneur geeft elkaar tegensprekende orders.
19 december 104	Paardrit met de keizer en Las Cases. Het regent voortdurend. 's Avonds reversi spelen, om 23.00u. slapen.
20 december 104	De admiraal geeft orders voor de stallen en is heel beleefd tegen ons, maar de keizer noemt hem via Montholon toch een moordenaar. De keizer was graag in Engeland gebleven.
21 december 105	De keizer draagt O'Meara op te klagen tegen de admiraal over de schildwachten en de grenzen. Uit rijden. Op de terugweg langs het kamp. De posten salueren.
22 december 105	Ik ben somber, het regent. De keizer praat met mij over mijn moeder. Hoe oud is ze? 67 jaar. Dan zal ze wel dood zijn voordat je terug bent! Ik huil. Het regent de gehele nacht.
23 december 106	De admiraal komt langs en we wandelen. De admiraal nodigt mij en enkele anderen uit voor dinsdag, maar volgens de orders van de keizer zeg ik geen ja of nee. Ik slaap nog steeds in de tent.
24 december 106	Verschillende kapiteins uit India komen langs.
25 december 107	De keizer is niet lekker. Hij geeft mij het bevel niet naar het diner van de admiraal te gaan. Ik schrijf hem dat.
26 december 107	Weer op jacht, maar niets geschoten. Ik help bij de spelen in het kamp ter gelegenheid van de kerst: een varken bij de staart grijpen. Hardlopen en zaklopen.
27 december 108	Schaken met de keizer, paardrijden. Tenslotte jagen met de jonge Las Cases. We schieten een fazant. 's Avonds reversi (zoals zo vaak!, rkv)
28 december 108	Op jacht, niets geschoten. Er komt een schip aan.
29 december 108	Men zegt dat er drie schepen uit Europa aankomen. De gouverneur komt langs. Hij nodigt mij uit voor woensdag. Een zekere Piontowski is met een van de schepen aangekomen. Behalve Bertrand kent niemand hem. (in oktober 1816 vertrekt hij weer!) De keizer wil hem niet ontvangen, hij kan echter gestuurd zijn door onze vrienden in Frankrijk en dan heeft hij nieuws. Iedereen is chagerijnig.

30 december
109

Om 09.00u. stijgt de keizer met mij en Noverraz, die er af valt, te paard. De keizer zegt tegen mij: 'De Montholons denken alleen aan zichzelf, net als op Elba, Ze denken dat mijn huis een herberg is!'

Ik ga op jacht met majoor Ferzen en we schieten enkele duiven. Op de terugweg zie ik Bertrand in mijn tent. Deze klaagt over de houding van de keizer tegenover hem en zijn vrouw: hij weet allang dat de keizer een egoïst is. Ik zeg dat de keizer gepikeerd is, omdat mme Bertrand in de stad met de admiraal gaat dineren en verblijft in Porteus en Hamilton (een herberg bij de ingang van James-Town). De keizer sliep er de eerste twee nachten.

Tijdens het ontbijt arriveert Piontowski met het uniform van ordonnance-officier. Hij vertelt dat Résigny en Planat gevangen zitten in Malta.

De admiraal komt langs. De keizer vaart heftig uit. De admiraal belooft wat aan de regels te doen bij de gouverneur.

De keizer praat lang met Piontowski en dineert met hem en de anderen. De keizer is somber.

31 december
111

Dhr. En mevr. Skelton komen langs. Ze gaan uit rijden met de keizer. Ze blijven dineren. Deze ochtend heeft de keizer voor het eerst met de calèche gereden, die van de Kaap is gekomen.

's Avonds stuurt de admiraal de zes geweren van de keizer naar Poppleton.

Hoofdstuk III (1 januari – 30 april 1816)

- 1 januari 1816
- De nimf van de vallei en miss Mason
- De wandelingen van Napoleon
- Terreur van Poppleton
- Napoleon praat over Corsica
- Nieuws uit Frankrijk
- Over de terugkeer uit Elba
- Over het zwarte kabinet
- Mme de Staël
- Drout
- Berthier en mme Visconti
- We horen van de dood van Murat: woorden van de keizer
- Napoleon vertelt over zijn scheiding
- Het proces Ney
- De keizer vertelt over de terugkeer uit Elba
- Ziekte van Gourgaud
- Aankomst van Hudson Lowe
- Over de oriënt en over de toekomst van de Russische politiek
- De campagne van 1812

1 januari

Poppleton overhandigt mij de wapens van de keizer. Om 10.00u.

1816 112	nieuwsjaarontvangst bij Zijne Majesteit. Hij zegt: 'Een jaar geleden was ik op Elba'. Dan gaan ze de tuin in. De keizer roept allen op vreedzaam als een familie te leven. Dan vraagt hij naar zijn wapens en geeft ze aan Ali. Majoor Ferzen komt mededelen dat de grenzen opgeschoven zijn. De keizer gaat op bezoek bij mme Robinson, zij woont in de vallei der nimf. Reversi. Bal bij de Balcombés. De keizer wil dat Las Cases daar heen gaat om de laatste nieuwtjes te horen, maar Poppleton is er niet en daarom mag hij Longwood niet verlaten.
2 januari 113	Zijne Majesteit vindt het belachelijk dat Piontowski het uniform van een ordonnance-officier draagt, men kent hem immers niet. Hij wil hem niet meer aan zijn tafel hebben. Piontowski moet vanaf nu eten met de jonge Las Cases. De papieren van Piontowski moeten onderzocht worden, alles van hem. Ik heb de leiding. Om 15.00u. te paard naar miss Mason.
3 januari 114	De keizer gaat om 07.00u. te paard naar Sandy Bay. Bij de stallen ontmoet hij Cockburn, die mee wil. Na het ontbijt vertrekken we. Ik heb een een rode jas aan. De keizer: 'Ik houd niet van die kleur, het is die van de Engelsen.' Ik ga ondertussen naar Plantation House. Daar horen we dat het 53^e weldra naar India zal afreizen.
4 januari 114	Piontowski vraagt of hij kan eten met de dokter en kapitein Poppleton. Uit rijden. De keizer geeft een neger een napoleon. Dan naar mme Robinson. De keizer zegt dat deze jonge vrouw een oogje op mij heeft. Reversi. Naar bed om 23.00u.
5 januari 115	De keizer legt deze dag diverse bezoeken af in de vallei. Om 19.00u. dineert hij met de admiraal, Las Cases, majoor Ferzen en diens vrouw. Geen reversi.
6 januari 116	Uit rijden. Poppleton op honderd pas er achter, conform de orders. Hij lijkt meer op een bediende dan op een officier. Richting Sandy Bay. We bezoeken diverse plekken en geven slaven napoleons. Bertrand zegt in opdracht van de keizer tegen Poppleton dat hij meer afstand moet houden. Dan gaan we plotseling een weinig gebruikt weggetje in en de arme Poppleton verliest ons uit het oog. Om 19.00u. terug op Longwood. De keizer zegt dat hij dit heel leuk vond en elke dag wel bij de inwoners wil gaan eten. Om 20.00u. krijgt de admiraal een briefje van Poppleton, waarin staat dat ze terug zijn.
7 januari 118	Om 06.00u. gaat de keizer met mij jagen. Na een half uur is hij moe. Ik ga door tot 11.00u. en schiet negen duiven. Jaloezie tussen mme de Montholon en een bezoeker over wie de keizer het mooist vindt. De keizer denkt dat Piontowski een spion is. 's Avonds reversi.
8 januari 119	De admiraal hoort Piontowski (een Pool) uit over de campagne naar Rusland. Heeft u hem daar niet gezien? roept de admiraal tegen mij. Nooit, zeg ik. Piontowski spreekt zich zelf tegen.

9 januari 120	Weer om 06.00u. op met de keizer. Hij wil ergens ontbijten met de inwoners. Als de paarden klaar staan, wil hij toch niet. Om 07.00u. spreken we samen over de boudheden van Piontowski. De keizer vindt hem niets. Montholon en ik ondervragen Piontowski. Smolensk staat niet in zijn papieren.
10 januari 121	Dictaat over Egypte, slecht weer. Bericht uit Frankrijk: de keizerlijke garde heeft zich terug getrokken in de Cevennen en in Frankrijk heerst grote onzekerheid. Reversi. Ik verlaat de tent en slaap nu in mijn eigen kamer.
11 januari 121	Zijne Majesteit gaat te paard naar de vallei, daarna wandelt hij met Las Cases en mij tot 08.00u. Praten over Corsica en Murat. Dan over het nieuwe houten huis. Accepteren of niet? Twijfel. Nog geen beslissing.
12 januari 123	'De keizer gaat met Las Cases en mij te paard weg naar miss Mason. Een schildwacht op een heuveltop roept niet verder te gaan, ze moeten terug keren. De keizer is boos. Ze rijden in galop door. Ik blijf staan en houd de schildwacht tegen, die zijn wapen reeds heeft gericht. Het loopt met een sisser af. De soldaat dacht dat ze buiten de limiet waren. Ik ga naar het kamp om te protesteren. De keizer is tevreden en zegt: 'Die arme Las Cases dacht dat hij een kogel in de rug zou krijgen.'
13 januari 124	Ik bezoek het Plantation House. Reversi. Ik ga nog naar het kamp vanwege de affaire van gisteren.
14 januari 124	Ook Montholon praat daarover met de admiraal en wil dat de soldaat gestraft wordt. We gaan naar Bingham. Deze laat de soldaat halen en telt zijn kogels. Hij wordt tot ieders tevredenheid toch niet gestraft.
15 januari 124	Kapitein Ross dineert op Longwood. De keizer dicteert het 6 ^e hoofdstuk.
16 januari 125	Poppleton weigert mij te begeleiden naar de stad. Ik herschrijft hoofdstuk 5 van Egypte. We rijden in de calèche in het park. Zijne Majesteit wandelt, schaakt en vraagt hoe men de tijd kan door komen.
17 januari woensdag 126	<i>(Vanaf deze dag noemt Gourgaud elke dag erbij. Daarvoor af en toe alleen de zondag, rkv.)</i> Nu ga ik met Poppleton naar de stad. Ik spreekt mevr. Skelton, die mij zegt, dat ik te vaak op Plantation House kom en teveel aandacht geef aan miss Wilks, die weldra gaat vertrekken. 'Uw soort is zeer aanstootnemend!' Ik ga treurig naar Longwood terug. 's Avonds schaken, verveling, bedroefdheid.
18 januari donderdag 126	Balcombe laat weten dat Joseph in Amerika is aangekomen. De keizer vindt dat prettig. Hij rijdt niet, maar wandelt. Dat is al enkele dagen zo. Praten over Joseph, duc de Berry en over de terugkeer uit Elba. Men zegt dat Balcombe gehoord heeft dat de koning van Frankrijk bang is dat Napoleon te dicht bij is. Op 2000 lieuses afstand nota bene!

	Over mme de Staël. Zij sprak twee uur met de keizer op een feest bij Talleyrand. Plotseling stelde zijn hem bruusk de vraag: 'Wie is de meest superieure vrouw van vroeger en nu?' Napoleon: 'Zij, die veel kinderen heeft gekregen!'
19 januari vrijdag 127	Rijden in het rijtuig. De gouverneur schrijft dat hij morgen komt. Iedereen verveelt zich.
20 januari zaterdag 128	Om 08.00u. met mij te paard. De keizer geeft zijn mening over diverse generaals: het is moeilijk om goede artillerie-officieren te vinden. Om 15.00u. bezoek van de gouverneur. Hij blijft twee uur bij de keizer. Hij blijft vanwege de regen ook dineren.
21 januari zondag 129	De keizer rijdt paard met Las Cases en mij.
22 januari maandag 129	De keizer gaat per rijtuig naar Skelton en Devon en nodigt ze uit voor het diner. Devon vraagt mij waarom ik niet meer naar Plantation House ga en hij praat over miss Wilks. Bertrand verzekert mij dat ik nog steeds de meest favourite ben bij miss Wilks.
23 januari dinsdag 129	Ik jaag, maar schiet niets. Ik kom de admiraal tegen en ik vraag mijn wapens terug. Eerst een weigering, dan via Poppleton als deze in de stad zal zijn. De keizer ontvangt Poppleton. De keizer mag paarden kopen. Ik zeg dat Montholon mooi geïnstalleerd is en dat de anderen niets hebben. Ik heb slechts twee stoelen. De keizer: 'Jij bent jong, dat is genoeg!' Voor het diner vertelt Bertrand dat Ney en Davout dood zijn.
24 januari woensdag 130	Paardrijden met de keizer. Dictaat over Egypte. Droefheid. Schaken, Vanaf deze dag begint de keizer iets van de Engelse taal te begrijpen.
25 januari donderdag 130	Werken met de keizer aan Egypte. Schaken, rijden. Zijne Majesteit dringt er bij Bertrand op aan dat hij ook in Longwood komt wonen.
26 januari vrijdag 130	Ik jaag, schiet dertien duiven en zend ze naar mme Bertrand. Visite te paard in de Stille Vallei bij de nimf. Triest diner, schaken.
27 januari zaterdag 131	Er worden verschillende schepen gezien. Ik ga naar Plantation House, de gouverneur is ziek, hij ontvangt mij in zijn kamer. Ik zie Laura Wilks niet. Op de terugweg vertelt majoor Ferzen, dat hij geholpen heeft bij een verkoop van slaven. Het is verschrikkelijk.
28 januari zondag 131	Ik jaag en schiet 19 tortelduiven.

29 januari maandag 131	Ik schrijf aan Skelton dat ik zijn wagentje wil kopen, maar hij heeft het al verkocht aan Balcombe. Dictaat over Egypte. Schaken, dineren, om 22.00u. naar bed.
30 januari dinsdag 131	De keizer rijdt om 16.00u. uit. Hij spreekt nu een paar Engelse woorden, maar heeft niet de goede uitspraak. Bezoek aan de nimf. Op de terugweg stoppen bij mme Bertrand. Op Longwood terug om 20.00u. De keizer is in een goede stemming.
31 januari woensdag 132	Ik werk de gehele ochtend aan een hoofdstuk over Egypte. Om 16.30u. komt de admiraal. We gaan uit rijden met de wagen. Somber diner. Ik lees daarna hardop het tweede hoofdstuk over Egypte voor en de keizer vraagt iedereen kritiek te geven. Allen vinden het mooi. De keizer vertelt over de expeditie naar Syrië. De jonge Las Cases valt in slaap tijdens het schrijven.
1 februari donderdag 133	Enorm warm in Longwood, 71 graden F. Ik lees mijn hoofdstuk over de zeeslag bij Aboukir voor. De keizer geeft mij opdracht nog een paard te kopen. Somber diner, verveling, om 22.00u. naar bed.
2 februari vrijdag 133	Vanaf 08.00u. lang dicteren. Somberheid en schaken. 's Avonds wordt er gezegd dat Fouché geëxecuteerd is. (Blijkt niet waar, rkv.)
3 februari zaterdag 133	Regen. Balcombe zegt dat de kleine wagen van dhr. Skelton tot mijn beschikking is.
4 februari zondag 134	Regen. Ik heb een paard gekocht. Nog steeds geen nieuws. Ik moet bij de keizer komen, maar ik ben niet lekker. De keizer tracht me op te beuren. Schaken, diner, reversi.
5 februari maandag 134	Piontowski meldt dat er vijf schepen worden gezien, men zegt Hollanders. Het kamp grijpt naar de wapens. De keizer leest 's avonds Engels met mij. Reversi, regen.
6 februari dinsdag 134	De dokter komt terug uit de stad en zegt dat de mensen als barbaren te keer gaan. De schepen, die voor anker liggen, mogen geen vers fruit of water innemen. Dat vindt iedereen dom. Mme Bertrand komt na lange tijd weer langs.
7 februari woensdag 134	Mme Bertrand ontvangt een brief uit Parijs. De dokter brengt kranten en wij lezen dat Murat gefusilleerd is. De keizer reageert daar wel op, maar is niet verbaasd. Het diner is triest, niemand zegt iets. De keizer, somber, in zichzelf, speelt machinaal met de schijven van de reversi tijdens het voorlezen. Hij lijdt, dat is

	goed te zien.
8 februari donderdag 135	We praten over de gebeurtenissen in Frankrijk. Daarna over de vrouwen.
9 februari vrijdag 137	Slaven (de naam van een Engels officier, rkv) brengt mijn pistolen terug. De keizer ontvangt een kapitein, een Engelse kolonel en een arts. Dan paardrijden. Sombor diner, schaken, om 22.00u. naar bed.
10 februari zaterdag 137	Ik krijg een canapé en schiet met de pistolen op een schietschijf. Wandelen met Zijne Majesteit. We praten over de religie. Diner, schaken, om 22.00u. naar bed.
11 februari zondag 137	De bedienden hebben vrij. Ik ga naar Plantation House. Hoe meer ik haar (Laura Wilks, rkv) zie, hoe meer ik van haar houd. Maar helaas zegt de huismeester Skelton: 'Uw positie is zo slecht.' De keizer heeft een slecht humeur. Sombor diner. Een Amerikaans schip is vanaf het eiland te zien.
12 februari maandag 138	Erg warm, 71 graden F. Slapen om 23.00u.
13 februari dinsdag 138	's Nachts is er een schildwacht voor mij raam en deur geweest, ik werd er wakker van, het lijken wel spoken. Protest van Montholon hierover bij de admiraal. De keizer is woedend. Poppleton wil de pistolen weer van mij terug hebben. De keizer verbiedt mij dat. Schaken, om 22.00u. naar bed.
14 februari woensdag 140	Diner, schaken, reversi. Om 22.00u. slapen.
15 februari donderdag 140	Ik schrijf een brief aan mijn moeder, de brief gaat mee met de Zenobie, die morgen vertrekt. Ik herlees alle brieven van 10805, vanaf de dood van mijn vader. Ik lijd er onder dat ik zo ver weg ben van mijn familie, die mij misschien nodig heeft. De kapitein van de Zenobie en nog een andere komen naar Longwood. Ik geef mijn brief aan de eerste, dhr. Daubry. Hij gaat naar Parijs. Ik draag hem op mijn moeder en mijn vrienden te bezoeken. We drinken op de gezondheid van de keizer. We krijgen vijf kranten, de laatste van 5 november 1815.
16 februari vrijdag 141	Enorme verveling. We lezen in de krant over het verhoor van Ney. De keizer geeft commentaar. Er deugt niet veel van wat er in die krant staat. Mme de Montholon komt langs, uit beleefdheid wil ik op gaan staan. De keizer wordt boos en zegt dat in zijn aanwezigheid niemand voor niemand opstaat, dat is de etiquette. Diner, reversi.
17 februari zaterdag 142	Om 06.00u. uit rijden. Daarna dicteert de keizer aan Bertrand een hoofdstuk over Egypte. Enorme warmte, regen, verveling. Deze ochtend heeft Poppleton

	me laten weten dat ik bij hem elke avond mijn pistolen moet inleveren. Ik zeg dat ik geen krijgsgevangene ben, dat ik dat niet doe. Hij zegt dat het moet van de admiraal, omdat ik geschoten heb op de schietschijf. Hij gaat weer praten met de admiraal. Ik vertel alles aan de keizer, die uitroept: 'Verniel uw pistolen en geef ze hem zo!' Slapen om 22.00u.
18 februari zondag 143	Poppleton houdt vol dat de admiraal eist dat ik ze hem 's avonds geef. Ik wil het niet. Hij vraagt het me schriftelijk, ik antwoord niet. De keizer raadt me aan om ze zonder begeleidend schrijven rechtstreeks naar de admiraal te sturen. Dat doe ik. Slaven neem ze mee en geeft ze aan kapitein Ross, die erg boos is. Rijden in de calèche, diner, schaken.
19 februari maandag 143	Het vlees, dat ons is gezonden, is bedorven. De keizer zegt dat we een klachtenbrief moeten schrijven. We zouden wel naar de VS willen. Misschien laat prinses Charlotte ons toe in Engeland. Triest diner, regen. De keizer, niet lekker, trekt zich om 21.00u. terug.
20 februari dinsdag 143	Regen, somberheid. We praten over de oberwinning van Saragossa. Zijn broer Joseph heeft het niet goed gedaan. Dictaat over Aboukir. De Havannah is deze ochtend aangekomen.
21 februari woensdag 143	Men ziet een schip. Ik ga jagen met Piontowski en Harrison, een luitenant van het 53^e. Daarna rit met de keizer per rijtuig. De keizer vertelt dat het nu precies een jaar geleden is, dat hij uit Elba vertrok.
22 februari donderdag 145	Piontowski blesseert zich bij de jacht.
23 februari vrijdag 145	We zenden een schildpad naar dhr. Skelton, hij weegt 550 kilo. 's Avonds ben ik ziek.
24 februari zaterdag 146	's Nachts ben ik ziek, ik neem medicijnen. De Balcombes komen langs.
25 februari zondag 146	Het gaat beter met me. De admiraal stuurt ons een slecht boerenwagentje en hij weigert tien pond vlees voor onze bedienden.
26 februari maandag 146	We lezen Mohammed. De keizer vindt het niets.
27 februari dinsdag 146	Ik lees de keizer zijn hoofdstuk voor over de Vendémiaire. Om 23.00u. slapen.

Letterlijk vertaald:

Vanaf nu tot 3 april 1816 heb ik dit dagboek onderbroken, daar ik geveld was door een ernstige dysenterie, die mij midden maart tot aan de deuren van het graf bracht. Mijn jeugd, mijn goede gestel en tenslotte mijn lot redden mij.

Gedurende deze tijd informeerde Zijne Majesteit vaak naar mij. Hij vroeg verschillende keren per dag naar nieuws over mij en gaf zelf vaak advies. Generaal Bertrand handelde tegenover als een broer. Montholon en Las Cases zijn ook heel aardig tegen mij geweest. Ik dacht dat ik dood ging. Mijn voornaamste zorg was mijn moeder en mijn zuster. God heeft me voor hen behouden. De avond, waarop ik dacht te sterven, riep ik om Bertrand om hem mijn laatste wil te dicteren. Zijne Majesteit gaf opdracht om alles wat ik vroeg uit te voeren.

Op 8 maart ontving ik een brief van mijn zuster en van mijn moeder, gedateerd op 14 november 1815. Mijn vreugde was groot.

Op de 13e of 14e maart ben ik het slechts geweest. De admiraal stuurde vijf of zes keer zijn chirurgijn Warden, die bleef slapen. 's Ochtends kreeg hij een teken hoe het met me ging. Hij zelf bezocht mij één keer. Tegen 20 maart werd ik beter en mijn herstel begon.

3 april
(geen dag)
148

(Op deze dag is Gourgaud weer beter, rkv.)

Eindelijk, vandaag, kan ik enkele uren bij de keizer blijven. Zijne Majesteit zegt dat hij geen medicijnen neemt.

De keizer vertelt dat Soult hem had aangeraden om Gourgaud niet te nemen, dat Soult boos was toen hij mij in de Tuilerieën zag, tenslotte dat Louis XVIII hem in vertrouwen had gezegd: 'Ik heb zin dhr. Gourgaud naar Elba te sturen om te weten wat Napoleon doet.' Ik antwoord de keizer, dat ik hier helemaal niets van weet en dat de koning, die mij helemaal niet kent, mij verkeerd beoordeelt.

4 april
(geen dag)
149

De keizer laat mij om 14.00u. roepen. Hij zit in bad en zegt dat hij als volgt zijn tijd wil indelen:

elke ochtend ongeveer vier uur lang in de kamer blijven, onaangekleed, lezen lezen. Engels leren. Dan van 16.00 tot 18.00u. naar buiten, wandelen. Van 18.00 tot 20.00u. werken met Bertrand, diner, gesprekken tot 22.00u. en dan tot 24.00u. met mij werken aan de Campagnes van 1812, 1813 en 1814.

Wij praten over die campagnes. De keizer vertelt over de terugtocht van 1812.

5 april
vrijdag
150

Ik vertrek om 07.00u. te paard met de keizer. Gedurende de gehele rit praat Zijne Majesteit over de dwaasheid van mme Bertrand om buiten Longwood te willen wonen. Hij zal er Bertrand over schrijven. Ik kies partij voor Bertrand en tracht de keizer de kalmeren.

Bij terugkomst verzekert Bertrand me dat de keizer niets aan hem heeft geschreven over zijn vrouw. 's Avonds gaat Bertrand nog even bij mij langs om hier over te praten.

6 april
zaterdag
152

De keizer laat mij tegen de middag roepen en praat nogmaals met mij over mme Bertrand, die onregelmatig bij hem wil komen eten. Zijn huis is geen hotel. Deze dame gaat wel regelmatig naar de admiraal (zij is Engelse!, rkv.) Niet dineren op Longwood is wegblijven bij Zijne Majesteit. Hij zegt dat ze een creoolse is, die zijn allemaal inconsequent, dat hij niet van ze houdt en hij alle dagen alleen zal eten. Hij draagt mij op naar haar toe te gaan en haar te zeggen dat zij haar gedrag moet veranderen als zij de eerbied van de keizer wil behouden. Ik ga naar Bertrand, zijn vrouw huilt.

Bertrand zegt dat de keizer wel weer verstandig wordt als zijn slechte humeur

voorbij is. Tot zo lang eten ze beide thuis. De keizer is het slachtoffer van intriganten, Longwood is een broeinest. De grootmaarschalk heeft het nu moeilijk, ik deel zijn gevoelens, want hij is een zeer eerlijk mens. Terug op Longwood wacht de keizer al wandelend op mij. Ik moet meteen vertellen. Ik neem het op voor Bertrand, maar tevergeefs. De keizer wordt boos. Hij zal wel als particulier gaan leven op Longwood, zonder attenties. Mme de Montholon komt. Hij stuurt haar naar de eetzaal. Daarna eet hij alleen, zelfs zonder Marchand, bediend door een enkele neger. Het is hem om het even, hij weet te lijden.

Bertrand komt, hij wordt goed ontvangen. We wandelen en praten over kunst, wapens, horloges, poeder. Dan werkt de keizer een tijdje met Bertrand. Om 19.30u. ga ik naar de salon en ben verbaasd te zien dat de keizer en Bertrand een spelletje schaken.

Het diner wordt aangekondigd. Zijne Majesteit staat op om er heen te gaan, Bertrand neemt de andere deur en zegt tegen mij: 'Adieu, ik eet thuis.'

De keizer, somber, eet bijna niets. We zitten nauwelijks 15 minuten aan tafel, dan twee spelletjes reversi. De keizer trekt zich om 21.00u. terug. Ik vraag nog iets te eten, het is de eerste keer dat ik dineer in de salon.

7 april
zondag
154

De keizer rijdt een half uur te paard met Las Cases. Het is de eerste keer, dat dit gebeurt en de Engelsen merken het op.

's Avonds eet de keizer in zijn kamer en Bertrand gaat bij hem binnen.

8 april
maandag
154

Te paard met de keizer. Daarna ontbijt met Las Cases en mij.

Om 17.00u. rit per calèche. Bertrand heeft een onderhoud met de keizer over zijn vrouw.

9 april
dinsdag
154

Piontowski stuurt mij vanuit de stad kranten, die gaan tot 7 januari 1816.

10 april
woensdag
154

De keizer leest de kranten, Bertrand komt ontbijten. Daarna wandelt hij twee uur met de keizer, slecht weer.

11 april
donderdag
154

Paardrit met de keizer, daarna naar de stad. Onderweg zie ik mme Bertrand, die huilt, omdat ze niet meer gewaardeerd wordt op Longwood en om de boosaardigheid van de keizer. Ik probeer haar te troosten.

Er is nieuws vanuit Europa tot aan 24 januari 1816. De Morning Chronicle protesteert tegen het feit dat wij zo slecht gehuisvest zijn. De krant valt de koning aan. Ik ga naar de admiraal, maar deze ontvangt mij niet. Glover denkt dat het nog wel even duurt voordat de nieuwe gouverneur arriveert. Ik bedank de admiraal via Glover voor zijn attenties tijdens mijn ziekte.

's Avonds praat ik met Las Cases over de nare verhouding met de Bertrands.

12 april
vrijdag
155

Zijne Majesteit vraagt mij met Las Cases voor het ontbijt in zijn kamer.

De keizer zegt dat Bertrand op 10 april twee uur lang met hem gesproken heeft. Het resultaat is dat de grootmaarschalk de keizer niet meer erkent en zijn recht op eerbied laat vallen.

De keizer zegt dat ik er niet heen mag gaan, omdat zijn vrouw dan zou kunnen geloven, dat ik op een missie ben gestuurd.

We lezen de kranten tot 12 januari 1816.

	Arrestaties van vele generaals.
13 april zaterdag 155	De grootmaarschalk ontbijt met ons in de tuin. Ik zeg dat het morgen zondag is en dat de grootmaarschalk en zijn vrouw uitgenodigd worden voor het diner. De keizer zegt dat ik ze moet uitnodigen. Mme Bertrand antwoordt me dat ze pas vanaf 18.00u. kunnen komen.
14 april zondag 156	Pasen. Ik lees met de keizer vlugschriften tegen hem. Vier schepen zijn in zicht, Om 16.30u. komt Bingham mij vragen of hij de keizer kan spreken. Om hem aan te kondigen dat de Phaeton is gearriveerd met aan boord de nieuwe gouverneur (Hudson Lowe, rkv.). Bingham wordt bij de keizer toegelaten, die binnenloopt met zijn aide de camp. De keizer roept uit dat hij alleen Bingham ontvangt, de aide de camp gaat weer weg. Later krijg ik een standje over dit gebrek aan etiquette. Mme Bertrand komt, heeft wat ruzie met mme de Montholon. Slapen om 21.30u.
15 april maandag 157	O'Meara komt uit de stad en geeft mij een brief van mijn moeder van 5 januari. Even later krijg ik er nog zes van eerdere datum. Hamilton heeft de nieuwe gouverneur gezien, het is een koude man, die niet veel zegt. De commissarissen zullen pas over veertien dagen komen. Zij hebben de instructie dat zij Napoleon slechts een keer per jaar zullen zien. Alles wijst er dus op dat het voor ons een lang verblijf zal gaan worden. Bingham is bevorderd tot generaal en zijn vrouw komt naar Sint-Helena. Kranten tot 29 januari. De keizer zegt tegen mij dat hij de gouverneur morgen om 09.00u. zal ontvangen. Poppleton is opgedragen hem dat te gaan zeggen. Bertrand kondigt aan dat de admiraal ook mee komt. De keizer roept uit: 'Bertrand heeft me daar helemaal niet over geraadpleegd, als de admiraal mee komt, zal ik niemand ontvangen!'
16 april dinsdag 157	(Letterlijk vertaald) Admiraal en gouverneur komen om 09.30u. Ik waarschuw de keizer, die zegt: 'De grootmaarschalk is er niet, dat is niet beleefd, ik ontvang niemand.' Montholon heeft de heren al in de spreekkamer gebracht, waarop ik me terug trek. Bingham is bij de voordeur met de officieren van het gevolg van de gouverneur. Ik maak hem een dubbel compliment: één voor zijn promotie en één over de aanstaande aankomst van zijn vrouw. Hij stelt me vervolgens de officieren van de gouverneur voor. Ik ga de salon binnen, de admiraal stelt me voor aan de gouverneur, we groeten elkaar zonder iets te zeggen. Hij heeft een ontevreden voorkomen en zegt dat hij slechts gekomen is vanwege zijn opdracht en om zijn respect aan de 'generaal' (!) te tonen. Poppleton wordt gehaald. Hij is het slachtoffer van een vergissing. Hij verzekert nadrukkelijk dat sinds vier dagen Zijne Majesteit drie keer op hetzelfde uur te paard uit rijden ging. Na 25 of 30 minuten aarzeling gaat de gouverneur weer weg. De admiraal lijkt opgelucht. Ze bezochten Longwood en zijn weer weggegaan. Ik tref Las Cases bij Zijne Majesteit, ik spreek mijn indruk uit over de gouverneur,

17 april
woensdag
159

hij lijkt koud en kil, maar niet bedreigend. Bertrand vertelt me dan dat de gouverneur bij hem in huis is geweest en hem zeer opgewonden voorkwam (einde letterlijke vertaling).
Het diner is heel triest. De Bertrands nemen er aan deel.

Bertrand is om 08.00u. naar de gouverneur gegaan, die hem zijn instructies mee deelt. De gouverneur zal er om 14.00u. weer zijn.
Volgens de orders moet hij de admiraal begeleiden als deze op bezoek gaat. Ik zie ze inderdaad samen het regiment inspecteren en waarschuwen de keizer dat beide heren eraan komen. We zijn in de spreekkamer, Las Cases, Montholon en ik. De heren arriveren. De grootmaarschalk gaat bij Zijne Majesteit binnen, verneemt diens orders, komt even later weer terug en haalt de gouverneur. De admiraal loopt achter deze aan, maar bij de deur beslist de bediende Noverraz dat alleen de gouverneur geroepen is en dat de admiraal niet binnen mag. De admiraal doet een pas terug, aarzelt, weet niet wat te doen. Montholon biedt hem een verfrissing aan, wij omringen hem, hij is geheel van slag.
Even later laat de keizer die officieren binnen komen, die de gouverneur noemt (Reade, Gorrequer, Lyster, Emmat, Warthan, Jackson, Baxter).
Als de gouverneur weer naar buiten komt, spreekt de admiraal tegen hem. Ze aarzelen even en gaan dan weg. Bertrand vraagt aan Noverraz, waarom hij de admiraal niet binnen liet. De jager antwoordt dat Zijne Majesteit alleen de gouverneur had laten roepen.
De keizer zegt, dat dit alles een vergissing is, het is een geluk dat de gouverneur weinig heeft gezegd. Zijne Majesteit vroeg hem: 'Hoeveel jaar heeft u gediend.' '28 jaar.' 'Dan ben ik een oudere soldaat dan u, ik bijna 40 jaar!'
Tijdens het diner napraten over dit bezoek. Om 22.00u. naar bed.

18 april
donderdag
161

Opdrachten van Zijne Majesteit.
De keizer raadt iedereen aan de verplichte verklaring niet te tekenen. Zelfs de vrouwen moeten van de gouverneur deze verklaring tekenen.
Om 19.00u. komt Montholon terug uit de stad. Hij is bij de gouverneur en de admiraal geweest. De laatste heeft gezegd, dat men niets riskeert door te tekenen, want over een jaar of twee, drie zal Napoleon niet meer op Sint-Helena zijn.

19 april
vrijdag
161

Om 09.00u. zijn Bertrand en zijn vrouw voor het ontbijt in de tuin, maar de keizer staat pas om 09.30u. op. Ik wandel met mme Bertrand, een echte creoolse. De keizer is niet lekker.
Tijdens de dag is de gouverneur bij Bertrand, heftige discussie. Dan naar Plantation House. De gouverneur vraagt of ik weer gezond ben, zijn vrouw is ziek, we zien haar niet. Ik breng mijn hoogachting over aan dhr. en mevr. Wilks en zeg vaarwel aan de lieflijke Laure.

20 april
zaterdag
162

Gouverneur Wilks, zijn charmante dochter en dhr. Young Husband komen tegen de middag. De keizer praat plezierig met hen. Hij vindt de Engelse discipline ridicuul. De bezoekers gaan opgewekt heen.
Bertrand verzekert me dat hij niet langer dan zes maanden wegblijven zal om in Engeland zijn kinderen op school te plaatsen.

21 april
zondag

Om 16.00u. komen Hamilton en zijn officieren op bezoek. De keizer ontvangt ze

164	in de tuin. Hij gaat tekeer tegen de Engelse regering. Dan wenst hij Hamilton een goede reis. Om 21.30u. naar bed. Ik heb een brief aan mijn moeder geschreven, maar Hamilton wilde die niet meenemen.
22 april maandag 164	Ik stuur mijn brief naar de gouverneur, die me laat weten, dat hij hem naar mijn moeder zal sturen. Uit rijden met de calèche. Zijne Majesteit praat steeds in het Engels tegen mij.
23 april dinsdag 164	De keizer spreekt tegen mij over Egypte. Dan over zijn vader en moeder. Om 14.00u. horen we het kanon het afscheid van de gouverneur (Wilks) inluiden. Pas om 17.00u. worden de zeilen gehesen. Adieu, Laure! Bij het invallen van de duisternis komt er een brief van de nieuwe gouverneur aan Bertrand, die daardoor in één klap somber wordt.
24 april woensdag 166	Bij het ontbijt word ik boos, omdat Montholon in zijn kamer eet en er dus geen bediening voor ons is. De keizer roept me en zegt me dat de brief voor de grootmaarschalk van de vorige dag voor hem inhield op de 27e april klaar te zijn voor vertrek naar de Kaap op de Phaeton. Hij moet weg, omdat hij de verklaring niet heeft getekend. We verwerken dit. Ik praat met de keizer in het Engels, dictaat over Waterloo. Om 22.00u. naar bed.
25 april donderdag 167	Om 10.00u. komt Hudson Lowe. Montholon ontvangt hem. Hudson Lowe verzekert dat we alles krijgen wat we nodig hebben. Hij zal regelmatig langs komen, elke keer dat HIJ hem ontvangt, zal Hudson Lowe zich aanpassen aan ZIJN orders. De keizer ontvangt hem niet. Hudson Lowe zegt dat hij binnenkort weer terug zal komen en vragen zal of de bedienden de verklaring getekend hebben. Na het vertrek van dit personage verenigen wij ons rond de keizer, die somber is. Bertrand zegt dat hij vanochtend de verklaring getekend heeft.
26 april vrijdag 168	Las Cases gaat naar Hudson Lowe. Hij komt terug, zegt dat hij prima ontvangen is, dat de gouverneur zijn bibliotheek tot onze beschikking stelt. Rit in de calèche. Ik voel me na het diner niet goed. De keizer leest bulletins voor, de veroordeling van de hertog van d'Enghien enz. Terwijl we de verklaringen van Egypte doornemen, roept hij uit: 'Het is een ware charlatan!'
27 april zaterdag 168	Ik werk aan het hoofdstuk van Waterloo. Om 14.00u. komt de gouverneur, die allen vraagt of de verklaring getekend is. Allen zeggen ja. Daarna geeft Hudson Lowe de dames Bertrand en Montholon een brief, waarin staat dat ze hun echtgenoten moeten volgen. De bedienden van Bertrand kunnen weggaan. Men doet alles om de grootmaarschalk te verwijderen. Om 19.00u. met de keizer schaken. Maar hij schaakt al met Bertrand. Hij vraagt mij om nieuws. Ik zeg hem dat alles in het werk wordt gesteld om Bertrand te dwingen te vertrekken.

28 april
zondag
169

De keizer is koel tegen mij.
Om 18.00u. zegt Las Cases dat de keizer mij in de tuin verwacht. Hij is met Bertrand en zegt niets tegen mij.
We rijden in de calèche,
Het diner is somber, de avond luguber.

29 april
maandag
169

De keizer blijft de gehele dag in zijn kamer, hij roept niemand. Bertrand komt zoals gewoonlijk om 16.00u. Zijne Majesteit ontvangt hem niet.
Het is vandaag precies twee jaar geleden dat we vanuit Frankrijk naar Elba vertrokken.

30 april
dinsdag
170

De keizer komt pas om 15.00u. uit zijn kamer. Hij heeft de gouverneur onaangekleed ontvangen, een half uur lang.

Hoofdstuk IV (1 mei – 25 juni 1816)

- De keizer praat over China
- Hij praat nogmaals over Waterloo en de Campagne van 1815
- De vloot uit India arriveert
- Talloze bezoeken in Longwood
- Lady Moïra, gravin van Londen
- De ere-dames
- Geboorte van de koning van Rome
- De pesterijen van Hudson Lowe
- Klachten
- De projecten van Napoleon mbt Indië
- Herinneringen aan Corsica
- De vrouw van Piontowski
- Madame Mère wil naar Sint-Helena komen
- De samenzweringen van Moreau, Pichegru en Cadoual
- De affaire van de hertog van d'Enghien
- Napoleon praat over de Bourbons en de Heilige Alliantie
- Hij legt de oorlog in Spanje en zijn Campagne tegen Rusland uit
- De koningin van Pruisen in Tilsit
- De keizer praat over verschillende koningen van Frankrijk; over mme de la Vallière

1 mei
woensdag
171

De keizer is triest. Hij zegt dat hij weinig te verwachten heeft van de gouverneur. Hij gaat niet uit. Ik dineer met de Montholons, het gesprek is niet geanimeerd.

2 mei
donderdag
171

De keizer, steeds triest, gaat niet uit. Bingham komt, maar wordt niet ontvangen.

3 mei
vrijdag
171

Piontowski gaat naar de stad om voor ons verschillende zaken te kopen in de winkel van dhr. Skelton. Deze is zeer verbaasd, want er is iemand langs alle

	winkels geweest om te zeggen niets aan ons te verkopen. 's Avonds bal bij de admiraal.
4 mei zaterdag 172	De gouverneur bezoekt Bertrand. Men weet niet wat hij wil, maar hij is al enkele dagen onrustig. De keizer gaat niet uit. 's Avonds vertelt Zijne Majesteit over de klachten, die Hudson Lowe heeft geuit tegen Bertrand: we moeten steeds aan de gouverneur toestemming vragen als we iets willen kopen.
5 mei zondag 172	Om 10.00u. rijdt de keizer te paard uit met Las Cases en mij. Terug. De keizer ontvangt de Engelse gezant in China, die hier even is. Men praat niet veel over de gouverneur. Balcombe is er ook. Deze zegt dat wij spoedig naar Frankrijk zullen terug keren, dat is de algemene opinie. Dan informeert de keizer bij de gezant over de inwoners van China. Driehonderd miljoen. In vijf dagen is de keizer niet buiten geweest. Hij lijkt somber.
6 mei maandag 172	Ik bezoek de nimf. Haar vader vindt de gouverneur een prima man. De keizer gaat uit rijden met Bertrand. O, 19.00u. kom ik bij Zijne Majesteit. We praten over de nimf. Ik geloof dat Piontowski er een oogje op heeft. Diner, voorlezen van Paul et Virginie.
7 mei dinsdag 173	Op het moment dat de keizer te paard stijgt, arriveert de gouverneur, ook te paard. Hudson Lowe zegt niets, loopt rond het huis en gaat weg zonder bij Bertrand te stoppen. Trieste conversatie bij het diner.
8 mei woensdag 173	De keizer ligt in bad als ik moet komen. Hij praat over 1815. 'Ik had ze achter elkaar moeten verslaan bij Hanau, de 16e de Pruisen en de 17e de Engelsen....' De admiraal laat diverse boeken terug vragen, die hij aan Longwood heeft uitgeleend. Uit rijden met de calèche. Voorstellen van een kapitein op weg naar China. Dineren, daarna voorlezen. De keizer verlangt dat Las Cases en ik morgen naar het bal van de Balcombés gaan.
9 mei donderdag 175	De keizer dicteert mij over Ligny. Om 16.00u. ga ik met Bertrand naar de Balcombés, waar we ontvangen worden alsof we niet verwacht waren. Tijdens het diner praat de admiraal niet tegen ons, maar aan het einde vraagt hij mij naar nieuws. Dhr. Reade en Gorrequer zijn hooghartig. Ik praat met Lyster, die steeds 'generaal Bonaparte' zegt en suggereert dat de keizer naar de gouverneur moet gaan als hij klaagt dat hij door een Engels officier begeleid wordt. Ik zeg dat de keizer dat niet doet en lach om deze vernederingen. Mijn slechte indrukken van Hudson Lowe worden steeds sterker. De officier van de genie vertelt me, dat het nieuwe houten huis onderweg is. Een andere officier onderhoudt zich met mij. Hij is in Parijs geweest en heeft er zes maanden gewoond in dezelfde straat als ik. Hij lijkt de keizer te bewonderen. Zijn conclusies zijn somber. Er komt soep, we zitten aan tafel tot

	02.00u. 's nachts. Ik ben doodmoe, wat een corvee!
10 mei vrijdag 176	De keizer heeft Las Cases al gesproken en die zegt dat we in de stad goed behandeld worden. Ik antwoord dat alles slecht is en nog slechter zal worden. De keizer zegt dat ik nog jong ben en mijn fantasie op hol slaat. Ik zeg dat ik altijd de waarheid zeg. Dat maakt de keizer boos. Hij zegt: 'U denkt zeker dat u eerste ordonnance-officier van de meester van de wereld bent!' Om 18.00u. schaken. Zijne Majesteit verwijt mij teveel vriendschap. Dan lezen. Montholon is ziek, Bertrand is voor de volgende dag bij de gouverneur uitgenodigd, maar hij weigert.
11 mei zaterdag 177	Ik moet vroeg bij de keizer komen, ik lees mijn werk voor. Dictaat over Waterloo. Mme Skelton komt afscheid nemen, want ze vertrekken over enkele dagen. Ze schaakt ook even met de keizer. Ze praat negatief over Hudson Lowe en zegt dat hij een sinister uiterlijk heeft. Ze zegt ook dat de admiraal dit ook heeft gezegd. De keizer heeft een slecht humeur, Montholon is nog steeds ziek. Om 22.00u. naar bed. Mme Skelton probeert een souvenir van ons te krijgen.
12 mei zondag 178	Dokter O'Meara en zegt dat Hudson Lowe de keizer heeft uitgenodigd voor een diner met de gravin van Londen (en Moïra), vrouw van de gouverneur van India. Ik antwoord dat dat onmogelijk is, hij bezweert me dat het waar is. Ik zeg dat de grootmaarschalk wordt bedoeld, ik kan zo'n tactloze daad van de gouverneur niet begrijpen. Ik vertel het meteen aan de keizer, die zegt: 'Het is waar, Bertrand heeft de uitnodiging voor mij ontvangen. Hij heeft hem gezegd, dat hij mij zal raadplegen, maar dat ik niet zal antwoorden.' Ik zie Bertrand. De hele stad spreekt erover. Glower is gekomen voor een antwoord. We gaan uit rijden met de calèche. De keizer dineert met Las Cases. Ik schrijf aan mijn moeder.
13 mei maandag 179	Bertrand gaat de gravin van Londen bezoeken, maar de gouverneur laat hem niet alleen met haar. Er wordt gezegd, dat de uitnodiging express is verzonden en dat de keizer zou weigeren en zo niet in staat zou zijn om te spreken met de gravin. De hele India-vloot arriveert en er zijn veel bezoekers.
14 mei dinsdag 179	Ik ga naar de Bertrands. Er wordt gezegd dat er veel Engelse mannen en vrouwen uit Indië aan land komen. Ze komen om 16.00u., 15 of 20. Enkele belangrijke personen met relaties in de regering. De Fransen klagen over de grensliet, men geeft hen gelijk, de keizer moet zich voort kunnen bewegen over het gehele eiland. De keizer ontvangt de Engelsen, die verrukt zijn, in de tuin.
15 mei woensdag 180	Er zijn erg veel Engelsen. Ze denken een tijger te zien en vinden een mens. We gaan per calèche uit.
16 mei donderdag 180	Ik ben bij de Bertrands als de gouverneur komt met zijn secretaris. Hij loopt en praat met Bertrand en gaat weer weg. Bertrand fluistert mij in het oor dat Hudson Lowe nu naar de keizer gaat om hem wat plezierigs te vertellen, waarschijnlijk

	over het nieuwe huis en de meubels. Over het volgen van de keizer door een officier zegt Hudson Lowe: 'Desnoods zou ik het zelf doen, zelfs in de tuin van de generaal' 'Dat zal zijn dood worden', roept Bertrand uit. Hudson Lowe: 'Niemand wil hem doden, hij doodt zichzelf!' Hudson Lowe wordt door de keizer ontvangen, hij komt rood van woede weer naar buiten. Zijne Majesteit wandelt dan opgewonden met Bertrand. Hij stapt in de calèche en zegt niets. Later zegt hij dat Hudson Lowe slechts over zijn lijk in zijn huis kan binnen komen. De keizer gaat in bad.
17 mei vrijdag 182	De keizer inspecteert mijn kamer, vindt de vochtigheid gevaarlijk en zegt me te gaan slapen op de bank in de salon Na het diner voorlezen.
18 mei zaterdag 182	Las Cases en ik dineren bij de keizer.
19 mei zondag 182	Ik werk met de keizer aan Waterloo. We krijgen bezoek van de gouverneur van Batavia (Raffles), vergezeld door Balcombe. Om 14.00u. komt de gouverneur, die in het kamp is geweest. Hij wacht tot 16.00u. in de tuin of de keizer hem ontvangt.
20 mei maandag 183	De beide meisjes Balcombe komen dineren. Ze zeggen 'de generaal' , hetgeen ons doet lachen. Ze bezoeken mme Bertrand. De keizer komt om 13.30u. in de tuin en ze spreken kinderlijk met hem.
21 mei dinsdag 183	Er komt een schip uit Engeland, dat op 10 maart is vertrokken. We rijden in de calèche. Montholon zegt dat Hudson Lowe is gekomen, er was niemand. Hij heeft een Indiër gearresteerd, die wij in dienst hadden. De gouverneur is bij het weggaan Bertrand tegen gekomen. Hij was beleefd. Men kan zijn gedrag niet begrijpen. Er wordt gezegd dat admiraal Popham Cockburn gaat vervangen. (hetgeen niet waar is, het wordt later sir Pulteney Malcolm, rkv.)
22 mei woensdag 183	Ik jaag, maar schiet niets. Ik zie de keizer 's ochtends en 's avonds. We lezen kranten. De matrozen, die ons dienen, worden vervangen door soldaten.
23 mei donderdag 183	De keizer zegt dat hij de soldaten niet wil als bedienden. De matrozen krijgen elk drie napoleon voor hun diensten, ze vinden het jammer dat ze weg moeten. Terwijl ze vertrekken met kapitein Ross, komt Poppleton van de gouverneur met nieuwe orders: de matrozen blijven tot het vertrek van de Northumberland. Men stuurt ook de soldaten. Dhr. en mevr. Bingham op visite.
24 mei vrijdag 184	Ik ga tot aan de nimf. De keizer is somber, we wandelen in de tuin en gaan dan rijden in de calèche. De keizer laat alle koningen en koninginnen de revue passeren. De keizer 's avonds: 'Mijn aanwezigheid zou Frankrijk gelukkig maken!'
25 mei zaterdag	Bertrand en zijn vrouw zijn op visite gegaan bij lady Bingham. Ze ontmoeten de

185	gouverneur, die zegt: 'U kent uw plaats niet, u bent hier niet in de Tuilerieën, dhr. de Montholon roept bijvoorbeeld dat de wijn van de slechtste soort is. U denkt dat mijn regering net zo is als de uwe!' Samengevat: Hudson Lowe vindt dat we heel goed behandeld worden en dat wat ze ons geven, prima is. En hij zegt ook dat 20.000 pond per jaar meer dan genoeg is voor een gevangene. Bertrand proeft de wijn en vindt het niet veel. De keizer is somber, ziek. Bertrand vertelt hem over de ontmoeting van deze ochtend. De keizer laat Montholon komen en berispt hem over zijn opvatting over de wijn (dernière classe du peuple!). Ik zeg dat hoe meer we zeggen, hoe slechtere spullen we krijgen. Dat vindt de keizer ook. Na het diner voorlezen van de Oedipus. De keizer vindt dit werk zeer mooi. Er wordt besloten drie soldaten te nemen voor de stallen.
26 mei zondag 187	Ik ga pas om 16.00u. naar buiten en vind de keizer in de tuin. Hij vertelt over een geplande expeditie naar Indië. We lezen een tragedie (van Voltaire). Vandaag zijn de aides de camp van de gouverneur tegen 17.00u. gekomen. Ze hebben de keizer uit de verte gezien.
27 mei maandag 187	O'Meara geeft een groot diner. Dhr. Thomas Reade wordt aan de keizer voorgesteld, net als pastoor John, die het eiland verlaat, omdat hij partij heeft gekozen voor de slaven.
28 mei dinsdag 188	Verscheidene schepen in zicht. De keizer geeft aan mijn moeder 1000 francs per maand, omdat zij in armoede leeft. Uit te betalen via prins Eugène. Mijn dankbaarheid is grenzenloos groot.
29 mei woensdag 188	De keizer praat met mij over Corsica. We ontbijten in de tent. Ik ontvang drie brieven van 13 en 30 januari en van 14 februari. Zijne Majesteit leest ze. Piontowski ontvangt er een van zijn vrouw, waarin staat dat ze in Londen is en goed wordt behandeld, dat ze bij de minister toestemming heeft gevraagd om naar Sint-Helena te gaan, ze vraagt de keizer geld voor de overtocht. De minster heeft de toestemming geweigerd, ze rekent nu op een audiëntie bij de Prins-Regent. Allemaal intriges! Na het diner spreekt Zijne Majesteit hier boos over. Dat hij zo'n man bij zich in de buurt heeft, die hij niet kent. Hij wil dat Bertrand hier met de gouverneur over spreekt. Droefenis, chagrijn. Ik ontvang 20 pond.
30 mei donderdag 189	De keizer spreekt met mij over mijn moeder. Hij heeft net een brief ontvangen van zijn eigen moeder. Piontowski weigert de brief van zijn vrouw aan Montholon te geven, die er om vraagt. Drie of vier uur later zendt hij de brief via Marchand aan Zijne Majesteit. Die wil hem niet. De keizer vertelt uitgebreid in de tuin over de samenzwering van Moreau en Pichegru.
31 mei vrijdag	Tegen 16.00u. gaat de gouverneur naar het huis van Bertrand en vertrekt weer

193	in galop zonder iemand te spreken.
1 juni zaterdag 193	Ik ga met Montholon de stad in om diverse zaken te regelen. De keizer dineert alleen, een beetje ziek.
2 juni zondag 193	Om 09.00u. stijgt de keizer te paard, terwijl hij zegt dat de admiraal een gendarme is en de gouverneur een gerechtsdienaar (in de meest ongunstige zin, rkv). Na het diner lezen we een hoofdstuk over Arcole. Iedereen vindt het goed.
3 juni maandag 194	De keizer is somber. Om 16.00u. komt kapitein Mackay, die naar Engeland gaat. Las Cases en ik verschillen van mening over het hoofdstuk van gisteren.
4 juni dinsdag 194	Het is feest op het eiland. Slaven (de bediende van Gourgaud, rkv) zegt met dat als ik hem niet 60 pond loon geef en twee pakken naar zijn keuze, hij zal vertrekken met de Peruviaan. Er is een groot bal bij de admiraal.
5 juni woensdag 194	Ik werk de gehele ochtend om de verveling te verdrijven. We spelen boule en ik win een partijtje. Slaven, die terug komt uit de stad, zegt dat hij bij mij in dienst blijft. Montholon bevestigt mij dat de keizer aan hem en aan zijn vrouw samen 60.000 francs heeft gegeven.
6 juni donderdag 195	Verveelde dag. De gouverneur bezoekt mijn kamertje, hij is erg beleefd.
7 juni vrijdag 195	De keizer kondigt aan te paard uit te gaan. Eerst ontbijt in de tent. Dan verandert hij van mening. Uitgaan met de calèche. We lezen in de bijbel en in het Evangelie.
8 juni zaterdag 195	Ik ga jagen met Fitz-Gerald. We nemen gevaarlijke weggetjes met een afgrond van wel 1800 voet. Om 16.30u. terug. Tijdens mijn afwezigheid wilde de keizer gaan rijden per calèche. Hij is boos, omdat ik de paarden heb meegenomen. Hij zegt daarom niets en is blij dat wij niets geschoten hebben.
9 juni zondag 195	Ik blijf de hele dag in bed, ziek tengevolge van de grote inspanning van de vorige dag. Ik krijg een kussen. Ik ga niet naar het ontbijt. De keizer bezoekt mij met Las Cases.
10 juni maandag 196	We zien drie schepen met drie masten. Het zijn voorraadschepen uit Engeland. Er wordt gezegd dat Soult zich heeft overgegeven aan Engeland en dat veel Fransen naar Parma gaan in navolging van Marie-Louise. Slecht weer. Ik voel me beter. Voorlezen.
11 juni dinsdag 196	Droefheid.
12 juni woensdag	De keizer is bedroefd. Hij dicteert me opnieuw over Waterloo.

196	Wandelen, schaken.
13 juni donderdag 196	Uitgebreid gesprek met de keizer over Waterloo, Las Cases is er ook bij. 'De mannen van 1815 waren niet dezelfde als van 1792', zegt de keizer. Hij dicteert verder over Waterloo. Als ik hem zeg, niet te slecht over bepaalde generaals te spreken, zoals Ney en Vandamme, zegt hij tegen mij: 'De waarheid moet gezegd worden!' Er komt een Belgische kok aan (vervanger voor Lepage), gezonden door de gouverneur.
14 juni vrijdag 200	De keizer is de gehele dag niet lekker. Hij ontvangt ook niet de vier kapiteins, die naar China gaan.
15 juni zaterdag 201	Om 06.00u. ga ik jagen en ik schiet een fazant. We zien een schip met paviljoen erop, men zegt dat het de Newcastle is. Het is echter een schip uit Bengalen, de Lord Castlereagh.
16 juni zondag 201	De keizer wandelt met mij en we ontbijten onder de bomen. Het gesprek gaat over Josephine. Verder over Marie-Louise en de gebeurtenissen na Dresden en Wagram. Ik lees mijn hoofdstuk over Waterloo voor.
17 juni maandag 203	We zien twee schepen, waaronder de Newcastle. Er wordt aangekondigd dat admiraal Cockburn vervangen wordt door Malcolm. Zijne Majesteit zegt me dat hij zou willen dat Piontowski hier niet was en dat hij naar Polen terug gaat. Zijne Majesteit zegt me onze pistolen terug te vragen aan O'Meara. Warden krijgt het schaakspel cadeau. O'Meara gaat naar de stad, men wacht ongeduldig tot hij terug komt. De commissarissen blijken te zijn aangekomen.
18 juni dinsdag 205	De gouverneur zendt kranten. Ik lees over het proces tegen Drouot. O'Meara zegt dat de Franse commissaris Montchenu een oude grijsaard is en dat hij een jonge aide de camp heeft, dhr. Gors, dat admiraal Cockburn morgen vertrekt, dat de secretaris van de admiraal bij de nieuwe blijft, dat de Russische commissaris zijn vrouw bij zich heeft (wat fout is, want de Oostenrijkse commissaris (Stürmer) had zijn vrouw bij zich.) Dhr. Montchenu heeft geroepen: 'Oh, mijn God, ik ben gestuurd om mijn dagen op deze rotsen te eindigen!' De secretaris van de admiraal heeft tegen O'Meara gezegd dat het de algemene opinie in Engeland is dat de Bourbons zich in Frankrijk niet zullen kunnen handhaven als de geallieerden zich hebben terug getrokken. Terug in Longwood geef ik de keizer de kranten. Gesprek over Drouot. Mme de Montholon baart een dochtertje om 18.00u. en laat het aan Zijne Majesteit zien. Hij staat toe dat het de naam krijgt van Hélène-Napoléone. Het diner is somber. De commissarissen en Poppleton dineren bij Hudson Lowe.
19 juni woensdag 207	Bertrand gaat admiraal Cockburn vaarwel zeggen. De nieuwe admiraal vraagt aan de keizer voorgesteld te worden. Ik zal morgen naar de stad gaan.
20 juni donderdag 207	De keizer vraagt me waarom Archambault naar de stad is gegaan en herhaalt dat ik pas morgen zal gaan.

	De nieuwe admiraal komt om 15.00u. met zijn officieren en de gouverneur. Zijne Majesteit is heel beleefd tegen hen.
21 juni vrijdag 207	Ik ga naar de stad en zie dhr. Porteus. Ik ontmoet hem bij dhr. Montchenu en zijn aide de camp. Montchenu wil niet langer in de herberg blijven wonen. Hij verzekert me dat hij mijn moeder en mijn zuster bij zijn vertrek heeft gesproken en dat ze wel zijn. Ik vraag hem de naam van mevr. Stürmer. 'Mevr. Boutet, maar die kent u niet!' (Zij trouwde met Stürmer vlak voordat ze vertrokken naar Sint-Helena, ze gaan wonen in Rose-Mary's Hall). Montholon heeft straks veel te vertellen aan de dames de Montholon en Bertrand. Dan ontmoeten we nog de gouverneur, die me heel zwak groet en diept buigt voor de Franse commissaris.
22 juni zaterdag 208	Somberheid. Er worden zes kisten boeken en meubels gebracht. Het is slecht weer.
23 juni zondag 208	De keizer lijkt een slecht humeur te hebben. We praten over artillerie. De keizer zegt dat er veel geschoten moet worden, ik zeg het tegenovergestelde. Dan praten met Las Cases erbij over de handel. Holland wordt hierbij even genoemd. Dat leeft alleen van de commissie, denken we.
24 juni maandag 209	Ik bezoek met Las Cases generaal Bingham in zijn huisje op. Zijn vrouw ontvangt ons hartelijk. Ze gaan weldra met de commissarissen bij de gouverneur eten en vragen of wij er ook bij zijn. Er komen boeken naar Longwood, O'Meara laat me twee wapens zien, gestuurd voor de keizer: hij wil dat hij ze aanneemt. Ruzie met de keizer over dit aannemen. Naar bed om 22.00u.
25 juni dinsdag 210	Verveling!
26 juni woensdag 210	Verveling!
27 juni donderdag 210	Verveling!
28 juni vrijdag 210	Verveling!
29 juni zaterdag 210	Verveling!
30 juni zondag 211	Heel veel verveling! De gouverneur is bij Bertrand geweest. Montholon en zijn vrouw krijgen brieven uit Frankrijk, gedateerd van maart, meegebracht door de markies van Montchenu en gestuurd naar hen door de gouverneur.

De keizer is somber.

Vandaag, zondag, is de gouverneur gekomen, heeft met ieder van ons gesproken, heeft de schildwachten bezocht en is weer gegaan.

De keizer gaat per calèche uit. Samengevat: trieste dagen!

Zijne Majesteit zegt dat Las Cases dhr. Montchenu moet bezoeken.

Na het diner voorlezen.

Hoofdstuk V (1 juli – 14 november 1816)

- De admiraal en lady Malcolm
- Men praat over de gedachten van de keizer
- De beperkingen
- Een nieuwe visie op de Slag bij Waterloo
- De keizer praat over het ijzeren masker
- Verschrikkelijke scène met Hudson Lowe
- Eerste meningsverschillen tussen de gevangenen
- Napoleon geeft Gourgaud een lesje wantrouwen
- De keizer praat over zijn jeugd te Auxonne
- Joséphine als royaliste in dienst van de Bourbons
- Haar intriges
- De keizer en het Suez-kanaal
- De onbeschaamdheden van Hudson Lowe, die voedselleveranties aan de keizer weigert
- Napoleon wil naar het Engelse kamp gaan, waar hij ontvangen zal worden
- De beperkingen
- Piontowski, Santini, Arcahmbault de jongere en Rousseau worden gedwongen Sint-Helena te verlaten
- De affaire met de botanist Philippe Welle
- Napoleon praat over Dumourrier

1 juli
maandag
212

De knecht van Bertrand is erg ziek.

Een brief van de moeder van mme Bertrand gaat heen en weer.

Terug van een bezoek aan de admiraal Malcolm (die geschikt lijkt) wandelen we met de keizer. We komen Bertrand tegen, geheel van slag door een ontvangen brief van de gouverneur. Hij spreekt afzonderlijk met de keizer. Na zijn vertrek roept de keizer uit: 'De arme Bertrand is geheel uit zijn doen door deze brief, maar ik zal hem een goed antwoord dicteren!'

2 juli
dinsdag
213

De gouverneur komt tegen de middag. Hij vraagt hoe het met me gaat. Hij praat met Montholon over de bezuinigingen in het huis van de keizer. Ik vind de keizer in de tuin en praat hierover met hem. Dit leidt weer tot een gesprek van de keizer met mme de Montholon over het menu van zijn diner. Ik bevestig dat de bedienden stelen en dat het onmogelijk is, dat we 17 flessen wijn en 88 pond

	vlees en negen kippen per dag eten. De keizer denkt dat hij per dag elke Franse bediende acht francs kan geven en elk ander drie francs. Diner, schaken, voorlezen.
3 juli woensdag 214	Bertrand schrijft aan Hudson Lowe.
4 juli donderdag 214	De admiraal komt met zijn officieren op bezoek. Ik leid ze in de spreekkamer. Na een half uur laat de keizer alleen de admiraal binnen en praat een goed uur met hem. Deze officier dineerde op 15 juni 1815 met Wellington, ze spreken hierover. Na anderhalf uur richt de keizer zich tot de officieren. Als de admiraal weggaat, zegt hij tegen Bertrand: 'Hij heeft me een goed lesje geschiedenis gegeven.' Wandelen met de keizer, Bertrand en Las Cases. De keizer zegt dat de admiraal goede manieren heeft en dat hij verbaasd was toen Napoleon zei dat Louis XVIII een vijfde dynastie wil beginnen en zichzelf Louis 1 zal noemen. Bertrand zegt dat de senaat dit niet zal toelaten. Ik spreek met de admiraal over wetenschappen. Na de middag bezoekt de keizer de jonge Las Cases, die van het paard is gevallen en zich slecht gehuisvest voelt. De jongen zegt tegen Montholon, dat hij zijn kamer aan hem moet afstaan, Montholon zegt dat hij dat zal doen, zodra de keizer dat beveelt.
5 juli vrijdag 215	Ik verveel me erg. De gouverneur heeft aan Bertrand verklaard, dat hij niemand verplicht om bij de keizer te blijven. 'Als u niet tevreden bent, gaat u dan weg.' Ik kijk in opdracht van Zijne Majesteit of de schildwachten niet van plaats veranderd zijn. Ik ga in galop en vind geen posten meer tot aan de zee.
6 juli zaterdag 216	Bij het ontbijt zeg ik dat we niet mogen klagen, want de gouverneur heeft gezegd dat we weg kunnen. Dit leidt tot een geanimeerde discussie.
7 juli zondag 216	De gouverneur schrijft aan Montholon waarom hij geen opdrachten krijgt met betrekking tot het nieuwe huis. En aan Las Cases dat hij zonder toestemming geen geld uit Engeland mag laten komen. Zijne Majesteit komt in mijn kamer en vindt die goed. Hij adviseert mij zelf mijn kleermaker te betalen en dit niet meer via Balcombe te doen om bij hem geen schulden te hebben. Hij dicteert Montholon een lange brief aan de gouverneur.
8 juli maandag 216	Ik ga met Las Cases naar admiraal Maloccolm op de Briars. We hopen mme Stürmer te ontmoeten, maar spreken slechts lady Malcolm, een heel beleefde en goede vrouw, maar een beetje verlegen. Ze bevestigt nogmaals dat haar man er op rekt niet langer dan zes maanden te blijven.
9 juli dinsdag 217	Er wordt een schildpad geslacht, die de admiraal heeft gestuurd. Hij weegt 575 pond. Ik vang met een gewerschot een zalm. Dan ga ik op jacht en bemerk dat de schildwachten opnieuw verplaatst zijn. Voorlezen, verveling.

10 juli
woensdag
217

Enorme verveling.
We lezen voor.

11 juli
donderdag
217

Verveling, melancholie.
Ik ga met Montholon de troepenbewegingen in het kamp bekijken. De officieren geven ons talloze blijken van beleefdheden. Bij terugkomst treffen we de gouverneur aan, die op Montholon wacht. Hij zegt dat als wij niet goed wonen, het onze eigen fout is en dat hij alles zal doen om onze positie te verbeteren. Hij laat Montholon weten dat hij diens brief van de vorige dag naar Engeland heeft gestuurd, want daar wil men graag weten hoe het met de keizer gaat op Sint-Helena.
We lezen de fabels van Fontaine.

12 juli
vrijdag
218

De keizer praat over het ijzeren masker. Dit is fabel, zegt hij. (Hebben zijn voorouders er mee te maken?)

13 juli
zaterdag
218

De keizer laat zeggen, dat hij niet lekker is. Hij ontvangt de admiraal niet, die gekomen is met zijn vrouw.

14 juli
zondag
218

We lezen 'De Reis naar Polen' van Phips.

15 juli
maandag
218

Als we allemaal weg moeten, zal de keizer zelfmoord moeten plegen.

16 juli
dinsdag
218

De keizer praat over Egypte.
Na het ontbijt praat hij met O'Meara over de gouverneur. 'Het is een galeienbewaker!'
Ondertussen komt de gouverneur er aan. Zijne Majesteit is woedend, zegt tien minuten niets, wordt dan kalm. Hij spreekt met de gouverneur. Er gaan allerlei verwijten uit van de keizer. Dan zegt hij, zonder woede, dat Hudson Lowe een echte gevangenisbewaarder is. 'Wilt u precies weten hoe we over u denken?' Dit gesprek duurt twee uur. Hij eindigt met: 'Maar dit alles zal u niet veranderen, u niet noch de mening, die u over ons heeft.'
De gouverneur gaat met O'Meara weg.
's Avonds vertelt de keizer ons dit alles en zegt ook dat ik mis zit met Las Cases slecht te behandelen. Ik antwoord dat hij me woedend maakt met zijn absurde verhalen. Zijne Majesteit geeft mij een tikje, terwijl hij lacht.
Bij het diner is mme de Montholon voor het eerst sinds haar bevalling weer aanwezig. De keizer zegt dat Las Cases bij de doop van de pasgeborene de priester zal zijn, waarop mme de Montholon protesteert, omdat hij niet een voldoende goed christen is. Zijne Majesteit roept uit: 'Gourgaud dan?'
Om 21.00u. wegens de vermoeienissen van deze dag slapen.

17 juli
woensdag
221

Fitz-Gerald ontbijt met ons en vertelt dat een soldaat van zijn regiment dood is. Twee dagen geleden in een ravijn gevallen tijdens het polo spelen.
Bertrand komt uit de stad terug en vertelt ons dat dhr. Montchenu gezegd heeft dat ik een aardige jonge man lijk te zijn.
Als ik bij de keizer kom, roept deze uit: 'U heeft kennis gemaakt met dhr.'

Montchenu, hij verzekert dat u zeer aardig bent. Ik ben bang dat de brieven, die u naar uw moeder schrijft, ons geen goed doen, want u schrijft er in, dat u goed behandeld wordt.'

'Ja, Sire, maar ik denk niet dat ze gedrukt zullen worden. Ik druk me zo uit om mijn moeder niet te verontrusten. Toen ik bijna dood ging van de dysenterie, schreef ik haar dat ik me goed voelde.'

Bij het diner wordt er gezegd dat dhr. Montchenu wist dat mme de Montholon hier gisteren aan tafel zat. De keizer vraagt vervolgens: 'Zijn hier dus spionnen?' Er wordt gezegd dat de dokter naar de stad is gegaan en dat hij best deze details heeft kunnen vertellen.

18 juli
donderdag
221

Ik zie de keizer overdag niet. De gouverneur komt met Montholon spreken. Hij zal kolonel Wygniard (Frans, zoals Gourgaud zijn naam schrijft, rkv) (of Wyniard, zoals hij eigenlijk heette, rkv) sturen om toezicht te houden op het bouwen van het huis.

De keizer spreekt niemand.

Ik maak een lijst van de benodigde meubels.

19 juli
vrijdag
222

Om 06.00u. hoor ik roepen 'Brand!' Ik kleed me zo vlug mogelijk aan en ren. Het vuur is in de salon, de ruit is gebroken, de schoorsteen staat in brand. Ik heb geen water bij de hand. De waker arriveert en ik wijs op het dak. Het vuur wordt gedoofd.

Later spreken de keizer, Montholon en ik over jaloersheid hier. Ik ben het meest te beklagen, zegt Montholon. Ik heeft geen vrouw, geen kinderen, zelfs geen bedienden. Ik vind zelf dat ik recht heb op vriendschap van de keizer. Ik ben nu 32 jaar en heb de goede omstandigheden, waarin ik leefde, verloren. Ik heb mijn vaderland en familie verlaten om alleen voor de eer te volgen. Het gedrag van de keizer tegenover mij is verbazingwekkend, want Las Cases heeft geen humor, geen wetenschap. Hij heeft nooit op het slagveld gediend. Ik laat me niet door hem achteruit zetten Dit alles zeg ik alleen tegen Montholon, die bevestigt: 'U moet geduld hebben!'

We ontbijten allen in onze kamers, want het biljart is in de spreekkamer geplaatst.

Ook Bertrand zegt dat het karakter van de keizer nu eenmaal zo is, dat hij daardoor geen vrienden en talloze vijanden heeft. En tenslotte, dat we op Sint-Helena zijn. Daarom wilden noch Drouot noch de volgelingen van Elba noch de anderen hem tot hier volgen.

De keizer praat met mij over de brand.

Rijden met de calèche.

Ik kom terug in mijn kamer en ben verbaasd dat ik op mijn schoorsteenmantel een klein diamanten kruis en de portretten van mijn vader en zuster mis. Ik ben bestolen!

James, de bediende van Las Cases, gaat Slaven halen. Ik vertel alles aan Poppleton. James is binnen geweest tijdens mijn afwezigheid. Hij wordt verhoord. Hij vergist zich vaak. Ook bij Montholon is zilver weg en bij Pierron wijn. Alles wijst op James.

Marchand loopt me achterna en zegt op geheimzinnige toon: 'Kijk eens, generaal wat ik in de zak van de keizer vond' en geeft met het kruis en de portretten terug. We denken allen dat dit een daad van James is. Even later roept de keizer mij. Las Cases is er ook. De keizer zegt dat hij het heeft gedaan

	'omdat u de deuren open laat staan. Ik heb uw papieren onderzocht en het kruis en de portretten meegenomen!' We dineren in de kaartenkamer. De keizer vraagt me of ik de dictaten af heb. Ik heb niets gedaan, ik voel me niet goed. 'Heeft u nog steeds dysenterie?' 'Nee, Sire.' Zijne Majesteit is nog steeds boos op mij, berispt me ook aan tafel, omdat ik hem zeg, dat ik James had willen laten arresteren totdat Marchand binnen trad. Om 22.30u. slapen.
20 juli zaterdag 225	Zijne Majesteit bezoekt mijn nieuwe kamer. Gesprek over de soldij der soldaten. De officieren krijgen teveel, zegt de keizer. Bij de Romeinen kreeg een officier niet meer dan vier keer zoveel als een eenvoudig soldaat. We praten over de pages. Lezen en om 22.00u. naar bed.
21 juli zondag 226	De Balcombés komen ontbijten evenals Fitz-Gerald en een officier van het 66e, dhr. Dickenson. We horen allerlei roddels. Somber einde van de dag.
22 juli maandag 226	Ik ben de gehele ochtend chagrijnig over de manier, waarop Zijne Majesteit mij, die hem toch is gevolgd, behandelt. Om 11.00u. word ik bij hem geroepen, hij geeft op koude toon aan dat ik voor hem een kaart van Egypte moet tekenen. Las Cases, Montholon en ik rijden met de keizer in de calèche. De keizer vraagt wie van ons zich het minst verveelt, ik roep uit: de grootmaarschalk en het meest: ik! En ik voeg er aan toe: 'Ik ben de meest ongelukkige hier, omdat ik alleen ben en alles moet wegstoppen!' Dan begint de keizer een lang verhaal tegen mij en zegt dat alles wat er gebeurt, mijn eigen schuld is; dat ik van de anderen teveel eis, dat ik nog jong ben, maar een goed hart en een dom hoofd heb. Het is logisch dat Las Cases voorgaat, hij is ouder. Toch ruzie. De keizer beschuldigt mij ervan te aanhankelijk te zijn. Las Cases zegt gedurende deze hele episode geen woord, zelfs als ik zeg, dat hij nooit iets op het slagveld heeft gedaan. De keizer eindigt met te zeggen dat wij allen gelijk zijn en als broers moeten samen leven en gaat zijn kamer binnen. Om 16.00u. gaat hij naar de tuin en roept mij. Hij lijkt triest, maar niet boos. Mme de Montholon gaat bij het diner voor de tweede keer niet naast de keizer zitten. Om 22.00u. slapen.
23 juli dinsdag 228	De keizer heeft een slecht humier en rijdt twee rondjes door de tuin zonder iets te zeggen. De tent zal verzet worden, Montholon wordt berispt, omdat er een buitendeur open staat: iedereen kan alles zien! 's Avonds schaken. De keizer vertelt over zijn jeugd in Auxonne. Om 23.00u. naar bed.
24 juli woensdag 228	Een marine-officier komt met matrozen de tent verplaatsen. Het regent vreselijk. De keizer ontvangt brieven van zijn moeder, Pauline, Lucien, enz. Ook Las Cases en Marchand krijgen brieven, ik krijg helaas niets.

	De Keizer leest de Franse kranten, die de admiraal hem heeft doen toekomen. We lezen dat de grootmaarschalk bij verstek ter dood is veroordeeld.
25 juli donderdag 229	De keizer praat over de samenzwering van Moreau. Pichegru was toen een beginnening in Brienne.
26 juli vrijdag 230	De keizer leest Engelse kranten en rijdt uit per calèche. Hij is extreem somber.
27 juli zaterdag 230	Zijne Majesteit zegt dat ik niet meer verdrietig moet zijn, want als er wat gebeurt, krijg ik van hem 200.000 tot 300.000 francs, waarmee ik eervol kan leven. Kolonel Keating (gouverneur van het eiland Bourbon) wordt aan de keizer voorgesteld. Ik laat hem mijn kamer zien en hij erkent, dat wij slecht behandeld worden.
28 juli zondag 230	<i>(Deze dag slaat Gourgaud over! rkv)</i>
29 juli maandag 231	We lezen. De jonge Las Cases dineert aan tafel, hetgeen Zijne Majesteit verbaast.
30 juli dinsdag 231	Dictaat over de Campagne van de Rijn. Ik begin aan de kaart van Syrië. Slecht weer, somberheid, verveling.
31 juli woensdag 231	Zijne Majesteit dicteert mij een nieuw werkplan. Voorlezen.
1 augustus donderdag 232	Ik werk de hele dag aan de kaart van Syrië. De keizer ontvangt marine-officieren. Er zijn onder ons geen kaartspelers om geld. Behalve Las Cases, die eens duizend louis heeft verloren.
2 augustus vrijdag 232	Ik werk. Het is geen kleinigheid, deze Rijnoorlog. Slapen om 23.00u. Ik krijg een schrijftafeltje.
3 augustus zaterdag 233	Bingham en kolonel Mant bezoeken de keizer. Ze bespreken de manoeuvres van de tien compagnieën van het Engelse bataillon. De gouverneur komt praten met Montholon. De keizer praat over Suez. Veel verveling, om 22.00u. slapen.
4 augustus zondag + 5 augustus maandag + 6 augustus dinsdag + 7 augustus woensdag + 8 augustus donderdag 233	Enorme verveling. De gouverneur vraagt aan Bertrand of Zijne Majesteit hem wil bezoeken ter gelegenheid van het feest van de Prins-Regent. Ik heb steeds een slecht humeur. Bertrand geeft me raad: 'Wees gerust op de toekomst, Gourgaud. De keizer beschouwt u als een van zijn kinderen. Hij houdt van u. Hij droomt van een rijk huwelijk voor u. Hij zal u 200.000 tot 300.000 francs geven!' Dinsdag zijn er om 12.00u. grote manoeuvres begonnen. Ze oefenen in het veroveren.

	Ik schaak met de keizer, die vriendelijk met me praat. Hoop: ik heb vertrouwen in Bertrand.
9 augustus vrijdag 234	De gouverneur komt, hij vraagt tegen Montholon te zeggen, dat hij er is. Zijne Majesteit roept uit: 'Prima, ik heb hem niets te zeggen.' Hij gaat weer weg.
10 augustus zaterdag 234	De keizer ontbijt alleen. Rijden in de calèche. Bezoek van de admiraal. Wandelen.
11 augustus zondag 234	Ontbijt in de tuin. Lezen over Arcole. 'Wat waren dat toch mooie dagen voor Frankrijk'. Las Cases roept: 'Dit hoofdstuk is mooier dan de Ilias!' Verveling, om 22.00u. naar bed.
12 augustus maandag 234	Ik werk aan de Rijn-campagne. De Engelse troepen oefenen een uur.
13 augustus dinsdag 234	's Avonds lezen we Horatius. Een mooi werk, wat een mannen!
14 augustus dinsdag 234	Om 09.00u. stapt Zijne Majesteit mijn kamer binnen, ik ben nog niet gekleed. Hij wil gaan jagen. De gouverneur komt Montholon zeggen dat zijn krediet op is. 's Avonds lezen we Cinna. Wat een mooi werk!
15 augustus (geen dag) 235	(De verjaardag van Napoleon, rkv.) Ik maak een boeket klaar om namens de koning van Rome naar Zijne Majesteit te sturen. Om 08.00u. stapt de keizer bij mij binnen. Ik toon hem het boeket en hij zegt: 'Bah, de koning van Rome denkt niet meer aan mij dan (sic!).' Wandelen in de tuin. De Bertrands komen dineren, evenals Piontowski. De keizer gaat uit rijden in de calèche met mme de Montholon. Lezen van Cinna. Om 22.30u. slapen.
16 augustus (geen dag) 236	Er wordt een luchtpomp gebracht om ijs te maken. De admiraal komt en de pomp wordt geprobeerd. Je hoeft het water maar te bevriezen en klaar. Zijne Majesteit gaat naar buiten met de admiraal en praat lang met hem. Somber diner. Slapen om 22.30u.
17 augustus (geen dag) 236	Ontbijt met de keizer in de tent in de tuin. Ik lees hem daarna mijn werk voor en laat hem de kaart zien. Hij geeft me gefundeerde kritiek. Montholon brengt een brief van de gouverneur, waarin staat dat we niet meer dan 8000 pond per jaar mogen uitgeven. Het meerdere moet de keizer zelf betalen. De keizer dicteert een antwoord aan de gouverneur.
18 augustus (geen dag) 237	De gouverneur komt met de admiraal en zijn twee officieren. Hij wil de keizer, die in de tuin is, spreken. De keizer zegt hem alles wat hij op het hart heeft. Sir Hudson Lowe roept: 'Maar, meneer, u kent mij niet!' 'Pardon? Hoe zou ik u moeten kennen? Ik heb u op geen enkel slagveld gezien. U heeft slechts moordenaars bewaakt!'

	De gouverneur dreigt dat hij geen voedsel meer zal sturen. Zijne Majesteit antwoordt: 'Ziet u dat kamp daar, waar soldaten zijn? Ik zal er heen gaan en hen vragen: De oudste soldaat van Europa vraagt u om uw gamel met hem te delen' en ik zal delen in hun maaltijd! De gouverneur is onverbiddelijk, hij verzekert dat hij niet om dit werk heeft gevraagd, maar dat hij zijn plicht zal doen. De keizer onderbreekt hem: 'Ik weet, ik, die de hele wereld heb geregeerd, welke mensen men nodig heeft om gevoelige opdrachten uit te voeren.... Het zijn geen eerlozen, die men daarvoor aanstelt! U kunt beter uw terugreis aanvragen. Dat zal beter voor en voor mij zijn!' Dan verlaat Zijne Majesteit Hudson Lowe, zegt beleefd vaarwel tegen de admiraal.
19 augustus maandag 238	<i>(De dagen worden nu weer aangeduid, rkv.)</i> Ik voel me beter. Ik lees de gehele middag voor. De officieren van het 53^e zijn verontwaardigd over het gedrag van de gouverneur. Ze zeggen dat de keizer zo het kamp binnen kan lopen.
20 augustus dinsdag 238	Zijne Majesteit vraagt me te luisteren naar de brief, die hij aan Bertrand heeft gedictieerd als antwoord op de gouverneur. Twee punten: 1. met betrekking tot de behandeling gedurende de maand augustus. Als Zijne Majesteit zich aan de Russische keizer had overgegeven of aan die van Oostenrijk of zelfs aan de koning van Pruisen, dan zou de eerste Austerlitz nooit vergeten, de tweede dat zijn rijk vier keer onder de voet was gelopen door de Fransen en de derde dat de keizer in Tilsit een ander op de troon had kunnen plaatsen. 2. voor wat betreft het geld eindigt hij met, als men hem weigert voedsel te sturen, hij dat zal gaan halen bij de grenadiers van het 53^e, die zonder twijfel de oudste soldaat van Europa onderdak zullen geven. Las Cases zegt: subliem. Diner, voorlezen.
21 augustus woensdag 239	Dhr. Wygniard wordt door de gouverneur gestuurd om te vragen hoe we ons verblijf nu verder gaan inrichten. Er komen schepen van de Kaap. Las Cases ontvangt een brief.
22 augustus donderdag 239	Ik werk aan de tekeningen van het nieuwe huis. De gouverneur zal het bekijken, zegt Wygniard. Er gaat een schip naar Europa, ik schrijf aan mijn moeder. Zijne Majesteit is niet lekker en wil niemand zien. Alleen de dokter en Bertrand. Ik ga om 22.00u. naar bed, een beetje ziek: de dysenterie jaagt me schrik aan.
23 augustus vrijdag 239	De keizer vraagt me om de tekening. We zullen er beter wonen als het door gaat. Las Cases klaagt dat hij daar niet heen wil. Schaken met de keizer. Voorlezen. De mannen mogen geen vlees meer eten. Slapen om 22.00u.
24 augustus zaterdag 240	Montholon komt met namens de keizer zeggen dat ik niets positiefs over het nieuwe gebouw tegen Wygniard mag zeggen.

	De brief van Montholon aan de gouverneur zal grote opschudding in Europa veroorzaken, zegt de keizer.
25 augustus zondag 240	Ik lees de brief, iedereen vindt hem goed. Hij zal naar Europa worden gezonden. Bertrand en zijn vrouw komen dineren, er wordt tot 23.00u. gepraat over zeerechten en de continentale blokkade. Plotseling roept mme Bertrand: 'Het is al half twee!' In werkelijkheid is het 23.20u.
26 augustus maandag 241	De keizer staat om 06.00u. op en ontbijt met Las Cases en mij en Piontowski in de tent. We spreken over oude artillerie-officieren, fortificaties en Carnot. Ik ga jagen en zie een wilde kat. De gouverneur stuurt zijn eigen arts om de keizer te onderzoeken.
27 augustus dinsdag 241	Ik ga naar het camp om majoor Fitz-Gerald op te zoeken. Hij is vriendelijk, maar praat ongeïnteresseerd over de keizer. Las Cases verzekert dat de brief naar Europa impact zal hebben, ik moet er nog een kopie van maken, zegt de keizer. Ik antwoord dat ik niet de kopiist van dhr. Montholon ben. De keizer verheft zijn stem en zegt me dat het mij aan respect ontbreekt. Ik ben er de gehele nacht ziek van.
28 augustus woensdag 241	Fitz-Gerald stelt me voor aan een bevriende officier, die goed Frans spreekt.
29 augustus donderdag 241	In de stad wordt gezegd dat de keizer Bertrand een steek met de degen heeft gegeven, omdat hij de brief niet wilde ondertekenen. Na het diner conversatie over Egypte.
30 augustus vrijdag 242	De keizer vraagt me om 14.00u. in de tent. De officieren van het kamp zijn door de gouverneur gewaarschuwd niet meer op Longwood te komen. Zijne Majesteit zegt tegen Montholon een nieuw antwoord aan de gouverneur te schrijven. Hij dicteert tot middernacht en zegt: 'Als hij het niet wil, dan zal Las Cases schrijven, vervolgens Gourgaud en tenslotte ik zelf!'
31 augustus zaterdag 242	Ik plant dennen in het park. De keizer is de gehele ochtend aan het wandelen, gaat naar Archambault in de stallen. Hij lijkt vermoeid en somber.
	<i>Nu schrijft Gourgaud in zijn dagboek: 'Ik heb mijn aantekeningen 1 tot 20 september 1816 niet terug gevonden.'</i>
21 september 1816 (geen dag) 243	Slaven heeft me verlaten. Ik heb hem een goed getuigschrift mee gegeven. De admiraal heeft afscheid genomen.
22 september (geen dag) 243	De admiraal zet koers naar de Kaap. Slaven is aan boord. Ik heb een andere bediende genomen.
23 september (geen dag) 243	<i>(Overgeslagen, rkv.)</i>

24 september (geen dag) 243	Er zijn geheimen op Longwood, de gouverneur gaat er om heen.
25 september (geen dag) 243	We blijven steeds ongerust. Montholon is van de weg geraakt. Ik ontmoet dhr. Montchenu op weg naar het kamp, hij zegt me gedag en vraagt me om nieuws.
26 september 27 september 28 september 29 september (geen dag) 243	<i>(Overgeslagen, rkv.)</i>
30 september (geen dag) 243	De Euredice komt aan uit Engeland. Nieuwe kranten, twee brieven van mijn moeder.
1 oktober (geen dag) 243	Nog een brief van mijn moeder. Hudson Lowe komt met zijn gehele staf, verklaart dat hij beslist Zijne Majesteit moet spreken om hem de nieuwe instructies mede te delen, die hij net heeft ontvangen. De keizer laat hem zeggen, dat hij ziek is.
2 oktober (geen dag) 243	Las Cases praat tegen ons over terug gaan naar Frankrijk. De keizer gaat niet uit. De gouverneur laat opnieuw aan de grootmaarschalk vragen wanneer hij Zijne Majesteit zal kunnen spreken.
3 oktober (geen dag) 244	We wandelen in de tuin als de dokter komt en zegt dat dhr. Reade ons namens Hudson Lowe komt vertellen over het nieuws dat hij ontving. Zijne Majesteit zal hem ontvangen. O'Meara gaat Reade halen en wij blijven wat achter. Deze laat brieven van Lord Bathurst zien en voegt er aan toe, dat de gouverneur zijn nieuwe instructies aan de grootmaarschalk morgen op Plantation House zal tonen. Wij horen niets van dit al, we zijn erg ongerust. Reade kondigt ons aan, dat Piontowski en drie andere personen het eiland moeten verlaten en dat wij nieuwe verklaringen moeten tekenen. Als hij weg is, vertelt de keizer ons wat hij er van begrepen heeft. De keizer zegt tegen Bertrand dat als morgen de instructies te streng zijn, we niets moeten tekenen. Iedereen is verdrietig. Gedurende de nacht dicteert de keizer instructies voor Bertrand.
4 oktober (geen dag) 245	Bertrand begeeft zich naar Plantation House. De gouverneur toont hem zijn instructies en zegt hem dat Bertrand de vier personen kan aanwijzen, die moeten vertrekken. Hij wil ook graag Las Cases verwijderen, die intrigeert, brieven naar Engeland stuurt, aansluiting zoekt bij de Oostenrijkse commissaris; maar hij denkt dat dit de wrevel van Zijne Majesteit opwekt. Echter, bij de eerste de beste fout zal hij niet aarzelen Las Cases op een schip te zetten. Hudson Lowe voegt er aan toe dat hij met elk van ons apart zal spreken om de verklaring te verkrijgen. Hij stelt zich op tegen Las Cases, hij klaagt niet over de correspondentie van Montholon noch over de mijne. Bertrand vraagt of wij 'Keizer' in onze verklaringen moeten zetten. De gouverneur antwoordt niets, maar lijkt 'ja' te zeggen. De volgende dagen zijn we in de war, we denken dat ze het niet durven. Las Cases debatteert over de nieuwe idioterieën. We zullen nooit zoiets oneerbaars

	tekenen.
5 oktober 6 oktober 7 oktober (geen dag) 245	<i>(Overgeslagen, rkv.)</i>
8 oktober (geen dag) 246	Uiteindelijk schrijft Hudson Lowe een lange brief aan de grootmaarschalk, terwijl hij hem de instructies stuurt. Hij stelt dat we slechts opstandelingen zijn. Las Cases wordt bang dat hij opgehangen wordt.
9 oktober 10 oktober 11 oktober 12 oktober 13 oktober (geen dag) 246	<i>(Overgeslagen, rkv.)</i>
14 oktober (geen dag) 246	Tenslotte geven we onze verklaringen aan Bertrand, die ze aan de gouverneur doet toekomen. De keizer roept me en ik leg nogmaals mijn haat tegen Las Cases uit. Zijne Majesteit wil dat niet. Ik benadruk nogmaals dat het Las Cases is, die de kilte tussen de keizer en mij veroorzaakt. Hij intrigeert en het komt door zijn domheden, waardoor dit alles nu gebeurt. De keizer is geduldig, want ik draag me werkelijk vrij! Ik zeg, dat ik alles zie, ook dat ik weg wil gaan en dat ik me niet wil onteren 's Avonds stuurt de gouverneur Bertrand de verklaringen terug en zegt dat hij morgen op Longwood komt, maar dat hij ze niet kan aannemen, omdat er onder staat "Keizer Napoleon'.
15 oktober (geen dag) 247	Bertrand toont me de protestbrief van de keizer tegen de gouverneur. Ik zeg tegen Bertrand, dat wat mij betreft, ik niet bij de keizer weg kan en me niet wil inlaten met oneer en dat ik zal tekenen. De grootmaarschalk gaat daarna naar Las Cases en Montholon. Hudson Lowe komt en vraagt naar Bertrand. Deze gaat eerst naar de keizer en dan naar Montholon. Een ogenblik later komt Montholon bij mij. De keizer laat me zeggen niets te tekenen. Ik antwoord dat met betrekking tot zo'n belangrijk onderwerp als dit Zijne Majesteit me niet kan overtuigen, ik zal tekenen. Even later roept de gouverneur mij. Eerst ga ik bij de keizer binnen, die me adviseert niet te tekenen. Ook Montholon komt binnen, hij heeft niet getekend. Dan ga ik naar de gouverneur. Heeft de grootmaarschalk u de instructies niet verteld? Ja wel, meneer, maar we denken dat we bij Zijne Majesteit weg moeten als we tekenen. Ik ben al zes jaar bij hem. Ik houd verder een heel verhaal. De gouverneur is er door geraakt. Ik ga terug naar de keizer en vertel hem mijn woorden aan Hudson Lowe en iedereen bevestigt dat deze strijd gewonnen is. Wandelen in het park. Las Cases beweert dat er gewonnen is: wij tekenen niet en blijven. Ik denk het tegenovergestelde. Om half tien 's avonds komt er een brief van de gouverneur, waarin deze aankondigt dat we naar de Kaap zullen vertrekken en dat hij opdracht heeft gegeven ons in te doen schepen. Alleen Bertrand en zijn vrouw zullen blijven, gezien de toestand van de laatste (in verwachting, rkv). Ik kijk op mijn

zakhorloge en roep: 'Nog maar tweeëneenhalf uur om te overleggen!' Iedereen is geschokt. De keizer maant ons tot kalmte. De bedroefdheid is extreem en mme de Montholon huilt. Ik doorbreek de stilte en zeg dat ik ga tekenen en dit aan Poppleton geef.

(Nu volgt een tussenstukje over 8 oktober, vooral over Piontowski, rkv.)

16 oktober
(geen dag)
251

Om zes uur 's avonds ga ik naar Bertrand. Poppleton gaat later die ochtend naar de gouverneur met de verklaringen. Net op tijd.
Dan terug op Longwood.
Om 16.00u. krijg ik van de keizer instructies voor Piontowski. De keizer is heel somber.
Het diner is stil, om 20.45u. naar bed.

17 oktober
(geen dag)
251

Zijne Majesteit dicteert met opmerkingen over de restricties, dan praat hij over zijn verblijf in Rochefort.
Las Cases verzekert dat, omdat niemand heeft getekend, we mogen blijven.
Niemand vertrekt, zelfs Piontowski niet.

18 oktober
(geen dag)
251

De gouverneur wijst de personen aan, die naast Piontowski, zich moeten inschepen. Het zijn Santini, Archambault en Rousseau. Hij schrijft aan Bertrand dat ze de volgende dag om twee uur moeten vertrekken.
De grootmaarschalk waarschuwt me dat de keizer laaiend op me is, dat de commandant van de schoener gearresteerd is. Ik word boos en verklaar dat dit alles het gevolg is van de domheden en intriges van Las Cases, van zijn uitstapjes, zijn ontmoetingen te paard. De keizer laat de vertrekkende bedienden twee jaar loon uitbetalen en een derde daarvan als pensioen.
Piontowski ontvangt een jaar soldij en zal aanblijven als escadron-chef. De keizer zegt me dat Piontowski hiermee tevreden moet zijn.
Schaken, diner. Om 23.00u. naar bed.

19 oktober
(geen dag)
252

Ik ga naar Bertrand en tref daar Santini aan. Met betrekking tot Piontowski: hij krijgt wat goedkope wijn en 50 louis zodra hij in de stad is. Hij salueert nauwelijks naar de keizer bij het afscheid.
We vertrekken om 14.00u., mme Bertrand geeft hem een ketting en ik een theebakje als souvenir. Piontowski is erg chagrijnig dat hij weg moet, ik geef de grootmaarschalk de opdracht dat hij hem een aanbevelingsbrief moet meegeven. Dat gebeurt. Dat montert Piontowski weer wat op. We begeleiden hem tot Alarm House en nemen dan afscheid. Het is nu 14.30u.
(Met hem ging Rousseau, de zilverpoetser, die niets meer te doen had toen het zilver verkocht was. Verder de jonge Archambault en Santini, die uit vendetta Hudson Lowe wilde vermoorden, hetgeen Napoleon hem persoonlijk verbood.)
Ik ga terug naar Longwood.
Allen zeilen om 16.30u. weg.

20 oktober
(geen dag)
254

Bertrand en zijn vrouw gaan in hun nieuwe huis wonen. Ik ontmoet de Oostenrijkse commissaris en de botanist Philippe Welle. De laatste zegt me gedag. Ze ontmoeten Bertrand en zijn vrouw, maar groeten hen niet. De beide dineren bij ons.
(Welle brengt een haarlok van de koning van Rome mee.)

21 oktober (geen dag) 255	Ik zie Zijne Majesteit pas bij het diner.
22 oktober (geen dag) 255	Fitz-Gerald, die dienst heeft, ontbijt met Montholon en mij.
23 oktober (geen dag) 255	Ik werk van 14.00 tot 18.00u. met de keizer aan het zeerecht, hoofdstuk zes. Na het diner voorlezen.
24 oktober (geen dag) 255	De keizer is niet lekker, ontvangt niemand en dineert alleen.
25 oktober (geen dag) 255	We bezoeken de nieuwe woning van de Bertrands. Het lijkt wel een gevangenis. Ik vraag mijn meubels aan Darling (Hij verving Balcombe als fourier). Hij antwoordt me dat generaal Las Cases..... Ik onderbreek hem, die is geen generaal; hij gaat verder: dat de admiraal Las Cases..... Ik klaag tegen Montholon: Las Cases kreeg meteen meubels en ik krijg maar niets. Het lijkt wel of deze man nieuwe instructies heeft gekregen.
26 oktober (geen dag) 256	De gouverneur maakt een tochtje, loopt door de tuin van Bertrand langs zijn ramen zonder af te stijgen en het huis te bekijken.
27 oktober zondag 256	<i>(Gourgaud noemt nu na lange tijd de dagen weer bij de naam! rkv.)</i> Ik doe onderzoek naar de oorlog in Amerika. De keizer vraagt hoe het weer is, hij ligt onaangekleed op de canapé. Om 16.00u. stijg ik te paard en ga naar het kamp. Ik ontmoet Fitz-Gerald en Harison, later de kleine Emanuel de Las Cases. Fitz-Gerald vraagt me of de keizer fondsen heeft in Engeland. Ik antwoord hem dat ik daar niets van weet. Zijne Majesteit hoest al twee dagen. We zitten tot 20.30u. aan tafel. Na het diner gaan we naar zijn kamer. Hij ligt te bed en richt menigmaal het woord tot mij. Las Cases zegt niets.
28 oktober maandag 257	Ik werk in mijn kamer tot 13.00u. De keizer vraagt naar mij, hij ligt onaangekleed op de canapé, waar hij leest. Bertrand lijkt treurig, zijn vrouw vertelt me dat de Montholons ten einde raad zijn: de keizer wil dat Esther (vriendin en geliefde van Marchand en hun bediende) morgen vertrekt.
29 oktober dinsdag 257	Ik ben van 14.00 tot 16.00u. bij de keizer. We lezen in de historische encyclopedie. Zijne Majesteit is nog steeds niet lekker en eet alleen. Esther gaat weg.
30 oktober woensdag 258	Montholon en zijn vrouw en Las Cases gaan naar Bingham. Ik ben van 14.00 tot 16.00u. bij de keizer. We lezen weer historische artikelen. Zijne Majesteit is zachtvaardig tegen mij.
31 oktober donderdag	Ik schrijf twee korte brieven aan mijn moeder via het schip, dat de zoon van Lord

258	Sommerset vervoert. Ik werk aan de oorlog in Amerika. Ik kom om 15.00u. bij de keizer, die somber is, lijdt en verslagen is. Ik zeg hem dat hij ook naar buiten moet gaan om een luchtje te scheppen. Hij volgt mijn raad op, scheert zich, kleedt zich aan, loopt een stukje en gaat dan met de calèche rijden met Montholon en Las Cases. Daarna terug is hij triest, lijden, alleen eten.
1 november vrijdag 258	Ik ga naar het kamp. Majoor Frentzen zegt me dat de troepen morgen oorlog gaan oefenen. Is Las Cases geen militair? Waarom komt er niemand op bezoek? Terug op Longwood zie ik Fitz-Gerald, Hij is berispt, omdat hij op een dag dat hij dienst had, gesproken heeft met Bertrand. Ik voel me niet helemaal lekker.
2 november zaterdag 259	Ik stijg te paard om deze ochtend te helpen bij de oefenoorlog. Zijne Majesteit is somber en lijdend, spreekt niemand en blijft binnen.
3 november zondag 259	Ik blijf lang bij de Balcombés, die dineren op Longwood. Zijne Majesteit roept niemand en blijft binnen.
4 november maandag 259	Ik neem medicijnen. Fitz-Gerald heeft dienst, begroet me en komt bij me binnen.
5 november dinsdag 259	Bertrand, die de gouverneur verwacht, laat zijn huis opruimen. Hij vertelt dat Hudson Lowe de keizer wil spreken. Dan komt de gouverneur er aan, ik ga weg. Bertrand gaat later naar Zijne Majesteit en laat mij ook binnen komen. De keizer is triest, humeurig, eet alleen. Ik stuur dhr. Wygniard een verzoek om meubels.
6 november woensdag 259	Zijne Majesteit laat me voorlezen, dicteert over hoofdstuk zes en eet alleen.
7 november donderdag 259	Mme Bertrand verzekert dat Las Cases alleen voor zich zelf vier bedienden heeft.
8 november vrijdag 260	Zijne Majesteit zegt tegen ons dat we ons rustig moeten houden en niet meer moeten schrijven naar Hudson Lowe. Dat vind ik ook, want dat bevordert onze positie niet, maar Las Cases trekt steeds aan Zijne Majesteit om dat wel te doen. Zijne Majesteit kleedt zich aan, roept me om 14.00u. en we werken aan hoofdstuk zeven tot 19.00u. Ik lees de vleierijen uit een oude Moniteur voor, maar de keizer roept uit: 'Ter zake!' In de salon schaakt hij, voelt zich beter. We lezen vervolgens de Oedipus van Sophocles. Slapen om 22.30u.
9 november zaterdag 260	Bij het diner is Zijne Majesteit zeer opgewekt, praat over de keizerinnen Josephine en Marie-Louise, die geheel verschillende karakters hadden. De laatste was de onschuld zelve. Eugène en Hortense lijken niet op hun moeder.
10 november zondag 260	De keizer spreekt slechts Bertrand en dineert alleen.

11 november
maandag
261

Om 11.00u. kom ik bij Zijne Majesteit om te werken. Ik lees bijna een uur voor. Bij het diner heeft de keizer een prima humeur en praat over zijn eerste jaren. We praten over de overwinning van Toulon; Gassendi, Lariboisière. 'Dat waren dappere kerels!'

12 november
dinsdag
261

Zijne Majesteit gaat om 08.00u. met de grootmaarschalk wandelen in het park en verblijft daarna tot 13.30u. in de tent. Hij dicteert aan Montholon, daarna in bad. Dicteren aan Bertrand over fortificaties, betreurt het Charleroi niet versterkt te hebben. Montholon is er van overtuigd dat Las Cases weldra gaat vertrekken, daarna zal het zijn beurt zijn. De gouverneur stuurt Las Cases een knecht als vervanger van degene, die hij deed vertrekken.

13 november
woensdag
262

Ruzie met Bertrand.
De dokter laat ons weten dat er hardloopwedstrijden in het kamp zijn. We gaan er heen. Veel beleefdheden. Om 19.30u. terug. Schaken, praten over fortificaties. Slapen om 22.00u.

14 november
donderdag
262

Ik word vandaag 33 jaar!
De keizer laat me zijn ijzeren bed uit elkaar halen en vraagt hoeveel het weegt. Wat is de doorsnede van de ijzeren staven? Hij laat me ze wegen. De keizer is goed te spreken.

Hoofdstuk VI (15 november – 31 december 1816)

- Waarom de keizer zich niet inliet met de Revolutie
- Wat hij van Necker vindt
- Over Mithridate, Bajazet en Iphigénie
- Militaire beschouwingen van de keizer
- Over de artillerie van de veldslag
- Het gebruik van militaire muilezels
- Las Cases uit Longwood verdreven
- De keizer wil dat Parijs versterkt wordt
- Mening van Napoleon over Bessières, Murat, Ney, Lefèvre, Cambacérès, Lebrun, Portal, Corvisart
- De zwakheden van Berthiers
- Mej. Mars, mme Grassini
- Omstandigheden, die vergezeld gaan bij het vertrek van Las Cases
- De affaire van de papieren
- De keizer constateert ongemakken van het parlementaire regime
- De hertog van Orleans na Varennes
- De septembermoorden
- De mildheid van Napoleon voor Danton
- De oude adel aan het keizerlijk hof
- Eerste scènes tussen Napoleon en Gourgaud
- Herinneringen aan de tocht naar Egypte
- Afscheid van Las Cases en van Gourgaud

- Herberaad
- Inscheping van Las Cases
- Avonturen van de twee Minimes van Brienne
- De 13e Vendemiaire

15 november
vrijdag
264

De keizer denkt na over rangen bij de infanterie. Hij stelt me talloze vragen over vuurwapens. Mme de Montholon vertelt bij het diner dat de Russische commissaris (Balmain) naar Europa vertrekt en dat Montchenu ons wenst te zien.

16 november
zaterdag
265

Montchenu geeft me 500 francs (van mijn familie, door hem meegenomen).
Gesprek met de keizer over vuurwapens.
Om 16.00u. krijg ik de keizer zover dat we een luchtje gaan scheppen. Bij Alarm House wordt de vlag gehesen. We gaan ook naar Bertrand.
Montholon vertelt ons dat de bediende van Las Cases wordt weggestuurd. Ik vind: dat is niet jammer, niet over zeuren. Gentilini wil niet in zijn plaats komen. Nu ledigt de eerste kamerdienaar van de keizer (Marchand) de po van deze Jezuit!
Om 19.30u. komt de jonge Las Cases melden dat zijn vader ziek is. Zijne Majesteit besteedt veel aandacht aan de arme man. Tijdens het diner informeert de keizer weer. Ali komt terug en zegt: 'Hij ligt in bed, maar wil wel soep en een goede kip eten!'
Na het diner spreekt Zijne Majesteit over zijn geliefde Las Cases. "Het zijn vast de pesterijen van de gouverneur, die hem ziek maken.' Ik werp op dat ik onlangs evenveel leed als Las Cases, toen mijn bediende gevangen werd genomen en dat ik drie dagen zonder personeel zat.
De keizer spreekt over de Revolutie.
De dokter is naar de stad gegaan voor de laatste nieuwtjes, gebracht door het schip de Diamant, dat van de Kaap komt.
Cockburn heeft een onderhoud van drie uur gehad met de Prins-Regent; er is een politieke commissaris op Sint-Helena aan gekomen.

17 november
zondag
267

De keizer spreek over Necker. Een geestig man. De bediende van Las Cases vertrekt.

18 november
maandag
267

Bertrand verzekert me dat ik ongelijk heb om ruzie te hebben met Las Cases. Hij is kamerdienaar en heeft voorrang op mij. Ik verzet me daar tegen: ik ben de eerste ordonnance-officier van Zijne Majesteit en ik neem slechts van hem orders aan. Ik mocht elk moment bij hem binnen treden, niemand anders had het recht dat te doen. Ik mocht in het gehele paleis overal binnen. Ik was bij alle keizerlijke reizen aanwezig. Ik had mijn eigen tafel in het paleis en 32.000 francs per jaar. In geen enkel geval laat ik, een militair, een kamerdienaar, die niet eens een bediendenbenaming heeft, voor gaan.
Ik moet bij Zijne Majesteit komen, Montholon is er ook. Zijne Majesteit vraagt me hoe het met me gaat en begint over Las Cases te praten. Hij probeert aan te tonen dat Las Cases een man van grote verdienste is, een kleine Talleyrand en dat hij, die zich tegen Las Cases opstelt, een jaloerse verwerping is. Het is waar dat Las Cases soms dom doet, zoals zich bezig te houden met de afkomst

van de Bourbons, maar hij amuseert de keizer en kent Engeland goed; hij vertelt van alles over dit land, waar we eens hopen te leven. De keizer praat als een vader tegen mij. Hierop antwoord ik dat Las Cases teveel het karakter van een Jezuiet heeft om met hem om te gaan. Zijne Majesteit wordt boos en zegt dat ik steeds spoken zie. Hij geeft mij zijn erewoord dat Las Cases niets gedaan heeft, waarvan men hem beschuldigt.

Dus de schijn van belangrijkheid en mysterie, waarmee Las Cases zich omgeven heeft, hebben geleid tot deze opvatting.

Zijne Majesteit verzekert me dat hij mij waardeert, hij weet dat ik actief en dapper ben, dat ik het goed deed op het slagveld en dat ik nuttig voor hem was bij de artillerie, maar wat betreft mijn karakter ben ik slechts een kind.

Dan zeg ik dat Montholon, eveneens militair, Las Cases niet voor hoeft te laten gaan.

De keizer zegt: 'Als u een veel oudere kamerdienaar was, was het wat anders.'

Er ontstaat een heel emotionele woordenwisseling. De keizer eindigt met te zeggen dat na Bertrand en Las Cases mme de Montholon komt, maar dat Montholon en ik net kinderen zijn, die slechts voor één tellen.

Volgens mij had hij beter over mij kunnen zeggen 'kleinkind', want ik ben 33 jaar en na 17 jaar dienst word ik behandeld als een kind.

Na deze conversaties werkt de keizer vier uur lang met mij aan hoofdstuk zes.

Om 19.00u. ga ik naar Bertrand en vertel hem alles.

Om 19.30u. in de salon tref ik mme de Montholon in tranen aan. Zijne Majesteit zegt dat zij in oorlog is met hem vanwege de gebeurtenissen van deze ochtend; over dat ik gezegd heb dat ik hard behandeld word, maar dat ik daar tegen kan. Voordat ik binnen kwam, heeft Zijne Majesteit tegen mme Bertrand gezegd, dat hij geen woord van de onvriendelijkheden meent, die hij tegen ons heeft gezegd en dat Las Cases er is. Ik loop achter hem aan om naar het diner te gaan. Zijne Majesteit is zeer vriendelijk tegen mij, maar niet tegen Las Cases.

19 november
dinsdag
270

Ik geef over, want ik ben ziek van de scène van gisteren. Bertrand en Montholon bezoeken me. Iedereen eet alleen.

20 november
woensdag
270

's Ochtends werk ik aan hoofdstuk zes. Om drie uur laat de keizer me roepen. Ik zeg dat ik ziek ben, hij lijkt verbaasd en roept: 'Ah, goed, het werk komt morgen.' 's Avonds vraagt de keizer aan Montholon de laatste nieuwtjes.

21 november
donderdag
270

Ik heb sombere gedachten, ga niet uit.
Het diner is somber. Slapen om 22.00u.

22 november
vrijdag
271

Ik ontmoet de officieren van het kamp en vraag hen of ik naar miss Mason kan gaan. Na enige aarzeling zeggen ze me van : nee; ik zeg dat ik heel goed weet, dat dit niet afhangt van deze heren en dat ik hen alleen vraag wat hun orders over dit onderwerp bij onze grenzen zijn.
Admiraal Malcolm is vanaf de Kaap aangekomen.

23 november
zaterdag
271

De keizer spreekt over zijn ideeën over militaire organisatie. Hij wil bv. drie rangen in de infanterie, de eerste kleine soldaten, de tweede mannen van gemiddelde lengte, de derde de grote soldaten. Ze hebben alle drie verschillende soorten vuurwapens. Uitvoerige uitleg.
De keizer wordt boos op mij, ik zwijg.

	Slapen om 00.30u.
24 november zondag 273	De admiraal heeft op de Kaap Piontowski ontmoet. Deze was boos op de gouverneur en vertelt verhalen over Longwood. We krijgen kranten tot 20 augustus. Om 23.30u. slapen.
25 november maandag 274	Fitz-Gerald, die dienst heeft, zal bij mij komen ontbijten. Om 11.00u. is hij er nog niet. Ik laat hem tot twee keer zoeken. Eindelijk komt hij, maar hij lijkt onrustig. Tijdens het ontbijt vraagt hij toestemming om even naar buiten te gaan, komt dan terug en vertelt dat twee dienstdoende officieren naar hem vragen. Dan gaat hij weg en vraagt mij in de loop van de dag bij hem te komen praten. Even later ontmoet ik admiraal Malcolm, die me vertelt over de Kaap. Piontowski deed zich voor als een vriend van de keizer en vertelt domme geschiedenissen. Bij zijn aankomst (op de Kaap) schreef hij aan de gouverneur op een zeer onrespectabele wijze, verklaarde ziek te zijn en wilde onmiddellijk van boord. De admiraal vraagt of de keizer hem wil ontvangen. Ali gaat informeren. De keizer ontvangt hem. Als hij weer weg is, roept de keizer mij, vraagt mij wat de admiraal mij over Piontowski heeft gezegd en is boos, omdat Bertrand hem een certificaat heeft gegeven. Om 16.00u. ga ik naar mijn kamer, Las Cases gaat met Zijne Majesteit naar diens kamer. Even later zie ik dhr. Reade, dhr. Poppleton, een heer in burgerkleding, twee ordonnansen langs mijn raam lopen. Ze gaan naar Las Cases. Hun bezoek doet me schrikken. Enkele ogenblikken later zie ik hen naar buiten komen met Las Cases, die heftig praat. Ik ren naar Montholon om te vragen wat er gebeurt. Er staat een officier voor mijn deur. Uiteindelijk blijkt dat Las Cases gearresteerd is. De keizer lijkt niet somber te zijn en speelt met de biljartballen. Hij draagt Bertrand op naar de gouverneur te gaan om te protesteren. De grootmaarschalk lijkt dit niet leuk te vinden, de Montholon verbergen hun vreugde, ik ben de enige, die verslagen lijkt te zijn. Bertrand gaat naar buiten, ik loop hem achterna en verzeker hem, dat, hoewel ik zijn vijand ben, ik toch erg te doen heb met dit ongeluk. Bertrand roept: 'Ik heb wel andere zorgen dan die om Las Cases.' Terug bij de keizer bij het biljart, zeg ik dat Bertrand me boos lijkt. Zijne Majesteit zegt: 'Dat komt omdat de gouverneur hem is komen mee delen, dat zijn schoonmoeder (mme Dillon) overleden is.' De keizer zegt niets te weten over de zaak Las Cases. <i>(Nu volgt uitgebreid de passage met James, die Las Cases heeft verraden, twee brieven op zijde geschreven en gestopt in het gilet van James. James werd bang, vertelde alles aan zijn vader, deze ging naar de gouverneur, enz. rkv).</i>
26 november dinsdag 278	Bertrand is geheel overrompeld door de dood van zijn schoonmoeder. Poppleton bezoekt Las Cases, gaat naar de keizer. Tegen de middag gaat Bertrand in opdracht van de keizer naar Hudson Lowe. Deze laat hem de twee brieven op witte zijde zien. Om 18.30u. bij de keizer, die somber is. Hij is erg teleurgesteld in Las Cases.
27 november woensdag	Ik leid mme de Montholon te paard om te proberen Las Cases te zien, die in het

logement van majoor Harisson in Hut's Gate zit. Las Cases en zijn zoon gaan in de deur staan en zwaaien naar ons. De voedster van de Montholons hoort dat er een schip in gereedheid wordt gebracht om Las Cases naar de Kaap te brengen. Hij gaat over twee dagen weg.
 Montholon krijgt van Zijne Majesteit een berisping.
 Om 14.00u. komt majoor Harrison met een bevel van Hudson Lowe. Hij komt halen: de degens van Las Cases, zijn spullen, tien, twaalf dollar. Las Cases blijft niet waar hij nu is.
 Om 22.00u. naar bed.

28 november
donderdag
280

De keizer stuurt me om 12.00u. naar Alarm House. Las Cases is niet meer in Hut's Gate. Hij zit nu in Rose Cottage, schildwachten voor en achter. Op Longwood doet men alle spullen van Las Cases in een koffer, die Las Cases daarna weer leeg terug stuurt.
 De Montholons zijn blij met dit vertrek.

29 november
vrijdag
280

Om 15.00u. zendt de gouverneur aan Bertrand de officiële brieven en het manuscript over de Campagne van Italië, die bij Las Cases zijn gevonden. Ik bezoek Rose Cottage en zie niets. Samen met Poppleton ga ik naar miss Mason. Onderweg zien we Las Cases en zijn zoon bij het raam van de cottage. Ze groeten me en zenden vriendschappelijke tekens.
 We komen aan bij miss Mason, maar die doet er te lang over om zich te kleden. Poppleton dreigt daardoor zijn diner mis te lopen en we gaan weg. Weer groeten we Las Cases. Een man praat tegen hem zonder dat de schildwachten dat zien. Nu ontmoeten we verschillende officieren van het 53^e, evenals majoor Harrison. Terug op Longwood is de keizer niet gekleed en O'Meara is ziek in de kamer van de keizer. Hij is flauw gevallen en Zijne Majesteit heeft hem verzorgd, das af, gilet open gedaan, ed. Daarna kwam O'Meara weer bij.
 Dan zegt de keizer me het pakket met de papieren van de Campagne van Italië, dat we hebben terug gekregen, te openen. Er missen drie hoofdstukken. De keizer dicteert me hierover een brief aan de gouverneur, de papieren terug en ook het dagboek van Las Cases, dat hij in opdracht bij hield en dat nog in het net moet worden geschreven. Als de gouverneur weigert, zal Bertrand naar de Prins-Regent schrijven of desnoods een open brief publiceren.
 Dan vraagt Zijne Majesteit aan Montholon of er al iets terug is. Deze zegt: ja, de officiële papieren.
 Bertrand is zeer bedroefd en zegt uitsluitend: 'Ja, Sire, nee, Sire!' De keizer probeert Bertrand op te beuren, wat niet lukt.
 Om 21.00u. trekt de keizer zich met Bertrand terug.

30 november
zaterdag
282

Ik werk in mijn kamer. De keizer roept me om 13.00u. en is nog niet aangekleed. Ik moet de brief van Bertrand aan de gouverneur in het net schrijven. De brief is weg. Bertrand, slecht gehumeurd, zegt dat hij niet naar de gouverneur gaat en niet schrijft.
 Om 16.00u. vraagt Zijne Majesteit waarom Bertrand zo verdrietig is. Is het vanwege de dood van zijn schoonmoeder? Ik geloof dat niet, want zijn vrouw weet nog van niets. Het wordt tijd, dat zij het hoort. 'Misschien,' opper ik, 'omdat de hertog van Orleans ons nu regeert.'
 Dictaat over de Slag van Kopenhagen. De keizer is somber en stopt om 19.00u. Mme de Montholon verzekert me dat haar voorspeld is koningin te worden

	zonder het te zijn.
1 december zondag 283	Montholon en ik praten over de jagers, die sinds enkele dagen verblijven in de salon, hij heeft ze beneden horen lopen. Om 14.00u. moet Poppleton onmiddellijk bij de gouverneur komen, die op hem wacht bij Hut's Gate, hij gaat er meteen naar toe. Om 16.30u. houdt een schildwacht me tegen bij Hut's Gate. Harrison laat me door en zegt dat dit een vergissing is. Maar het is wel de vierde keer, dat dit gebeurt! Zijne Majesteit eet alleen en ziet niemand. Bertrand heeft de betrokken brief verstuurd.
2 december maandag 284	De dokter zegt dat de gouverneur morgen komt om de kamer van Las Cases te doorzoeken. We zijn boos. We zien de keizer niet, omdat men hem zijn Las Cases heeft afgenomen. Ze waren goede vrienden geworden! Om 19.00u. vraagt de keizer naar mij. Hij zit in bad. We praten over het boek van Carnot. Daarna stapt hij er uit en ik dineer met Montholon en zijn vrouw.
3 december dinsdag 286	Poppleton is door de gouverneur berispt, omdat hij niet tegen hem gezegd heeft, dat hij met mij naar miss Mason is geweest. Zijne Majesteit is pas om 13.00u. opgestaan. Hij is somber en ik stel voor de gouverneur te vragen wat we nu kunnen doen; de keizer weigert. Las Cases vraagt aan Poppleton zijn meubels terug. Weer een gesprek met Zijne Majesteit over Carnot. Dictaat over Carnot tot voorbij middernacht.
4 december woensdag 287	Hudson Lowe komt om 14.30u., praat met Montholon, bezoekt Bertrand en praat lang met de dokter. Mme Bertrand wordt boos op mij, omdat ik als grapje zeg, dat elke keer als de gouverneur komt, zij een zijden jurk aan heeft. Om 16.00u. komen de admiraal en zijn vrouw bij mme Bertrand en hij vraagt of Zijne Majesteit hem en zijn vrouw wil ontvangen. De keizer zegt dat hij niet wel is en niemand ontvangt. Ze gaan dan op visite bij mme de Montholon. Mevrouw de admiraal kondigt voor morgen het bezoek van lady Lowe aan, maar dat kunnen we niet geloven. Da ga ik naar de keizer. Na het diner verzekert de dokter me dat de Engelse regering de keizer zal laten terug keren in Engeland op voorwaarde, dat hij zijn woord niet breekt. Hij blijft gevaarlijk. Las Cases is terecht opgepakt. Zijn geschrokken bediende heeft een tweede brief herkend, die hij onder een steen had verborgen. De dokter heeft gezegd, dat er te weinig voedsel op Longwood is, maar Hudson Lowe heeft hierover gezegd dat hij hiervoor niet meer dan 4000 pond per jaar zal uitgeven. Hudson Lowe meent te weten dat de keizer zich de laatste vijf dagen niet geschoren heeft en niet uitgaat. Zijne Majesteit leeft weer wat op door al deze verhalen en zegt dat het dagboek van Las Cases Hudson Lowe zal doen verbleken. Deze zal zo'n document niet naar Londen durven sturen. De Montholons hebben dezelfde mening. Slapen om 22.00u. De keizer geeft me de opdracht voor hem de krant te vertalen, die is mee

5 december
donderdag
288

gebracht door O'Meara.

Montholon denkt dat Zijne Majesteit ons gaat uitwisselen voor Las Cases en dat deze geheel van ons gescheiden blijft tot er een retourbericht uit Engeland komt. Montholon zegt, dat hij niemand anders wil dienen en dat hij naar Holland gaat als de keizer wil dat hij vertrekt.

Ik beschouw uitgebreid mijn positie. Ik heb dit alles vrijwillig gedaan, ik heb de koning niet afgezworen, ik kan zo terug. Bertrand zegt dat de keizer van me houdt.

Om 13.30u. zie we bij mme Bertrand bezoekers: dokter Baxter, dan O'Meara en vervolgens lady Lowe, vergezeld door een officier. Haar komst lijkt op iedereen wat indruk te maken. Ze praat over gemeenschappelijke zaken. Ze vindt het jammer, dat we zo ver van elkaar verwijderd zijn, want anders zouden de kinderen samen kunnen spelen. Daarop zegt mme Bertrand dat de gouverneur Zijne Majesteit het grootste plezier zou doen met het terug sturen van Las Cases.

De aide de camp vraagt haar of lady Lowe de keizer zou kunnen spreken. Mme Bertrand verzekert, dat hij niet lekker is.

Na een half uur gaat lady Lowe in haar rijtuig naar de Montholons. Deze dame heeft een aangenaam voorkomen en heeft veel manieren. Dat heb ik lang niet gezien, ik ben er van onder de indruk.

Even later roept de keizer me. Hij staat met de dames Bertrand en Montholon bij het biljart. De keizer trekt me vriendschappelijk aan het oor. Ik ga te paard uit tot Alarm House, maar de schildwacht houdt me tegen.

Om 18.30u. weer bij de keizer. Hij begrijpt het bezoek van lady Lowe niet. Napraten.

Om 19.00u. schaken. De keizer is goed gehumeurd en tracht mij op te monteren. Na het diner kranten lezen. Ik ben geraakt door de vriendelijkheden van de keizer.

6 december
vrijdag
292

Bertrand komt me om 11.00u. een kaart van Italië vragen. Dat doe ik om 12.00u. Dan ga ik jagen en zie bij het weggaan Marchand en Cipriani voor het huis staan praten. Cipriani gaat naar James-Town terug.

Om 15.00u. ben ik terug. Montholon staat in de deur en roept: 'Er is nieuws!' Onenigheid over van wie een bepaald paard is. Majoor Hudson is bij mme Bertrand geweest en ik vraag er naar. Hij is in zeker acht maanden niet in Longwood geweest. Ze zegt dat hij voor een simpele visite kwam, dat Las Cases langer blijft, maar niet bij ons, dat Hudson Lowe heeft gezegd, dat we hem zo vaak als we willen mogen bezoeken op Plantation House.

Om 18.30u. bij de keizer geroepen. Hij is niet gekleed en vraagt boos wat er toch allemaal aan de hand is en ik vertel het hem. Hudson Lowe heeft gezegd dat Las Cases langer blijft totdat er antwoord uit Engeland is. De keizer zegt: 'Dat duurt dus wel drie maanden!' De keizer windt zich op over de gouverneur, hij wordt helemaal rood in het gezicht!

De Montholons komen en ook tegen hen valt de keizer ut. Montholon zegt tegen mij: 'Zijne Majesteit is in een slechte bui, de majoor heeft zeker belangrijk nieuws gebracht.' Ook Montholon is er verbaasd over dat de majoor na acht maanden langs komt.

's Ochtends worden de meubels van Las Cases van Longwood naar Rose Cottage gebracht.

	Om 21.30u. slapen.
7 december zaterdag 295	Archambault gaat naar de stad, Fitz-Gerald, die dienst heeft, ontbijt bij mij. Hij is onrustig: hij denkt dat de officieren van de gouverneur ons komen molesteren. Veel geroddel en gepraat. Mme de Bertrand is verkouden. Bertrand wandelt met mij en we praten over Las Cases. De gouverneur heeft Bertrand laten weten dat hij met hem over de teruggave van de papieren wil spreken, later pas over het dagboek. Ik ben aangeslagen door de manier, waarom Zijne Majesteit ons behandelt, ik zeg dat hardop tegen Bertrand. Gisteren leek Zijne Majesteit heel boos en ik wist dat aan het slechte nieuws, dat majoor Hudson bracht. De grootmaarschalk verzekert me dat die officier niets heeft gezegd. Aan het einde van de middag werk ik met de keizer. Aantekeningen maken over antieke en moderne kampementen. Mme de Montholon wordt binnen gelaten. Gesprek tussen de keizer en mij over wat er met je gebeurt als je dood bent.
8 december zondag 297	Ik vertaal het Annual Register. Poppleton vraagt me of ik morgen mee ga naar het spektakel. Hij zal voor mij toestemming vragen bij de gouverneur. Ik kan hem pas antwoord geven als ik de keizer geraadpleegd heb. Om 18.30u. is Zijne Majesteit in de salon, schaakt en dineert met mij en Bertrand. Gesprek over de oorlog. Lange conversatie. Om middernacht naar bed.
9 december maandag 302	Ik zal het aanbod van Poppleton wel aannemen. Zijne Majesteit roept me om 13.30u. en dicteert me aantekeningen over het kamp maken van de infanterie ed. Veel details. Ik ga naar mijn kamer, ik heb kiespijn. Schaken, om 23.30u. naar bed.
10 december dinsdag 303	Ik heb vanwege een verkoudheid vannacht niet geslapen. Poppleton laat vragen of ik mee wil naar de stad. Ik bedank hem, het is slecht weer en ik voel me niet lekker. Ik voel dat ik een gat in mijn kies heb en hoe langer ik wacht, hoe moeilijker het wordt die te verwijderen. Ik ga naar O'Meara en vraag of hij iets voor me kan doen. Ik ben vastbesloten. Hij trekt de kies met veel moeite en veel bloed. Op dat moment komt Ali binnen en zegt dat de keizer naar mij vraagt. Om 19.00u. 's avonds ga ik naar de salon, de keizer schaakt met Montholon en geeft me een complimentje. Diner, schaken tot 23.00u.
11 december woensdag 304	Ik werk aan een plattegrond van het kamp, waaraan ik al eerder begonnen ben. De keizer roept me om 13.00u., werkt met mij aan de tekening, dicteert me veranderingen. Ik spreek uitgebreid met Zijne Majesteit over al deze militaire zaken. Ik werk tot 18.00u. met Zijne Majesteit. Hij is erg aardig tegen mij en geeft me sinaasappels. Na het diner vertelt de keizer, die in een goed humeur is, over dat hij na Mareng om me Grassini ontmoette. Ze volgde hem naar Parijs en dacht dat ze de titel van maîtresse zou krijgen. Maar dat ging niet door.

(Hierna volgt een heel verhaal van Napoleon over deze zaak, rkv.)

Dan spreekt Zijne Majesteit mij over Portal en Corvisart. De laatste was een prima arts met een goede reputatie in het buitenland. Hij is geen charlatan. Ik vertel het avontuur van het rijstewater (rkv?). Corvisart zei dat als Zijne Majesteit ziek zou worden, hij sneller zou herstellen in een gewoon ziekenhuis voor officieren dan in een paleis in de Tuilerieën. Hij vond dat generaals van zestig jaar te oud waren.

Voorlezen van Cuviers 'Anatomie comparee'. Om middernacht slapen.

Om 14.00u. kom ik bij Zijne Majesteit en deze vraagt mij enkele veranderingen aan te brengen in het project van de kampementen. Daarna ga ik naar Bertrand. De gouverneur is eergisteren voor een eenvoudige visite bij hem geweest. Balcombe kwam ook voor enkele ogenblikken. Lady Lowe heeft uitgebreid verteld over de eer, die de dames van Longwood haar bewezen hebben. Zij vraagt aan tafel aan Balmain: 'Maar waarom gaat u niet vaker naar Longwood, u wordt er zeer beleefd ontvangen!' Hij zegt: 'Ja, dat zou ik wel willen, maar het is zo moeilijk!'

Er komen schepen aan uit Bengalen. Enkele belangrijke personen willen een bezoek aan de keizer brengen: een van de belangrijkste rechters van India en zijn vrouw, zuster van Lord Melvil.

Om 18.00u. naar de keizer, die geagiteerd is. Hij laat me zitten en dicteert een aantekening. Dit staat erin:

1. Als Las Cases schuldig is, moet hij veroordeeld worden; als hij het niet is, moet hij terug komen.
2. De schildwachten moeten niet om negen uur 's avonds rond Longwood samen getrokken worden.
3. Gaat over de wachtwoorden.
4. De gouverneur stelt een lijst van personen van het eiland op, die Longwood mogen bezoeken; inclusief de leden van de Compagnie en de bezoekende vreemdelingen. Ze melden zich dan bij Bertrand.
5. De officieren van het leger kunnen Longwood betreden met toestemming van hun kolonel, de marine-officieren met die van de admiraal.
6. Op het eiland zelf mogen gesloten brieven worden verstuurd.
7. De officieren zullen zelf hun bedienden uitzoeken, de gouverneur bemoeit zich hier niet mee.
8. Als de officieren van Longwood naar de stad gaan, zullen ze tot de ingang van James-Town begeleid worden door een Engelse officier, maar hun bezoeken leggen ze alleen af.
9. De Franse officieren, die geld, boeken, kranten of spullen voor dagelijks gebruik willen ontvangen, wenden zich tot een bankier, die door de gouverneur is aangewezen en zij zijn niet onderworpen aan enige andere formaliteit.

Na dit dictaat roept de keizer uit: 'Ik geloof dat er wat nieuws staat te gebeuren. Hudson Lowe heeft aan O'Meara gevraagd wat hij moet doen om weer met ons op één lijn te komen en gevraagd hem ons te zeggen dat hem dit mogelijk lijkt.' Na het diner praat de keizer nog over Hudson Lowe en begrijpt niet welke motieven Hudson Lowe heeft om ons te benaderen, Zijne Majesteit verzekert aan O'Meara dat Las Cases niet aan Zijne Majesteit hangt, dat hij maar een schrijver is, die anekdotes verzamelt voor zijn memoires.

Ik moet als bewijs een brief van Zijne Majesteit halen. Ik moet hem hardop voorlezen.

(Het is een beetje een kritische brief, maar ook een aanbevelingsbrief. Hij volgt letterlijk nu. Rkv.)

‘Meneer Graaf Las Cases, uw opdracht is net als uw leven, zeer eervol geweest.

De brieven, die u had toevertrouwd aan een slaaf, bevatten niets meer dan u reeds in andere had vermeld. Het is een voorwendsel om uw en mijn papieren te pakken te krijgen. Uw arrestatie is voor de deur van mijn kamer geschied. Ik dacht de inwoners van een eiland in de Zuidzee te zien, die dansen rondom een gevangene alvorens hem op te eten. Hoeveel nachten heeft u niet gewaakt tijdens mijn ziektes? Alleen u spreekt en leest Engels.... Als u de keizerin en mijn zoon bereikt, zeg hen dan dat men zelfs geen enkel familielid uit Wenen, die u gezien heeft, tot mij toelaat.’

Na het voorlezen vraagt de keizer wat ik er van vind. Samengevat: prima zo, en ik geef nog wat kritisch commentaar. De keizer wordt daardoor boos, zegt dat ik een kind ben, dat hij me niet gevraagd heeft wat hij moet doen, maar alleen of ik denk dat zo’n brief effect zal hebben op Hudson Lowe.

Mme de Montholon kapt deze conversatie af en zegt dat deze brief goed is en dat mijn commentaar niet deugt. Ik vraag aan mme de Montholon niet te onderbreken als de keizer me de eer doet tot mij te spreken en als ik hem dan antwoord. Ze gaat desondanks door. En ik ben verplicht me terug te trekken om geen scène te maken uit respect voor Zijne Majesteit.

Zijne Majesteit loopt nog steeds boos door de salon. Dan gaat hij zitten en ondertekent de brief.

Montholon moet hem naar Poppleton brengen. Indien deze hem opent, moet Montholon eronder zetten, dat dat gebeurd is.

Maar Poppleton blijkt zo vast te slapen, dat hij de brief pas morgen in ontvangst kan nemen.

Het is 22.00u. en er wordt geschaakt. De keizer, nog steeds opgewonden, zegt tegen mij: ‘Vooruit, Gourgaud, speel een partijtje, dat zal u kalmeren. Waarom spreek je altijd zo boos tegen me?’ ‘Sire, ik heb één grote fout, ik hang teveel aan Uwe Majesteit. Ik zie het als mijn plicht tegen u te zeggen dat deze brief niet waardig voor ons is. Las Cases krijgt teveel eer, hij heeft niets voor U gedaan.’

De keizer onderbreekt me: ‘Ik zou willen dat Las Cases eens uw vriend zou zijn.’ ‘Nooit, dat verwerp ik!’ ‘Ah, Gourgaud, dat is niet genereus!’ Ik zeg nog dat Las Cases alleen is meegegaan om anekdotes te verzamelen en geld te verdienen.

13 december
vrijdag
317

Ik hoor van Bertrand dat verschillende passagiers, die uit India komen, vandaag naar Longwood willen komen. Montholon, die net van de keizer komt, gaat naar Bertrand om hem de brief over Las Cases te geven. De Bertrands vinden net als ik de brief overdreven. De keizer zou zo niet moeten schrijven aan een van zijn oude vrienden, die voor zijn dienst verloren is. Zijne Majesteit kent hem slechts één jaar en wat heeft hij in die tijd gedaan? Welke toewijding heeft hij getoond? Geen enkel! Het is een simpele intrigant. En volgens de brief is het een godheid, hij moet de keizerin en haar zoon omarmen. Hij veroorzaakt de vernederingen, waaraan wij blootstaan.

Tegen 14.00u. laat de keizer mij roepen. ‘Hé, nieuws. De gouverneur en zijn

vrouw zijn bij Bertrand, ze komen om te onderhandelen.' 'Sire, dat geloof ik niet!' 'Marchand heeft ze gezien!' Ik zeg dat ik denk dat het de bezoekers uit India zijn. Zijne Majesteit draagt me op om te gaan kijken: het zijn de bezoekers.

O'Meara wordt aangekondigd. Ik word naar de bezoekers gestuurd. Ze wandelen in de tuin, mme Bertrand heeft ze ontvangen, want haar man is ziek. Ze zeggen niets, ze tonen geen enkel verlangen Zijne Majesteit te zien. Uiteindelijk gaan ze naar Montholon. Daar uit er één de wens Zijne Majesteit te zien.

De keizer denkt dat door niemand te ontvangen, er een goed effect van uit gaat. Hij is somber en triest. Montholon beurt de keizer wat op doordat hij zegt, dat hij tegen de bezoekers zei dat de gouverneur de keizer al drie maanden niet heeft gesproken.

Om 18.00u. schaken. Om 19.00u. moet ik in de salon komen bij Bertrand. De grootmaarschalk toont me twee brieven, die hij van Hudson Lowe heeft ontvangen. De eerste, van 12 december, geeft rekenschap van de papieren van Las Cases, wat men gevraagd heeft. De gouverneur weigert het dagboek terug te geven, de auteur heeft gezegd dat dit zijn particulier eigendom is en dat hij het zelf heeft geschreven. De andere brief, van 13 december, bevat de brief, die de keizer aan Las Cases heeft geschreven. Hudson Lowe heeft hem terug gezonden, omdat hij alleen maar correspondentie met Las Cases toestaat via open brieven.

Bertrand vertrouwt me deze brieven toe en zegt dat ik ze pas morgen aan de keizer moet geven, anders heeft deze een slechte nacht.

Daarna ga ik terug naar de keizer. De ze stopt met schaken, hij vraagt mij wat er voor nieuws is. Hij dringt aan en tenslotte zeg ik: 'Het is net zoals Uwe Majesteit heeft voorzien, de gouverneur heeft uw brief aan Las Cases terug gestuurd, omdat hij dichtgeplakt was.'

De keizer is geagiteerd, loopt met grote passen: 'De gouverneur is vast en zeker gek, daarom stuurt hij dit terug. Hij heeft aan het effect gedacht. Ga terug naar Bertrand, laat Poppleton komen, open de brief voor zijn ogen, lees hem voor en stuur hem open terug!'

Ik vertel de keizer over de andere brief, die zal hij morgen lezen. Ik ga naar Bertrand, maar Poppleton is niet op Longwood. Terug bij de keizer. Hij is erg opgewonden.

Diner. De keizer zegt geen woord, eet snel, stuurt iedereen weg. Ieder praat over Las Cases en het dagboek. Ik heb de pech uit te roepen: 'Het is te hopen dat dit dagboek zich inhoudt.....'

De keizer zegt: 'Ali, die het heeft opgeschreven, verzekert me dat er niets tegen mij instaat. U bent nog steeds een kind!'

Dat raakt mij. Mij een kind noemen, ik ben al 33 jaar, is net zo dom als mij dom noemen. Waar zijn dan de kinderlijke acties, die ik gedaan heb? Heb ik Zijne Majesteit beledigd? Ik heb 18 jaar dienstdienst, 30 veldslagen en drie verwondingen achter de rug en het is hard nu zo behandeld te worden, niet meer te zijn dan een achtergrondfiguur. Ik ben dus erg boos.

De keizer tracht me te kalmeren, ik houd me in, we gaan naar de salon. Zijne Majesteit schaakt, maar zet de stukken verkeerd. Hij zegt met affectie tegen mij: 'Ik weet heel goed hoe u de batterijen, de troepen hebt aangevoerd, maar u bent nog heel jong!' Ik zwijg triest.

Schaken en om 22.00u. naar bed.

14 december
zaterdag
321

Ik schrijf naar Montholon om hem apart te kunnen spreken. Hij komt bij me en zegt dat hij, natuurlijk, aan de kant van zijn vrouw staat, toen zij zich eergisteren tegen mij en de keizer opstelde. Ik zeg dat ik me vanwege mijn aanhankelijkheid aan de keizer door niemand laat vernederen. Ik voorzie ruzie met hen en dat vind ik jammer, want ik voel voor hen.

Montholon antwoordt, dat hij behoorlijk kwaad was die avond over wat er gebeurde, want hij dacht dat ik het was, die zijn vrouw aanviel (hij was er opdat moment zelf niet bij). We moeten in vrede samen leven. Zijn vrouw is geschrokken over de hardheid, waarmee Zijne Majesteit tegen mij heeft gesproken. Hij hernieuwt zijn erewoord hierover verder niets tegen Zijne Majesteit te zegge. Zijn vrouw erkent dat er in de brief aan Las Cases iets onwaardigs van de keizer zit.

Na dit gesprek ga ik te paard weg, de schildwachten houden me bij Hut's Gate tegen. Ik ga me bij Harrison beklagen, die komt daar elke dag. Ook die van Alarm House wil me verhinderen te passeren. Ik let niet op hem en ga naar het kamp op bezoek bij Ferzen, die de manoeuvres bewaakt. Om 19.00u. diner te Longwood.

15 december
zondag
323

Ik schrijf aan mijn moeder en forceer mij me beter voor te doen dan ik ben.

De keizer is slecht gehumeurd.

Cipriani heeft een brief van Santini ontvangen. Ze vertrekken naar Europa op het fregat de Oronte. Piontowski heeft de gouverneur van de Kaap niet gesproken: hij vraagt ons alleen een bestek aan hem te sturen als herinnering.

Om 20.00u. loop ik door de salon, waar Montholon me vertelt dat de keizer in een slechte bui is over het dagboek, omdat Las Cases heeft beweerd dat het zijn werk en eigendom is.

Na het diner breng ik de grootmaarschalk de beide brieven van de gouverneur (12 en 13 december), die ik heb vertaald. Om 22.00u. slapen.

16 december
maandag
323

Enorme verveling.

Conversatie met Bertrand over de aankomst op Sint-Helena en over de behandeling door de gouverneur.

Om 15.30u. samen met Bertrand bij de keizer. Deze speelt wat met de biljartballen, schaakt, partij niet af, loopt in de salon heen en weer en komt om 18.00u. weer terug. Hij beklaagt de arme Las Cases, die zich wel zal vervelen. Bertrand zegt: 'Hudson Lowe wachtte niet lang, toen ik hem de geopende brief gaf, hij heeft hem naar Engeland gezonden, want hij beschouwt Las Cases als erg schuldig.' De Keizer zegt: 'De gouverneur doet dit alles uit angst, maar het zal weldra anders worden als hij mijn opmerking aan de Prins-Regent ziet. Het zijn maar een paar regels, maar ze laten zijn gedrag wel uitkomen!'

Om 20.30u. diner. We blijven aan tafel tot middernacht. De keizer vertelt uitgebreid (5 blz. rkv) over de Assemblée.

17 december
dinsdag
330

Om 14.00u. ga ik naar Bertrand. Hij komt net van Longwood. Lady Malcolm heeft sinaasappels naar mme Bertrand gestuurd.

De Montholons hebben mme Bertrand gecharterd om aan Zijne Majesteit het collier (van Hortense) te vragen. Hij heeft geantwoord, dat als hij dood is, het collier aan Hortense of aan de koning van Rome toebehoort.

Bertrand waarschuwt me dat de keizer erover klaagt, dat ik teveel over Las Cases praat, die zijn liefde heeft, dat ik steeds scènes maak en als dat zo door

18 december
dinsdag
331

gaat, hij zijn kamer niet meer zal uitkomen.

Ik zeg dat Zijne Majesteit me verplichtte de brief voor te lezen en dat ik daardoor tegen hem zei hoe ik daar over dacht. Bertrand onderbreekt me met: 'Als de keizer iemand om zijn mening vraagt, is dat om de zijne bevestigd te zien.'

(NB. Gourgaud noemt 17 en 18 december 1816 beide dinsdag! rkv)

Ik ben behoorlijk ongelukkig en ga niet naar het diner.

's Avonds arriveert de Oronte vanuit de Kaap.

19 december
woensdag
331

Om 11.30u. komt Gentilini me zeggen dat iedereen apart eet. Ik vraag hem wie dat zegt en hij zegt: 'Cipriani.' Ik laat deze komen en hij zegt dat het Montholon is, die dit bepaalt. Ik naar hem toe. Hij verzekert me dat zijn vrouw niets tegen de keizer heeft gezegd. 'Maar hoe kan het dan, ' vraag ik, 'dat Zijne Majesteit op de dag van de woordenwisseling nog met me heeft geschaakt? Hij heeft me met een goed humeur verlaten en vanaf dat moment heeft hij met niet meer gezien noch gesproken!' Ik herinner hem eraan dat eergisteren om half acht 's ochtends mme de Montholon bij de keizer is geweest, die niet eens aangekleed was. Ze moet dus wel ernstige dingen over mij hebben gezegd. Hij zegt dat ze daar inderdaad is geweest, maar dat de keizer haar niet ontvangen heeft.

Deze woordenwisseling loopt op.

'Morgen, als u wilt, met uw pistolen, in de hoek van het werkkamp, ik neem Bertrand als getuige.'

Ik vertel alles aan Bertrand en vraag hem mij te helpen, maar niets tegen de keizer te zeggen.

Om 16.00u. zoekt Noverraz mij. Ik vind Zijne Majesteit in de biljartzaal met Montholon en Bertrand. Hij weet van niets.

De keizer heeft een slecht humeur vanwege de onacceptabele condities van Hudson Lowe over de terugkeer van Las Cases. Zijne Majesteit wil, dat we allen vertrekken en een gezamenlijk verzoek indienen bij Hudson Lowe met als reden, dat Zijne Majesteit geen generaals bij zich kan hebben, die vernederd worden. Dat teken ik nooit.

Om 20.00u. met Montholon bij de keizer. De laatste nieuwtjes uit de krant, die de dokter heeft meegenomen, worden besproken: er zijn Engelsen in Parijs beledigd, de Prins-Regent is ziek geweest, men zegt dat hij wil scheiden en wil hertrouwen om een zoon te krijgen (net als Napoleon? rkv). Dat zal slecht zijn voor Engeland.

Na het diner zegt de keizer twee, drie woorden tegen mij en dan om 22.30u. naar bed.

(Gourgaud ziet nu kennelijk zijn datumfout in, want hij gaat nu verder met zaterdag 21 december. rkv)

21 december
zaterdag
333

Montholon vraagt schriftelijk aan de gouverneur of Archambault zijn broer mag ontmoeten. Hudson Lowe laat weten dat dit morgen kan.

Ik spreek met Bertrand over mijn verdiensten voor de keizer. Ik was er de gehele veldtocht naar Rusland bij, ik vond de magazijnen met 3000 kilo buskruit. Bij de Berezina moest ik van de keizer naar de overkant zwemmen om een doortocht voor de artillerie te vinden.

Ook in Dresden was ik belangrijk. Door mijn rapporten verplaatste het leger zich

22 december
zondag
336

naar een beter plaats. In Brienne doodde ik een kozak, die Zijne Majesteit met een lans wilde doorboren. In Laon slaagde ik er in Ney aan onze kant te krijgen. Ik voel me benadeeld. Anderen werden bevorderd, bevoordeeld.

Bertrand zegt dat ik niets zal verliezen, dat ik me rustig moet houden en dat de keizer weldra weer in Parijs zal terug keren.

Dan ga ik maar wandelen naar het kamp om me te ontspannen. Ik ontmoet Fitz-Gerald. Ik hoor dat de gouverneur van de Kaap de gevangenen (3 x, rkv) en Piontowski heeft terug gestuurd en heeft verklaard dat hij niet de bewaker voor Hudson Lowe is. Piontowski vertelt dat de keizer drie dagen geen brood had en dat hij er een voor hem bij een Chinees heeft gekocht. Ook beweert hij dat hij de belangrijkste man is voor Zijne Majesteit. Op de Kaap wordt gezegd, dat Las Cases daar spoedig zal aankomen.

Ik ontmoet miss Mason. Ze nodigt me uit om zondag te komen eten.

Ik dineer bij de Bertrands. Bertrand kondigt aan dat de meisjes Balcombés morgen bij hem komen dineren. 'In dat geval zal Zijne Majesteit zich aankleden en komen, 'zeg ik.

Ik ben om 22.00u. weer terug.

Archambault gaat zijn broer bezoeken.

Om 15.00u. laat de keizer mij roepen, hij is met de grootmaarschalk bij het biljart en vraagt me waarom ik zo somber ben. Ik antwoord: 'Uwe Majesteit kent te goed de mensen en het menselijk hart om niet te weten waarom ik zo somber ben en ik wil geen onderwerp van vrolijkheid worden.'

De keizer wacht ongeduldig de komst van de meisjes Balcombés af, hij kijkt vaak met de bril op de weg af.

Om 17.00u. gaat de keizer naar zijn vertrekken, teleurgesteld dat hij de komst van de dames niet heeft gezien.

Ik ga te paard naar het kamp. Kolonel Mansel geeft een groot afscheidsdiner. Ik ontmoet Bingham met Wygniard, die er ook naar toe gaan. Bingham vraagt me hoe het met 'iedereen' gaat.

's Ochtends heeft Zijne Majesteit me gestuurd naar Archambault om te horen over zijn bezoek. Hij is aan boord gegaan (de gevangenen waren immers op de terugweg, rkv), maar hij zag slechts Santini. Vanaf de brug heeft hij met zijn broer kunnen spreken. Op de Kaap heeft men zich verplicht gezien Piontowski op te sluiten. Op hun protesten heeft de gouverneur daar uitgeroepen: 'Als ze niet willen, moeten we ze in het chachot gooien tot dat hun meester hen komt bevrijden!'

Ze klagen over het voedsel aan boord. Toen hij onder de poort van de stad terug keerde, merkte Archambault op: 'Ik zal hier wel niet zo snel meer komen.' De politiecommissaris zei tegen hem: 'U zou hier wel eens heel spoedig onder door kunnen gaan!'

De keizer spreekt met Bertrand en mij over de hertogin van Montebello als gevolg van haar proces. Mme de Montholon beweert dat Archambault deze ochtend, terwijl hij onder de poort door liep, heeft gezegd: 'Ik kom hier nooit meer behalve met mijn meester!' En dat de politiecommissaris heeft geantwoord: 'U zult hier met hem langs komen, veel eerder dan u denkt!'

Op deze wijze wordt de keizer voorgelogen om hem te behagen! Gelukkig heeft dit alles geen gevolgen.

23 december
maandag

De meisjes Balcombés dineren bij Bertrand. Later spreekt deze Hudson Lowe,

die zegt boos te zijn over alles wat er is gebeurd. Hij stelt voor Las Cases vrij te laten en hem zijn correspondentie terug te geven. De grootmaarschalk laat hem het gewelddadige van zijn gedrag voelen.

Dhr. Balcombe is bij de keizer op bezoek geweest, is er een uur gebleven en vond hem sterk veranderd. Zijn vrouw en oudste dochter zijn boos, omdat ze niet ontvangen zijn.

Ik keer naar Longwood terug met de kwartiermaker van het 53^e. Ik hoor dat Hudson Lowe heeft geschreven dat hij voorstelt Las Cases naar Longwood te laten gaan en dat deze tegen hem heeft gezegd, dat tot zijn vertrek besloten is en dat hij zich daar aan onderwerpt. De brief van Hudson Lowe is in het Frans en zeer beleefd. Hij wacht op orders vanuit Engeland om de grenzen te veranderen.

Ik zie om 19.30u. de keizer, die schaakt. Hij spreekt over de gouverneur en zijn brief. Ik zeg, dat, terwijl ik bij Bertrand was, er een dragonder gevraagd heeft om antwoord. Zijne Majesteit zegt me dat Bertrand de brief, die hij hem aan Hudson Lowe heeft gedikteerd, niet mag versturen voordat Zijne Majesteit deze nog een keer gelezen heeft. Morgen antwoord geven is vroeg genoeg. Wil de keizer Las Cases nog een keer spreken? 'Nee', zegt hij.

Zijne Majesteit laat vers voedsel brengen naar de bedienden, die aan boord van de Oronte zijn om te laten zien dat we aan ze denken. Daarna een paar lelijke woorden van de keizer over de gouverneur.

24 december
dinsdag
340

Ik vraag twee geboorte-acten aan Hudson Lowe, die me heel beleefd antwoordt en me zijn respect betoont. Ik zeg tegen Bertrand, dat ik de gevangenen graag wat geld wil geven, maar ik heb nog geen sou. Dan geeft hij met de zeven pond sterling, die ik voorstel.

Lady Lowe stuurt enkele cadeaus naar mme Bertrand, hoeden en kinderjurkjes. Ik rijd paard met Fitz-Gerald en we ontmoeten twee rijtuigen met de spullen van Las Cases. Ik hoor dat hij op weg is naar de stad en een half uur geleden hier is langs gekomen.

Ik spreek Bertrand. Las Cases wil niet terug komen, hij denkt dat hij binnen vier maanden toch wordt weggestuurd. Daar hij klaar is, prefereert hij het om te gaan.

Ik vind dit gedrag tegenovergesteld aan wat Las Cases tot op heden heeft verklaard, dat zijn vertrek aan het onze gekoppeld was en dat de Engelsen baas waren over zijn lichaam, maar niet over zijn geest. Ik bevestig wat iedereen denkt: dat deze hele affaire in elkaar is gezet om een voorwendsel te hebben ons te verlaten.

Ik laat de keizer de brief zien, die ik van de gouverneur ontvangen heb. 'Het lijkt wel of hij iets heeft gevonden.'

Diner, dan schaken.

Omdat het kerst wordt, heb ik een biljet van 25 pond aan Marchand gevraagd, want ik heb niets meer. Ik heb Archambault drie pond, aan de staljongens drie pond en aan mijn knecht twee pond gegeven.

25 december
woensdag
342

De keizer neemt een bad, we ontbijten om 09.30u, voornamelijk omdat de bedienden vrij hebben. Zijne Majesteit praat lang over onze positie. Hij zegt hoe goed we het hier hebben ed. 'Maar er zijn er hier, die geen eerbied voor mij hebben!' Hij windt zich op. 'Steeds duels als spel!'

Tot dit moment, waarop iedereen wacht op wie deze donderbui zal neerkomen,

zeg ik niets, maar ik voel dat ik het ben, waar de keizer heen wil. Ik doorbreek de stilte bij het onderwerp 'duel'. Ik vertel het voornemen (nl. te duelleren met Montholon, rkv). Zijne Majesteit windt zich steeds meer op. Ik ben de oorzaak van het vertrek van Las Cases. Ik krijg van alles over me heen. Ik zeg iets terug, maar de keizer interrumpeert mij bij elke zin.

'U wilt hier het centrum zijn, maar dat ben ik! U heeft me alleen maar verdriet bezorgd sinds we hier zijn. Als ik dat geweten had, had ik alleen maar bedienden meegenomen. Ik kan heel goed alleen zijn en dan, een dolksteek en het leven is voorbij. Als u zo slecht bent, steeds weer ruzie zoekt met dhr. de Montholon, kunt u ons verlaten!'

(Commissaris Montchenu is ook bekend met deze scène en heeft die in een van zijn rapporten vermeld.)

Het gesprek gaat nog even zo door. Ik heb er spijt van dat ik de keizer ben gevolgd, Ik had beter een eenvoudig soldaat kunnen blijven.

Tenslotte wordt de keizer rustiger en zegt vriendelijk tegen mij: 'Enfant!' Dat is een goed teken, want hij zei hetzelfde tegen prins Eugène.

Daarna nog een gesprek over de Revolutie en Marat.

Om 01.00u. 's nachts naar bed.

26 december
donderdag
346

Bertrand vertelt me dat hij een brief klaar heeft aan de gouverneur, waarin gevraagd wordt of Las Cases tenminste naar Longwood mag komen om afscheid te nemen. De keizer wil deze dienst niet aan O'Meara overlaten. Ik wil ondanks alles ook graag afscheid van hem nemen.

Om 21.00u. diner. De conversatie gaat over Egypte. Daarna schaken. Hudson Lowe zoekt toenadering, hij zegt dat hij graag wil dat alles weer zo wordt als in de tijd van Cockburn.

Deze dag is de keizer net zo als vroeger voor mij.

Slapen om 23.00u.

De volgende ochtend bied ik mijn diensten bij Bertrand aan, precies zoals het reglement en de plaats van de eerste ordonnance-officier voorschrijft.

27 december
vrijdag
350

Een dragonder komt bij Poppleton de degen van Las Cases halen, die zeker weet, dat onze landgenoot vandaag aan boord gaat en morgen naar de Kaap vertrekt. Bertrand werkt van 12.00 tot 15.00u. met Zijne Majesteit; hij vertelt me over de restricties, opmerkingen, in rode inkt in de marge geschreven door de keizer zelf, over nieuwe veranderingen, die men ons wil voorstellen. Hij gelooft niet, dat Las Cases morgen zal vertrekken.

Ik ga om 20.00u. naar de salon. De keizer zegt niets tegen mij, maar schijnt een slechte bui te hebben. Het diner is triest.

Er worden in Frankrijk buitengewone rechtbanken opgericht. De koning schijnt hier niets over te zeggen te hebben. Gesprek hierover. Slapen om 22.30u.

28 december
zaterdag
352

's Ochtends ga ik jagen op tortelduiven.

De admiraal en zijn vrouw komen naar Longwood op bezoek bij Bertrand en Montholon. De keizer ontvangt hen niet.

Hudson Lowe heeft laten weten dat hij er behoorlijk boos over is, dat hij geen antwoord heeft ontvangen met betrekking tot de wensen van de keizer omtrent het zien van Las Cases, dat er geen Engelse officier bij mag zijn. Zijne Majesteit, boos, dicteert Bertrand een antwoord:

'Meneer, ik heb Zijne Majesteit uw weigering hem dhr. Las Cases te spreken

29 december
zondag
353

onder ogen gebracht. De keizer beschouwt dit slechts als een gevolg van de barbaarse handelingen, waaraan u hem onderwerpt. Hij protesteert tegen die weigering, die in tegenspraak is met de menselijkheid en wenst dat deze brief onder de aandacht van de Prins-Regent wordt gebracht!'

De admiraal begrijpt ook niets van deze weigering en zegt dat het lijkt of Las Cases zelf haast heeft om weg te komen en niet wil terug keren naar Longwood. Ik vind de gouverneur een gek.

Om 21.30u. komt Bertrand langs. Hij vertelt dat de keizer het beter vindt, dat hij geen brief schrijft, maar met betrekking tot dit onderwerp zelf met de gouverneur gaat praten.

Ik ontvang de geboorte-akten, die ik aan de gouverneur vroeg.

Ik schrijf aan mijn moeder en zend haar de geboorte-akten.

Gesprek met Bertrand over hun bedienden, die spionnen zouden kunnen zijn. De gouverneur bericht, dat hij de brief van Bertrand niet aan de Prins-Regent laat zien, hij hoopt dat Napoleon van mening verandert en hij staat Las Cases toe afscheid van ons te nemen.

Even later net zo'n brief bij Bertrand. Deze gaat bij de keizer binnen en gaat na een half uur te paard naar de stad met Poppleton. Zijne Majesteit heeft hem opgedragen Las Cases te bezoeken.

Ik ga te paard uit, ontmoet Ferzen, die uit de stad komt. Hij vertelt dat de Engelsen de Algerijnen overwonnen hebben. Ferzen klaagt over het gebrek aan water in het kamp. Dat is de schuld van de gouverneur.

Ik vertel dit alles aan de keizer tijdens het diner.

Om 22.00u. komt Bertrand terug, die vertelt Las Cases gesproken te hebben.

Deze is fysiek en geestelijk sterk veranderd. Hij lijkt in de war, hij heeft tot 18.00u. deze avond gezegd, dat hij niet zonder het motief te kennen, weg wil. Nu heeft hij het hoofd verloren.

Bertrand zal hem morgenochtend om 09.00u. weer spreken.

Om 22.30u. slapen.

30 december
maandag
356

Ik verzoek Bertrand aan de keizer te vragen of ik mee mag naar de stad, want ik wil graag afscheid van Las Cases nemen. Ik mag mee. Poppleton echter gelooft dat de gouverneur boos wordt als ik Bertrand begeleid naar Las Cases. Ik zeg dat ik alleen maar wat spullen ga kopen voor de jaarwisseling.

We ontmoeten dhr. Reade aan wie ik vraag de gouverneur mij toestemming te laten geven voor het bezoek aan Las Cases. De admiraal heeft hem gezien en vond hem beter dan de grootmaarschalk gisteren.

Ik ontmoet de gouverneur en bedank hem voor de geboorte-akten. 'Ik heb er geen bezwaar tegen dat u Las Cases spreekt!' Hij draagt Poppleton op om mij naar het kasteel te begeleiden, waar onze lotgenoot zit.

Ik tref Las Cases aan in een salon samen met Bertrand; voor de ramen staan Gorrequer en Wygniard. Ik omhels hem. Hij verzekert me dat zijn motief om te vertrekken de gedachte is, dat hij voor ons in Europa nuttiger zal zijn dan op Longwood, het bewijs daarvoor is de extremen wens van Hudson Lowe om hem op het eiland te houden. Hij heeft het er wel moeilijk mee en heeft, zoals hij gisteren tegen Bertrand zei, onze steun nodig in plaats van onze tegenwerking. Toen de keizer zei, dat hij terug kon naar Longwood, deed hem dat plezier, maar nu hij zal vertrekken, vindt hij dat ook fijn, hij toont zich zeer gelukkig. Emmanuel komt erbij, ik omhels hem en geef hem het adres van mijn moeder, bankier

Goldschmidt en de zuster van mme de Montholon. Net als zijn vader is hij zeer uitgelaten. 'U zult nog van ons horen! De gouverneur van de Kaap zal ons paspoorten geven. Als wij hier dan weer langs komen, staan we niet langer onder bevel van Hudson Lowe!'

Las Cases is zeer goed behandeld door de gouverneur, die alleen maar de titel van zijn papieren heeft gelezen. Zijn dagboek compromitteert niemand en niemand van ons wordt er bezwarend in geciteerd. Hij wil graag de veeertien hoofdstukken over de Campagne in Egypte hebben en vraagt me ze bij de keizer op te halen.

Ik spreek eerlijk uit wat ik tegen hem heb en hij antwoordt dat hij altijd mijn goede inborst waardeerde.

Zijn zoon en hij gedragen zich heel prettig tegenover mij. Ik vergeet mijn haat en zie ze met pijn in het hart vertrekken.

Ik vertel Las Cases dat de keizer mij, sinds zijn vertrek, erg slecht behandelt en vraag hem of het waar is dat hij mijn aanwezigheid op Longwood gebruikt heeft als excuus om daar niet terug te komen. Hij geeft zijn erewoord van niet en toont zich verbaasd over deze vraag.

De gouverneur staat toe dat we samen met Poppleton ontbijten, maar het is een slecht ontbijt. Daarna nemen we afscheid, ik omarm beide met tranen in de ogen.

We gaan langs Porteus. We zien Montchenu, die de grootmaarschalk groet. Deze zegt: 'Hoe gaat het met u, meneer de markies?' Dhr. Gors staat eveneens aan zijn venster. Hij spreekt over zijn ongeval (van zijn paard gevallen, rkv) en denkt invalide te blijven.

Bertrand en ik winkelen voor het nieuwe jaar en ik geef zeven tot acht pond uit. We komen Balcombe, Hudson (de majoor) en Rose Boutonneuse tegen en iedereen lijkt het leuk te vinden ons te zien.

We gaan bij de admiraal langs, waar we wijn drinken, we ontmoeten Hudson Lowe, die een tijdje met me praat, terwijl Bertrand zwijgt.

Om 15.00u. is Las Cases vertrokken!

Om 18.00u. terug in Longwood. De keizer staat te praten met Bertrand bij het biljart. Hij is opgewonden, stelt talloze vragen aan mij en verklaart blij te zijn dat Las Cases weg is.

Diner om 21.00u. Ik herhaal voor de keizer dat Las Cases me verzekerd heeft dat hij door Hudson Lowe heel goed behandeld is. Dat maakt de keizer boos, hij heeft van mme de Montholon wat anders gehoord. Dat zou een grote verandering van gedrag zijn bij Hudson Lowe.

Inderdaad heeft Hudson Lowe tegen Cipriani, die het kapot geslagen zilver kwam verkopen, gezegd: 'Ik hoop dat de volgende nieuwe berichten uit Engeland beter zullen zijn.' Mme Balcombe heeft dat kapotte zilver willen kopen. De keizer vertelt ons nu over de tijd dat hij luitenant was te Valence. Uitgebreid verhaal.

Fitz-Gerald ontbijt met mij.

's Avonds vertelt Bertrand dat de keizer morgenochtend niet met ons zal ontbijten. Hij voelt zich als in een graftombe, maar hij verwacht ons om 16.00u. in de salon.

Ik dineer alleen op mijn kamer, aardig somber en me vervelend.

Hoofdstuk VII (1 januari – 19 januari 1817)

- 1 januari 1817
- De cadeaus van de keizer
- Napoleon vertelt over het proces van Marie-Antoinette
- Hij prijst de Russische Alliantie
- Nauwkeurig verslag van de keizer over de terugtocht van het eiland Elba
- Lady Malcolm
- Het koningskoekje in Longwood
- Over Robespierre, Collot d 'Herbois, Carrier
- Napoleon en het feminisme
- Napoleon praat over de samenzwering van Moreau, Pichegru en George Cadoual
- De affaire van het collier
- Over de politie en het zwarte kabinet
- Sancta Domingo: zoals Napoleon deze expeditie beoordeelt
- Over koninklijke maitresses
- Dubary
- Over de christelijke religie
- Over de Figaro van Beaumarschais
- De graaf van Balmain
- Over Carrier, Marat, Fréron, Barras
- Over moederlijke waardigheid
- Complete analyse van 'La Mère coupable' van Beaumarchais
- Geboorte van Arthur Bertrand
- Nieuws uit Frankrijk

1 januari
1817
woensdag
366

De kinderen komen me een goed nieuwjaar wensen en ik verdeel de spelletjes, die ik voor ze heb verkocht. Bertrand en Montholon komen met hun gelukwensen langs. Montholon zegt: 'Vooruit, moed, geen chagrijn meer.' Ik geef mme Bertrand een theeboxje met een persoonlijke inscriptie.

We gaan allen wandelen en ontmoeten miss Robinson, die naar kapitein Fernandez gaat, waar diner en bal is. Mme Bertrand is heel vriendelijk voor mij. Om 17.30u. laat de keizer me in de salon roepen. Hij is samen met Bertrand en de kinderen, die met de biljartballen spelen. Als ik binnen kom, zegt de keizer tegen me: 'En, Gourgaud, wat ga je me als geschenk geven? Men zegt dat je aan iedereen wat geeft.' 'Sire, ik heb niets anders aan Uwe Majesteit aan te bieden, dat ik steeds geef: mijn bestaan!'

De keizer geeft een doosjes bonbons, gekregen van Pauline, aan Hortense Bertrand. Daarna pakt hij een ander doosje, waarvan ik de waarde moet schatten. Ik zeg: 'Leuk', maar de doos is niet van goud en de steen erop is slechts van agaat.

Zijne Majesteit vindt het ook mooi, vraagt om al zijn snuifdozen, laat ze ons zien en bewonderen. Hij laat een bril halen, die hij van de koningin van Napels kreeg

	en zegt tegen me: 'Gourgaud, deze geef ik aan jou, het is een mooi lorgnet!' Daarna deelt hij van alles uit aan de dames. Bertrand krijgt een schaakspel, Montholon een mozaïek kruis. Tristan en Napoleon elk een trommeltje. 's Ochtends heeft hij beide dames een bord en een mooi porseleinen kopje gestuurd. Hij dineert om 21.00u. met ons en praat dan nog even over de cadeaus, die hij ons gaf. Montholon heeft het kruis omgehangen. Zijne Majesteit trekt zich om 22.00u. terug. Goed begin van het jaar!
2 januari donderdag 368	Na het diner zegt Zijne Majesteit tegen mij dat veel vrouwen in Frankrijk een tedere herinnering aan hem hebben, Hij noemt voorbeelden.
3 januari vrijdag 369	De Oronte met Piontowski en kolonel Mansel komt aan. Ik verveel me en ga jagen. Ik ga met Fitz-Gerald naar Sandy Bay, maar ik voel me niet goed. Het bal bij Fernadez is erg leuk geweest en miss Robinson was het middelpunt.
4 januari zaterdag 369	Ik werk tot 16.00u. Mme Bertrand raadt me aan te protesteren, omdat de meubels, die me beloofd zijn er nog steeds niet zijn. De keizer laat ons komen. Hij biljart met mme Bertrand, laat dan sinaasappels halen en geeft ze ons. Hij is heel vriendelijk tegen mme Bertrand, minder tegen mme de Montholon. O'Meara komt uit de stad en vraagt om de keizer, die ons verlaat. Om 20.30u. lijkt de keizer triest. De dokter heeft enkele nieuwtjes gebracht van de schepen, die zijn aangekomen. De overwinning op de Algerijnen wordt bevestigd. (Nu volgt een uitgebreide reactie hierop van Napoleon, pag. 370 - 382, rkv.) Om 02.00u. naar bed.
5 januari zondag 382	Tegen 14.00u. komt de gouverneur met Wygniard, hij gaat bij O'Meara binnen en praat lang met hem. Bertrand, die niet met hem wil spreken, komt bij mij. Even later zoekt mme Bertrand, die bij de Montholons is geweest, haar echtgenoot. Hudson Lowe heeft gevraagd hem te kunnen spreken, maar hij vond hem niet, hij is weggegaan. Om 20.00u. laat de keizer me halen en vraagt of we de gouverneur hebben gezien. Bertrand zegt: 'Nee, maar O'Meara heeft tegen mij gezegd dat Hudson Lowe heeft verzekerd dat Uwe Majesteit in de vallei kan gaan als hij dat wil.' Zijne Majesteit zegt dat we moeten klagen: 'Als Malcolm gouverneur zou zijn en wij het hele eiland ter beschikking hadden, zouden we veel beter af zijn.' We dineren om 21.00u. Gesprek over de expeditie naar Algiers, die gedetailleerd in een krant van O'Meara staat. Om 23.00u. naar bed.
6 januari maandag 384	Ik werk aan de Campagne van de Rijn tot 16.00u. Er is een spektakel in de stad en O'Meara gaat er heen. Diner om 21.00u. Conversatie over Danton en Robespierre. Om 23.00u. naar bed.
7 januari dinsdag 386	Ik ga jagen, maar schiet niets. De keizer kleedt zich niet aan, ontbijt om 05.30u., dineert alleen, spreekt met niemand. Wat een dag!
8 januari woensdag	Ik werk, ben om 14.00u. bij Bertrand. Ik zeg dat het best moeilijk is om op Sint-

Helena te zijn en niemand te spreken, zelfs de keizer niet.
 De vrouw van Bertrand sterft van verveling en hoopt weg te gaan in juni met de admiraal. Ik vraag Bertrand of hij denkt dat Zijne Majesteit me laat gaan.
 Bertrand verzekert van niet.
 Bertrand denkt dat de keizer een geloof heeft.
 Sinds elf dagen hebben we geen melk meer bij het ontbijt.
 Om 18.00u. bij de keizer. Deze is aangekleed in de salon. Schaken met Bertrand, dan met mij. De keizer behandelt me vriendelijk.
 De gouverneur is een varken, hij heeft op Plantation House van alles, maar hij geeft ons niets! Hij moppert er zelfs over dat we teveel eten.
 Zijne Majesteit berispt Montholon, omdat we geen melk hebben en beveelt een koe te kopen.
 Na het diner voorlezen van De Moord op Caesar, Spartacus, over Philoctète
 Met moeite blijven we wakker tot middernacht!
 De Amerikanen, zegt men, willen een eiland hebben in de Middellandse Zee, wat een ambitie!

9 januari
 donderdag
 388

Dhr. Mac Kiney ontbijt met mij en wij gaan samen naar de stad. Ik bezoek verschillende winkels en vind bijna niets. We moeten het bevoorradingschip afwachten. Ik ontmoet de admiraal en zijn vrouw, Montchenu komt er bij.
 Op de terugweg blijf ik even op de Briars bij de Balcombes.
 Om 17.30u. bij de keizer. Bingham probeert een toenadering tussen de keizer en Hudson Lowe te bewerkstelligen. Tijdens het schaken van de keizer met Bertrand ga ik even rusten, ik kan niet van zes tot negen staan!
 Diner. Er wordt gesproken over Montchenu, het lijkt een goed iemand, minder belachelijk dan de Engelsen denken.
 De keizer houdt nu een zeer lang verhaal over de Revolutie (pag. 389 – 401). Dit duurt tot 03.00 's nachts.

10 januari
 vrijdag
 402

Zijne Majesteit heeft gisteren, naar het lijkt, Bingham ontvangen, gezeten op zijn sofa, overschillig en heeft hem kil ontvangen. Het duurt slechts zeven of acht minuten en ze spreken uitsluitend over de regen en het mooie weer.
 Diner om 20.00u.
 De keizer vertelt over de affaire van Sancta Domingo (Toussaint Louverture, de zgn. zware Napoleon, rkv).
 Door een opmerking van mij werd de keizer weer boos.
 Na het diner voorlezen van Zaire van 22.00 tot 24.00u. We vechten tegen de slaap en de verveling.

11 januari
 zaterdag
 405

Ik vermaak me door de keizer staande te tekenen. Om 14.00u. komt admiraal Malcolm, vergezeld door de kapiteis van de Newcastle en de Eurydice. Ze bezoeken de grootmaarschalk, dan de keizer en tenslotte mij. Ik spreek met de keizer over het bezoek van de admiraal, die ik mijn lekkende kamer heb laten zien. Zijne Majesteit interrumpeert mij met: 'Ze verwachten orders uit Engeland. Ik heb drie uur met de admiraal gesproken en alleen maar over de marine, omdat ik denk dat hij die het beste kent. Hij heeft dezelfde mening als ik over de expeditie naar Algiers.'
 Na het diner naar aanleiding van de Moniteur een gesprek over de Revolutie.
 Om 23.00u. naar bed.

12 januari
zondag
408

Regen en verveling.

Om 17.00u. stijg ik ondanks de regen te paard. Ik keer terug om me om te kleden, loop door de salon, Zijne Majesteit praat vriendelijk tegen mij, hij schaakt met Bertrand. Deze blijft voor het diner. Conversaties over panorama's, theatertjes ed. De keizer zegt dat hij nooit meer verrast is geweest dan toen hij het panorama van Tilsit zag, hij had het na willen laten bouwen in de bossen van Versailles.

Gesprek over christerlijk zijn. De bedoeling van Jezus is die van Plato. Een geloof is noodzakelijk om de mensen in een samenleving bijeen te houden. Slapen om 23.00u.

13 januari
maandag
410

Grote verveling.

Ik ga te paard uit en kom om 18.30u. terug.

Een uur later komt Bertrand me halen. Zijne Majesteit is boos, omdat ik te paard ben uit gegaan. Als hij me ziet, roept hij: 'Mijn beste Gourgaud, mijn kleine Gourgaud.'

Hij is triest bij het diner, de koffie is slecht, er moet andere aan de admiraal gevraagd worden.

Gesprekken over Elba. De keizer had ingenieurs in de veertien dorpen willen zetten om de mijnen te ontginnen. Misschien was er wel zilver ontdekt.

Er is nog niets aan de grenzen veranderd. Zijne Majesteit gelooft dat de commissarissen gebroken hebben met de gouverneur, daar zij heel goed weten, dat hij het is, die verhindert dat ze Zijne Majesteit zien.

Slapen om 23.00u.

14 januari
dinsdag
410

Mme Bertrand zegt me, dat de keizer drie maal om mij heeft gevraagd en alles goed vindt wat ik doe. Ik zal de goedheden niet vergeten, die Bertrand me bewijst. In werkelijkheid behandelt Zijne Majesteit me slecht, maar ik ben een te trots iemand om nooit meer ruzie te zoeken.

De Bingham's vragen belet, maar de keizer is niet wel, niet aangekleed. Zijne Majesteit schaakt in de salon met mme de Montholon.

Bingham is gekomen om te vertellen dat de gouverneur de fameuze brief van Las Cases van veertien bladzijden lang niet eerder dan over 15 of 20 dagen zal versturen, want hij bereidt het antwoord voor op verscheidene zaken.

Daarna schaak ik met de keizer vijf keer en ik win er drie.

Na het diner wil de keizer geen koffie, maar thee.

Voorlezen van Beverley en Figaro.

15 januari
woensdag
412

Bertrand vraagt met te komen ontbijten, ik ga. Hij zegt dat ik om meubels moet vragen, want er zijn antwoorden uit Engeland gekomen. Mme Bertrand verveelt zich enorm.

Poppleton en O'Meara komen. Ik werk tot 19.00u. Ik ga naar de keizer, maar ik ben niet lekker. Mm de Montholon is verdrietig. Dat komt, zegt ze, omdat het kleintje huilt vanwege het krijgen van de tanden.

Mme de Stürmer is prachtig om te zien, maar wel groots, althans dat zegt de dokter. Ik heb haar wel eens gezien zonder kennis gemaakt te hebben.

Diner. Gesprek over de Heilige Schrift. Zijne Majesteit heeft de Genesis gelezen en hij zegt dat alle plekken waarheidsgetrouw zijn beschreven. Judea is een arm land.

In Frankrijk waren er niet meer dan twee miljoen Joden. Mme de Montholon

16 januari
donderdag
415

gelooft dat zij hun land zouden moeten terug veroveren.
Zijne Majesteit kijkt in een almanak naar bevolkingsgetallen. Hij zegt: 'Het was een mooi rijk. Ik had 83 miljoen onderdanen, meer dan de helft van de Europese bevolking!'
De keizer zingt (tweede keer dat ik dit in dit dagboek van Gourgaud lees, rkv.), maar verbergt zijn emoties achter de almanak door allerlei dingen op te lezen.
Wat een man, wat een dapperheid, wat een val!
Slapen om middernacht.

Ik ga met Poppleton naar Bingham. Hij verlaat me daar en gaat naar Plantation House. Bingham en zijn vrouw ontvangen me heel beleefd, maar het gesprek komt niet verder dan gewone zaken. 'Hoe gaat het op Longwood?', is de enige vraag, die mij gesteld wordt. Bingham laat zijn mij zijn huis en tuin zien. Ik ontmoet er de oude mevr. Peri, die erg blij is me te zien. Ze vindt me erg veranderd. Ze nodigt me samen met O'Meara uit voor het eten en wil ondanks haar 84 jaar zich naar Longwood laten brengen om mme Bertrand te bezoeken en als het kan ook de keizer!
Op de terugweg kom ik dokter Baxter tegen. Hij is bij mme Bertrand geweest en denkt dat de geboorte nog acht dagen duurt.
De keizer heeft een slecht humeur. De kokkin is deze ochtend vertrokken, zij wil voor twintig pond per jaar niet blijven. Zijne Majesteit spreekt er met mme de Montholon over, die alles regelt.
Diner. De keizer vraagt me hoeveel tijd het kost om naar Bingham te gaan. 'Een uur, denk ik.' 'Wel, een uur heen en een uur terug zijn samen twee uur en u bent wel viereneenhalf uur weggebleven! Wat heeft u allemaal gedaan?' Ik geef hem rekenschap van mijn tijd.
Na het diner lees ik het proces van Carrier voor. Na discussie wil de keizer dat ik 'La Mère coupable' ophaal. Mme de Montholon doet alles om dit te verhinderen, ze zegt dat het vervelend is. Wordt wel gelezen.
Om 00.30u. naar bed.

17 januari
vrijdag
420

Om 03.00u. in de nacht heeft mme Bertrand weeën. Poppleton en O'Meara worden gewekt, maar het duurt twee uur voordat ze naar de stad gaan om de verloskundige Lewinstone te halen. Om half zeven zijn ze weer terug.
Mme de Montholon zit al bij mme Bertrand, die wel in bed ligt, maar normaal praat.
Om 14.30u. wordt er een jongen geboren, het ging snel, ze was geen moment in gevaar. Ik zie het kindje en schenk het twaalf pond.
Om 19.00u. met de keizer in de salon.
Mme de Montholon praat over haar kind als een goede moeder.
'En bent u, meneer Gourgaud, nog te paard uit geweest?'
'Nee, Sire.' 'Waarom niet?' 'Omdat de weg tot aan Alarm House me verveelt en omdat je er voortdurend door dhr. Harrison en drie sergeanten geobserveerd wordt.'
De keizer leest 'De school der vrouwen' van Molière. Hij is geschokt door woorden als 'hoer'. Mme de Montholon zegt dat Molière op slechte toon schrijft. Ieder valt om van de slaap. Naar bed om 22.00u.

18 januari
zaterdag
421

Ik zeg Bertrand dat ik al voor honderd louis schulden heb, maar dat ik er niets aan kan doen, ik heb slechts mijn horloge en degen als borg. Ik wil niet failliet

gaan. De grootmaarschalk zegt tegen me: 'Houd je kalm, je schulden zullen betaald worden.' Ik herinner hem aan Piontowski, die de vijftien louis niet aan mij heeft terug betaald en ook de handelaren in de stad niet.

Bertrand adviseert me om op goede voet te blijven met de Montholons. Een afstand tussen ons gaat er goed in in Engeland.

'Ik vraag u niet hen te bewonderen, maar doe mij na. Denkt u dat ik niet lijdt onder hun intriges? Zorg dat de Engelsen ons zien, want ze bewaken ons steeds.'

Er arriveert een schip uit de Kaap met kranten.

Om 19.00u. bij de keizer, die me kil ontvangt. Mme de Montholon vertelt de nieuwtjes, die zij heeft gelezen in de kranten, die de keizer naar haar echtgenoot heeft gestuurd.

De Kamer der Gedeputeerden is ontbonden.

Gravin Walewska is getrouwd met dhr. d'Ornano. Zijne Majesteit keurt dat goed. 'Zij is rijk en heeft zoiets nodig. Bovendien heb ik genoeg gegeven voor haar beide kinderen.'

Ik antwoord: 'Uwe majesteit heeft heel lang aan mme Walewski tienduizend francs per maand betaald.'

Bij die woorden wordt de keizer rood: 'Hoe weet u dat?'

'Pardon, Sire, ik stond te dicht bij Uwe Majesteit om dat niet te zien, in het kabinet weet men alles!' 'Alleen Duros wist dat!'

Na het diner lezen we de kranten. We verbazen ons over de order dat de troepen niet mogen roepen bij de parades.

Mme de Montholon denkt, dat Louis XVIII van de troon zal worden gestoten. Er worden verder diverse personen en hun situaties besproken. Aan het eind heeft de keizer geen goed humeur meer. De oorzaak daarvan is het feit, dat kolonel Keating is aangewezen als verbinding tussen hem en Hudson Lowe. Slapen om middernacht.

De grootmaarschalk spreekt me over de breuk met de Montholon, hij herhaalt dat zoiets de keizer verdriet doet en dat de Engelsen niet zullen nalaten ons voor te stellen als ongelukkige Fransen, die niet in harmonie kunnen samenleven. Bertrand voegt er aan toe: 'Let goed op en als dit zo blijft, vraag dan raad aan Zijne Majesteit zelf.'

Om 19.00u. komt Ali me bij de keizer roepen, er wordt over de kranten gesproken.

De keizer en ik schaken tot aan het diner.

's Avonds spreken over als het anders was gelopen na Waterloo.

O'Meara beweert dat we beter behandeld zullen worden, dat we het gehele eiland ter beschikking krijgen. Hudson Lowe heeft al verscheidene orders verlicht.

Lezen van 'De barbier van Sevilla'. Slapen om 23.00u.

Hoofdstuk VIII (20 januari – 22 februari 1817)

- Discussie tussen Gourgaud en Montholon over de geboorte van de koning van Rome

- En praat over zijn ziektes
- Zijn mening over de geneeskunde
- De keizer materialiseert
- Hij weigert zelf
- De katholieke religie is beter dan alle andere
- Over Marmont
- Napoleon praat over de Conventie
- Hij is tegen het huwelijk van de priesters
- De keizer vertelt dat de orthografie planmatig moet worden aangepakt
- Over de zege van Toulon
- Mening van Napoleon over Barrs
- De preludes van de 18e Brumaire
- Ieders rol
- Napoleon als bewonderaar van de religie
- Zijn minachting voor de mensheid
- Het journaal "L'Ambigu"
- De scène van de scheiding, vertelt door Napoleon en de rol van Fouché
- Wat Napoleon vindt van Louis XVIII
- Nieuwe details over de terugkeer uit Elba

Om 10.00u. komt Marchand me namens de keizer halen, Ik mag gaan zitten. 'Enfin', zegt hij, 'het wordt tijd dat u uw onenigheden met Montholon beëindigt. Ik zie dat allang en uw gedrag doet me pijn. U zult leven, althans naar buiten toe, in vrede met de Montholons, hen spreken en regelmatig met hen ontbijten.'

Ik noem nogeens mijn bezwaren tegen Montholon. De keizer zegt dat hij het niet goed vindt bepaalde personen uit te sluiten, waarvan hij houdt en dat ik dat in de Tuilerieën zeker niet gedurfd had. De keizer houdt me voor dat Montholon kamerdienaar en een oudere generaal dan ik is, vanwege deze twee titels gaat hij voor mij.

Ik zeg dat ik, artillerie-generaal, nooit aan Montholon heb hoeven gehoorzamen. De keizer verzekert, dat een ordonnance-officier (en dat ben ik nu) slechts een page is. Ik ben geen officier de la maison. Dit alles heeft echter niet veel te betekenen op Sint-Helena, zegt de keizer.

Ik ben voor hem niet van veel nut, ik kijk steeds chagrijnig. Ik heb steeds een tegenovergestelde mening, zegt de keizer. De keizer zegt dat ik veel gelukkiger zou kunnen zijn. Als hij bv. over mijn moeder aan prins Eugène had geschreven: 'Beste Eugène, geef 12.000 francs per jaar aan de moeder van Gourgaud vanaf 1 januari 1815.' De keizer had dit ondertekend, zoals ik u al gezegd heb. U heeft dat niet gewild!

Ik huil en roep uit: 'Ah, als Uwe Majesteit me dat gezegd had! Uwe Majesteit heeft er met mij over gesproken en heeft daarna de beurs niet geopend. Mag ik de keizer bekritisieren?'

De keizer herhaalt dat het mijn eigen schuld is, maar zegt dat als Las Cases terug komt, hij dit alles gemakkelijk kan verhelpen.

De keizer raadt me aan attent te zijn voor mme de Montholon.

Tenslotte eindigt de keizer met hartelijkheid en zegt met dat Bertrand er voor

	moet zorgen, dat Montholon en ik elkaar omhelsen. Ik ben tweeëneenhalf uur bij de keizer geweest, ik heb hoofdpijn. Ik vertel alles aan Bertrand, die me verzekert dat de keizer van me houdt. Om 18.00u. ben ik bij de keizer terug, hij is alleen, we schaken. Ik heb zo'n pijn in hart en hoofd, dat ik me excusser. Ik geef over, dineer niet en ga naar bed. Om 23.00u. komt Ali nog langs om me het laatste nieuws te vertellen. Ik heb vanochtend een fles wijn naar O'Meara gestuurd, hij bedankt me.
21 januari dinsdag 431	Om 11.30u. vraagt de keizer naar mij en zegt dat hij mijn ruzie met Montholon gaat beëindigen. Hij laat hem halen, zegt tegen hem hetzelfde en laat ons elkaar omarmen. Ik beloof Zijne Majesteit alles te doen wat hij me opdraagt. Hij heeft een slecht humeur en we praten alleen maar over het weer. Ik vertel dit alles aan Bertrand, die me belooft altijd mijn vriend te blijven en die me aanraadt niet melancholiek te zijn. De keizer corrigeert mijn hoofdstuk en werkt met mij tot 19.00u. Hij wil over twintig dagen het deel over het jaar 1800 af hebben. Diner, daarna voorlezen uit het werk van Pilet over Engeland. Om 24.00u. naar bed. Het is vandaag de verjaardag van de dood van de onfortuinlijke LouisXVI.
22 januari woensdag 432	Om 19.30u. word ik door de keizer aardig ontvangen. Lezen van 'De Barbier van Sevilla' en van 'De Graaf van Comminges', een werk dat Zijne Majesteit nog kent uit de school van Brienne.
23 januari donderdag 433	Ik werk van 14.00 tot 16.00u. met de keizer, daarna schaken. Dineren, voorlezen. Om 22.00u. naar bed.
24 januari vrijdag 434	Ik werk op mijn kamer, ga te paard naar de stad en ontmoet Porteus, die me zegt dat de Icarus aankomt. 's Middags komt Hudson Lowe op bezoek bij mme Bertrand. Om 16.30u. bij de keizer, die zich enorm verveelt, want hij zegt tegen me: 'Nu lijken de dagen maar niet voorbij te gaan!' Om 18.30u. arriveren de Montholons. Diner, voorlezen, om 22.00u. naar bed.
25 januari zaterdag 434	Ik rijd te paard en ontmoet niemand. Ik vertaal artikelen over de Slag van Kopenhagen en ga naar mme Bertrand, die ons vraagt waarom de keizer haar niet bezoekt, wat ik wegduw en waarvoor ik geen enkele reden weet. Ik wandel met de grootmaarschalk, die zich verveelt. De keizer schijnt zich ook te vervelen. Hij wandelt met mme Wygniard. Om 19.00u. dineren, de keizer is somber. Gesprekje over Milton, schaken tot 23.00u.
26 januari zondag 434	Ik vertel aan de grootmaarschalk dat Foster me om geld heeft gevraagd, ik heb ook schuld bij Marchand. In totaal meer dan honderd louis. Zijne Majesteit heeft voor mij 6000 francs per jaar bestemd. Ik zeg dat ik daar voor heb bedankt bij Zijne Majesteit, maar dat het me te weinig lijkt. Ik hoop dat de keizer dit zal regelen. Om 16.00u. legt Zijne Majesteit eindelijk een bezoek af bij mme Bertrand. Om 19.00u. schaken. Hij vindt het kind van Bertrand mooi. Bertrand dineert met ons, we praten over de loop der rivieren, over Danube, over

het boek van Pilet. De keizer: 'Als u het heeft gelezen, moet Gourgaud het lezen!'

De keizer vindt het erg jammer dat wegens een breuk aan het Engelse hof admiraal Malcolm vervangen wordt door admiraal Ottey.

27 januari
maandag
436

Mme Bertrand is in de wolken dat de keizer langs is geweest en haar kindje mooi vindt.

De grootmaarschalk denkt dat de positie van Zijne Majesteit steeds slechter wordt door alles wat de gouverneur voor heeft.

Ali haalt me om 15.00u. om te werken. Gesprekje over Nelson, bewonderd door de keizer. Dictaat, hij deelt een sinaasappel met mij. We werken tot 18.30u. Dan komt Montholon. Vijf partijtjes schaken met de keizer. Diner. Voorlezen uit "Paradise Perdu". De keizer wil dat we een koe kopen, maar waar moeten we die laten? Discussie hierover. Om 22.00u. naar bed.

28 januari
dinsdag
437

Ik verveel me, heb sombere gedachten, hoofdpijn. Ik ga paardrijden en ik houd Archambault tegen, die twee man naar de stad wil sturen om een koe te kopen. De keizer ligt deze middag in bad, maar schijnt toch slecht gehumeurd te zijn. Tegen 20.00u. laat hij mij roepen voor het diner.

'Hoeveel heb je voor de verloskundige betaald?' '25 louis en 15 voor het paard.'
'Ik betaalde 100.000 francs aan Dubois!'

Nu volgt een heel verhaal door de keizer over de geboorte van zijn zoon (pag. 437 – 441).

Ook over de ziel van een baby, een gek ed. Ook over de katholieke religie. Beter dan de Anglicaanse, zegt de keizer. Het volk begrijpt niets van wat het zingt, het kijkt alleen naar het spektakel. Montholon wil op Longwood een kapel. Daar moet de keizer om lachen! (Nu wel, later vraagt hij er zelf om! rkv.) Dat vind ik niet.

'Ik heb andere dingen om aan te denken', zegt de keizer, die nu weer slecht gehumeurd is.

Slapen om 23.00u. Ik heb Bertrand niet gezien.

29 januari
dinsdag
442

(NB: Gourgaud noemt 28 jan OOK dinsdag! rkv)

Voor het diner schaken we. Daarna praat de keizer over een boek over het Revolutionaire Tribunaal. "Dat waren echte kannibalen, ze aten elkaar op! Ze kenden slechts de guillotine!"

Slapen om 22.00u.

30 januari
woensdag
443

Ik moet om 11.00u. in de biljartzaal komen, een gesprek over het leger. Ontbijt met de keizer, die last heeft van de lucht in de kamer.

Poppleton heeft Bertrand gewaarschuwd dat het schip de Julie vanuit de Kaap komt.

De kranten kondigen aan dat Malcolm vervangen gaat worden door Ottey. Broer Joseph heeft zich aan het hoofd van een groep Spaanse opstandelingen geplaatst. 'Dat nieuws doet me geen plezier. Joseph heeft wel hersens, maar hij houdt niet van werken, Hij kent ook niets van het militaire vak.' Napoleon gaat zo nog even door over zijn broer.

Zijne Majesteit vraagt boeken en kranten over Amerika, laat Montholon komen.

We vermaken ons met de uitroep: 'We zullen spoedig in Buenos Aires zijn!'

	Om 17.30u. gaat de keizer in bad. Ik stijg te paard en ontmoet een slaaf, die vertelt over een mooie dame, die net voorbij kwam. Ik ren er tot in de bergen tevergeefs achteraan, een mooie kans gemist! De dokter komt in galop uit de stad. Hij heeft kranten voor de keizer. Als hij me passeert, roept hij me toe dat Frankrijk in grote ellende is, de Engelsen verlaten ons gebied. Las Cases is vanuit de Kaap na zeventien dagen varen gearriveerd. Om 19.00u. bij de keizer. Hij leest samen met Montholon de kranten. De keizer leeft daarvan op. Zijne Majesteit spreek apart met Bertrand over de onderhandelingen, die bij de admiraal in werking moeten worden gezet. Deze ochtend heeft de keizer zijn ontstoken benen aan de dokter laten zien. Deze schrijft hem paardrijden als beweging voor. De keizer is moe, schaakt wel en gaat om 22.30u. slapen.
31 januari (geen dag) 446	Om 14.00u. bij de keizer bij het biljart. Dan gaat hij een uur slapen. De admiraal, zijn vrouw en kapitein Menler van de Newcastle worden achtereenvolgens door Zijne Majesteit ontvangen. Ik biljart met Montholon en de kapitein. Dan gaan de keizer, Bertrand en ik op bezoek bij mme Bertrand, we zijn om 19.00u. terug in de salon. Schaken, droefheid, malaise, diner. Dan roept de keizer uit: 'Vooruit, nog een partijtje met mme de Montholon, dan met Gourgaud!' Hij verveelt zich, maakt het eerste spel niet af en gaat om 21.15u. slapen.
1 februari (geen dag) 446	Om 15.00u. ga ik werken bij Zijne Majesteit. Hij deelt bij het biljart een sinaasappel met mij, dicteert over Kopenhagen, werkt er naar toe dat dit hoofdstuk morgenochtend nog af zal zijn. Ik werp tegen dat het teveel werk is en dat alles morgenmiddag klaar zal zijn. Schaken. Diner. Conversatie over de eerste dienstjaren bij de artillerie. Gesprekken over Marmont, Vaubois ed. Om 22.00u. slapen. De knecht van Bertrand, die le grand Bernard wordt genoemd, wil vertrekken. (Hij is op zee op de heenreis al eens in de boeien geslagen!, rkv.)
2 februari zondag 448	Vanochtend sprak ik le grand Bernard, die naar Poppleton ging om toestemming te krijgen naar huis te gaan. Ik zeg hem dat dit ondankbaarheid is. Iedereen blameert hem, er is geen enkele reden om te vertrekken, alles gaat goed met zijn vrouw en kinderen. Ik zeg, dat hij mme Bertrand, die nog op bed ligt en op Elba al een kind verloor, niet in de steek kan laten. Ik overtuig hem en hij keert terug. Gisteren en eergisteren vond er langdurig overleg plaats tussen Hudson Lowe en O'Meara. Niets komt naar buiten. Om 19.00u. bij de keizer. Diner. Conversatie over leningen. De keizer toont zich erg betrokken. Ik zeg dat hij ze gemakkelijk kan krijgen, de Bourbons niet. Naar bed om 22.00u.
3 februari maandag 449	De keizer laat me een algebraboek halen om annuïteitsberekeningen te kunnen doen. Enige dictaten. Deze ochtend brengt Montholon me 1540 francs, mijn resterende loon tot aan februari van 500 francs per maand. Ik vind het veel te weinig, maar neem het aan om mijn schulden mee te kunnen betalen. Ik geef Montholon de vijftig louis terug, die ik hem schuldig ben en hij vraagt me daarvoor een reçu. Om 19.00u. schaken met de keizer. Diner.

4 februari
dinsdag
452

Nu volgt een heel verhaal van Napoleon over priesters en trouwen. Daarna is Zijne Majesteit chagerijnig. Ik ben bedroefd en de Montholons zijn stil. Met moeite halen we 21.45u.

Dhr. Balcombe zendt op verzoek van Zijne Majesteit een koe en haar kalfje. Ze worden in de stal gezet zonder mij te waarschuwen op bevel van Zijne Majesteit. Dat lukt me met veel moeite, maar 's avonds breekt het touw en gaat ze er vandoor. Twee dagen later gevangen en weer op stal gezet. 's Ochtends blijkt ze weer ontsnapt. De keizer wordt boos, vraagt om Archambault en als die niet snel genoeg komt, laat hij hem via Noverraz en Ali zeggen, dat als de koe niet weer in de stal wordt gezet, hij loonvermindering krijgt en de keizer alle kippen en geiten zal laten doden.

Ik ga te paard uit, kom Bingham en zijn vrouw tegen, die op bezoek gaan bij mme Bertrand. Fitz-Gerald is nog steeds niet hersteld van zijn val. Ferzen durft niet meer te komen.

Om 19.00u. ben ik terug. Bertrand komt bij me. De keizer is zeer boos, heeft heel veel gesproken over de koe. Hij raadt me aan er geen woord over te zeggen, want Zijne Majesteit is ook nog ergens anders boos over.

Ik beloof Bertrand niets te zeggen over die geschiedenis met de koe. Het kan mij niet schelen of er op Longwood een koe is of niet.

Om 19.30u. bij de keizer. Hij is alleen en lijkt slecht gehumeurd. Hij leest de Reis van Aly-Bey, vraagt wat voor weer het is en vraagt tijdens het diner naar Archambault. 'Dus jij laat mijn koe ontsnappen? Als ze weg raakt, zul jij er voor betalen!' Archambault verzekert dat ze niet verder is gekomen dan het einde van het park, dat ze twee keer de touwen heeft verbroken en dat ze geen melk geeft. Daarna leest Zijne Majesteit het boek verder en verklaart, dat de religie van Mohammed de mooiste is. Zijne Majesteit, zeer slecht gehumeurd, trekt zich om 22.30u. terug al grommend: 'Moskou, vijfhonderd duizend man!'

5 februari
woensdag
454

Zijne Majesteit zegt me niet uit te gaan, vraagt om mij om 13.00u, laat me de voordelen van het continentale stelsel zien. Om 17.00u. laat hij Bertrand roepen, kijkt verschillende keren uit het raam of hij er aan komt. Tenslotte ziet hij hem en zegt tegen mij mijn papieren te halen.

Bertrand komt, de keizer zegt zeer kil: 'En, meneer de grootmaarschalk, wat is er voor nieuws?'

Ik trek me terug en ga naar mme Bertrand, die me vertelt dat haar echtgenoot gisteren heef gezegd, dat hij geen geld wil vragen voor een bediende, hetgeen de keizer boos maakte.

's Avonds ontmoet ik Wygniard en vraag hem waarom hij mijn meubels niet stuurt. Hij zoekt uitvluchten. Ik herhaal dat hij het is, die me meubels moet geven en niet de Engelse gouverneur. Ik heb er niets tegen, maar ik vind het niet juist dat dhr. de Montholon wel alles heeft en ik niets. Ik zet hem onder druk, hij vertelt. Dhr. de Montholon heeft tegen Darling gezegd, dat het de bedoeling van de keizer was dat zijn zeven kamers gemeubileerd worden, dat ik, Gourgaud, het slechtste bed van het hele huis heb en dat de meubels voor mij gegeven zijn aan Poppleton, O'Meara, Bertrand..... Ik word boos en zeg dat ik een protest zal opstellen over mijn huisvesting en meubilering. Wygniard belooft me een bed en stoelen te sturen.

Ik vertel de keizer alles.

6 februari
donderdag
456

Ik zie Bertrand, zijn vrouw is ziek (kolieken). Zij denkt spoedig te kunnen vertrekken, lady Lowe bezoekt haar. De gouverneur is er bij en heeft een lang gesprek met O'Meara.

Ik ga te paard weg, ontmoet een boer, die beweert dat we spoedig bij de Onafhankelijken in Amerika zullen zijn.

Ik vertel dit 's avonds aan de keizer. We zeggen allen: 'Waar we ook heen gaan, we zullen blij zijn hier vandaan te gaan!'

Diner. Praten over de koe, het kalf, de melk. Na het diner praten we over de Franse grammatica. Verschillende voorstellen.

Lady Lowe, zegt de keizer, is een goede vrouw. Zij is beter dan haar man. Mme Wilks is erg ziek, zegt men en de keizer zegt: 'Ze had beter met Gourgaud kunnen trouwen. Dan was ze gelukkiger geweest, niet waar Gourgaud?' 'Zeker, Sire!'

7 februari
vrijdag
457

Vanochtend niet bij Zijne Majesteit. Mme Bertrand hoopt dat we hier niet lang meer blijven, ze wil erg graag terug naar Frankrijk, maar is bang dat ze daar in de gevangenis komt.

Ik ben treurig, werk en ga niet uit.

Om 19.30u. bij de keizer in de salon, hij merkt mijn droefheid op. Hij wil weten, waarom ik niet ben uit gegaan. Omdat ik dan door soldaten gevolgd word.

Na het diner gesprek door de keizer met hoeveel geld je op welke plek in Frankrijk kunt wonen. Dan over zijn vertrek naar Italië. Tenslotte over de vrouwen, de kinderen van drie jaar en ouder. Hij houdt het meest van kinderen.

Elk gezin moet er zes hebben, drie gaan er dood en van de drie, die blijven leven, zijn er twee om de vader en moeder op te volgen en de derde als reserve. Slapen om 22.00u.

8 februari
zaterdag
461

Tegen de middag laat de keizer me bij het biljart roepen. Hij is boos op mij, omdat ik gisteren gezegd heb dat er te weinig geld is voor de stallen. Ik zeg, dat ik Zijne Majesteit niet zo vaak heb gezien, dat ik Bertrand dit wel tien keer heb gezegd. Ik ben bedroefd, omdat alles wat ik doe, de keizer mishaagt.

Zijne Majesteit geeft me de opdracht een begroting voor de stallen op te stellen, met een afrekening erbij. Hij zal me later laten roepen.

Er wordt gezegd dat de koe een fles melk heeft gegeven en dat er een tweede aankomt. Noverraz zal er boter van maken.

Om 21.00u. eet ik in mijn kamer. De keizer is niet lekker na het baden.

9 februari
zondag
462

Twee schepen komen bij het eiland langs op de terugweg uit India. De keizer is nog steeds onwel.

Bertrand spreekt met de keizer over mijn treurige positie en zegt hem dat ik van 20.00u. geen woord meer heb gezegd.

De keizer dineert alleen, somber.

10 februari
maandag
463

Heel veel verveling. Ik maak een rondje door het park ondanks de hitte.

Balcombe heeft gedineerd bij mme Bertrand, die zich verveelt en mij vertelt dat dhr. de Montholon sinds de dag dat hij naar de stad is geweest, veel heeft nagedacht. Waar haalt hij het geld vandaan? De keizer zegt via Marchand 'dat zien we wel.' Er gaan geruchten in de stad over onze geldzorgen.

Om 18.00u. te paard, ik ontmoet miss Mason.

Om 20.00u. diner. Aan tafel is iedereen somber. Ik heb de keizer twee dagen

niet gezien, hij zegt dat hij me vanochtend heeft laten roepen, maar ik was er niet. Ik zeg dat ik er toen wel was en dat niemand iets tegen mij heeft gezegd. Gesprek over Toulon, de Engelsen en de moord op Basseville. Zeer uitgebreid (pag. 465 - 472).

11 februari
dinsdag
472

Om 19.00u. kom ik bij de keizer in de salon.
Zijne Majesteit verzoekt mme de Montholon om wat muziek te maken.
Diner om 20.00u. Voorlezen uit Phédre. Dan praten over Egypte. Slapen om 22.00u.

12 februari
woensdag
474

Om 13.30u. in de salon. Zijne Majesteit is vriendelijk en geeft me een glas wijn om te klinken op zijn maitresses in Frankrijk.
Zijne Majesteit klaagt er over, dat de Bertrands verkeerd doen niet in dit huis te wonen. In Parijs zou mme Bertrand natuurlijk op de knieën naar hem toe zijn gekomen, maar hier blijft ze thuis.
'Zeg hierover niets tegen Bertrand, dat doet hem verdriet en het is zijn vrouw, die er de oorzaak van is, dat hij niet bij ons woont!'
Ik beloof niets te zeggen en geef hem de gevraagde papieren over de stallen. Hij loopt ze door en vergeet niet me de vijftien louis te geven, die ik aan Piontowski heb geleend.
Daarna wil hij met mij het hoofdstuk over Waterloo gaan afmaken en beveelt me aan Bingham de Engelse kant van de slag te bevragen.
Ik verlaat de keizer om 17.00u., half tevreden, half triest. Hij heeft vriendelijk tegen me gesproken, maar toch ook weer niet helemaal.
De gouverneur is gekomen, heeft lang met de dokter gesproken, daarna is hij naar de grootmaarschalk gegaan.
Om 19.00u. bezoekt Bertrand mij, hij komt van de keizer en hij is in een heel goede bui. De meisjes Balcombés zijn bij Bertrand, de keizer praat veel over Betzy.
Om 20.00u. dineren bij de keizer. Hij vraagt of ik sliep. Ik antwoord dat ik bij de grootmaarschalk bij de meisjes was. De keizer laat ze halen, ik breng ze, ze doen ons lachen om hun naïeveteit, ze zeggen steeds 'Monsieur' tegen de kiezer, die een beetje vrolijker wordt.
Om 22.30u. slapen. Ik breng de meisjes naar mee Bertrand, waar ze vanacht logeren.

13 februari
donderdag
476

Ik ontbijt bij de Bertrand bij de meisjes. Er wordt gezegd dat Betzy zal trouwen met dhr. Reade. Ik plaag haar daarmee en ik ben om 13.00u. terug en werk.
Daarna geef ik een paardrijles aan Napoleon (de zoon van Bertrand, rkv). Ik zie in de verte dhr. Reade arm in arm met zijn geliefde.
De keizer en daarna Ferzen gaan ook naar mee Bertrand. Betzy laat iedereen lachen.
Om 19.00u. vraagt de keizer me in de salon. Hij is extreem somber en verslagen. Hij wil schaken, maar dat lukt niet, omdat hij zich niet concentreren. Hij verzoekt mme de Montholon een bezoek af te leggen bij Lady Lowe.
Het diner is somber. Als de keizer vraagt of de Balcombés nog komen, antwoordt Montholon; "Uwe Majesteit heeft ze gezegd te komen". De twee meisjes staan met de grootmaarschalk al te wachten in de salon. Zijne Majesteit verzoekt mme de Montholon hen voor het ontbijt van morgenochtend uit te nodigen, maar de meisjes weigeren.

	De keizer is zeer serieus, onderhoudt zich even met Betzy, gaat dan naar de andere kamer met Bertrand, overlegt lang apart met hem en komt om 22.00u. terug. Ik begeleid met Bertrand de dames. De schildwachten staan opgesteld. Mme Bertrand zegt tegen me dat de keizer alle meubels bij haar heeft laten weghalen.
14 februari vrijdag 477	De meisjes Balcombés ontbijten bij Bertrand, daar komen haar vader en Ferzen, die tegen Betzy duizend avances doet. Arme Reade! O'Meara begeleidt mme de Montholon tijdens haar bezoek aan lady Lowe, terwijl de familie Balcombe op de Briars terug keert. Ik ben ook terug, aardig treurig, behoorlijk moe van dit teken van het volle leven. Om 19.00u. bij Zijne Majesteit. Bertrand komt binnen, de keizer is erg bezig. Hij is triest en ondervraagt mme de Montholon over het bezoek. Diner. Ik moet opgewekt zijn, zegt Zijne Majesteit en hij laat me het eerste hoofdstuk van de terugkeer uit Elba voorlezen. Er volgen diverse correcties, ik geef hier en daar kritiek. Slapen om 23.00u.
15 februari zaterdag 478	Om 17.00u. gaan de keizer en Bertrand samen naar mme Bertrand. De keizer lijkt chagrijnig en zegt niets. Ik ga er heen, ben somber, ik heb genoeg van dit soort leven. Saaï diner, samen lezen uit Phédre. Plotseling waakt de keizer op uit zijn somberheid en vraagt: 'Hoe laat is het?' 'Negen uur, Sire.' 'Dan gaan we slapen.' Zijne Majesteit is al enkele dagen zo somber. Hij heeft al verschillende berispingen uitgedeeld sinds de dokter terug is uit Plantation House, waar hij heeft gedineerd.
16 februari zondag 479	Ik klaag tegen Bertrand dat ik niets gedaan of gezegd heb tegen Zijne Majesteit en dat hij mij toch slecht behandelt. Om 19.00u. bij de keizer. 'Ah, Gourgaud, wat is het warm!' Schaken met Bertrand. De Montholons komen om 18.00u., maar de keizer laat ze wachten. Gesprek over de kranten. De vijanden willen Frankrijk delen. De keizer praat over het werk van Chateaubriand: hij vindt het niets, geen talent. We gaan naar de salon. De keizer is geagiteerd door het nieuws uit Frankrijk. Bertrand merkt op dat dit ons alleen maar verdriet doet. Om 22.30u. slapen.
17 februari maandag 483	Ik lees bij Bertrand de kranten. Om 13.30u. bij de keizer. Voorlezen van een verslag van een getuige van Waterloo. Het lijkt mijn eigen werk wel, ik heb Warden hierover aantekeningen gegeven, misschien heeft hij dat laten drukken. Om 19.30u. diner, schaken, kranten lezen. Zijne Majesteit praat over politiek.
18 februari dinsdag 484	Ik werk eerst, ga om 14.00u. naar mme Bertrand. De keizer berispt Montholon, omdat hij uit naam van de keizer aan Hudson Lowe om boeken heeft gevraagd. Het lijkt me dat er een kille tussen de keizer en de Montholons is. Gesprek over het verraad van La Valette. Hij had de dood niet verdiend, maar misschien heeft hij in 1814 teveel gepraat. Diner om 20.00u. Daarna in de salon. Zijne Majesteit gedraagt zich kil tegenover

	de Montholons en behandelt mij als zijn favouriet. Slapen om 22.00u.
19 februari woensdag 486	Tijdens de middag roept de keizer mij. Hij staat bij het biljart en praat met mij over Frankrijk en Waterloo. Hij is weldra vermoeid en gaat even rusten. Om 19.00u. weer bij de keizer terug, gesprek over de kranten, schaken. Na het diner: 'Wie leest voor?' Ik begin. Om 21.00u. trekt de keizer zich vermoeid terug. Ik heb een nieuw bed!
20 februari donderdag 487	De grootmaarschalk komt bij me. Mijn oude bed is verdeeld tussen de kok en Marchand. Na het ontbijt naar Bertrand en daar tref ik de kapitein van de Julie aan. Die bevestigt ons dat de Russische commissaris Balmain miss Bruck ten huwelijk heeft gevraagd en dat zij heeft geweigerd. Mme Bertrand zegt tegen mij: 'Als je een dagboek bijhoudt, schrijf dan de fouten van mme de Montholon op; deze villeine dame heeft gezegd dat mijn kind vermagerd en dat mijn melk niet goed is. Ik heb dokter Elphistone laten komen en die vindt mijn kind prima en mijn melk goed. Die vrouw is een ware leugenaarster, ze is steeds bezig me pijn te doen.' Ik ga terug om te werken. Bertrand komt om 19.00u. bij me, hij kan zelfs het woord Waterloo niet meer verdragen. De keizer eet alleen en ik ook in mijn kamer.
21 februari vrijdag 488	Er komen twee schepen aan vanuit de Kaap. Ik zie Bertrand 's middags, even later komt Hudson Lowe. Balcombe komt met een ernstig gezicht binnen, hij zoekt O'Meara, omdat Betzy ziek is. De gouverneur heeft verschillende brieven ontvangen, hij is met Raede bijeen. De keizer vraagt mij dit alles. Hij maakt een rondje door het park en zegt me vaarwel. Even later laat hij me weten, dat er een brief voor me gekomen is. Om 18.00u. in de salon, schaken. Mme de Montholon is op bezoek geweest bij mme Bertrand, waarbij mme de Montholon zich jaloers toonde over het bezoek van de keizer. Om haar tevreden te stellen belooft de keizer haar morgen ook te bezoeken. Spoedig krijg ik de brief van mijn moeder en zuster van 13 augustus 1816. De keizer vraagt me tijdens het diner hier van alles over. Na het diner bij het biljart staan en Montholon vraagt niet over politiek te willen praten, dat is vervelend! 'Ze hebben Ney vermoord!' Om 21.30u. slapen.
22 februari zaterdag 489	Ik werk tot 14.00u. Bertrand, die deze ochtend mijn brief heeft gelezen, ontbijt vervolgens met de keizer. De gouverneur stelt voor ons naar de stad te laten gaan onder voorwaarde dat we niet bij de inwoners zullen binnen gaan. Dat is belachelijk! De keizer legt, zoals beloofd, tegen 17.00u. een bezoek af bij mme de Montholon. Ik ga ondertussen naar het kamp, Ferzen moet nu dag en nacht de posten bezoeken. Gesprek over Soult ('dat was geen verrader!') Slapen om 22.00u.

Hoofdstuk IX (23 februari – 3 april 1817)

- Mening van de keizer over het duel
- Een deel van Napoleon
- Het proces Ney
- Kritische discussie over de Slag bij Waterloo
- Verhaal over het vertrek vanaf Elba
- Verkoop van het zilver
- Hoe Napoleon denkt over dromen
- Schwartzberg heeft zich overgegeven aan het lot
- Plannen van Napoleon over Parijs
- Het werk van Warden over Sint-Helena wordt alom het gesprek van iedereen
- Mme de Montholon voorspelt de republiek
- Hoe Gourgaud in 1814 het leven van de keizer redde
- Lange conversatie over de religie
- Over zelfmoord
- Over Clarisse Harlowe
- Over Louis Bonaparte
- Economische en commerciële ideeën van de keizer
- Napoleon praat over zijn secretarissen Bourienne, Meneval en Fain
- De voortgang van Rusland
- De dames Churchill
- Over de plichten van stafchef

23 februari
zondag
495

Enorme verveling, regen.

Op bezoek bij Bertrand, zoals gewoonlijk.

Om 19.00u. schaken bij Zijne Majesteit, Diner, conversatie over het duel. De keizer vindt het jammer dat de dood zovaak het resultaat is. Volgens hem is het duel met het pistool dom, met de degen dapper. Hij zelf heeft als luitenant eens geduëlleerd met een marine-officier, die beweerde dat artillerie-officieren alleen woekeraars zijn (dit duel uit de jeugd van Napoleon was onbekend!) Slapen om 22.00u.

24 februari
maandag
496

Ik ontbijt volgens afspraak bij Bertrand. Dominee Vernon is er ook om de nieuwe jongen te dopen. Hij geeft hem de naam Arthur. De grootmaarschalk stelt een geboorte-akte op, die ik als getuige teken evenals Montholon.

Om 19.00u. maakt Bingham zijn ronde langs de posten.

Ik ga naar de keizer, enorme verveling en slecht humeur. De keizer is wel vriendelijk tegen mij, we lopen heen en weer en schaken tot het diner.

Gesprek van de keizer over Ney en diens verdediging. Ook over Cambronne (pag. 497 – 501).

	Om 22.30u. naar bed.
25 februari dinsdag 501	Om 14.00u. bij de keizer bij het biljart. Hij informeert of ik het stuk over Waterloo al heb vertaald. Gesprek over Ney te Waterloo. 'Een grote fout om hen daar in te zetten,' zegt de keizer (pag.502-505). Om 17.00u. verlaat ik de keizer, om 19.00u. laat hij me terug komen. Hij zegt dat we elke dag op het eiland moeten uitgaan, zelfs met een Engelse officier en dat we ons daardoor niet moeten laten beïnvloeden. Daarna gesprekje over Elba. 's Avonds schrijf ik aan mijn moeder.
26 februari woensdag 506	Bezoekje aan Bertrand. Om 19.00u. bij de keizer. Hij is vriendelijk tegen mij. Om 22.30u. slapen.
27 februari donderdag 506	De verjaardag van het beroemde vertrek uit Elba. Er komt daar een Engels schip binnen. Er wordt gezegd dat Napoleon en alle volgelingen gaan vertrekken ed. (pag 507 – 509) gaan zo verder over Elba.) Om 20.00u. bij de keizer. Hij is niet aangekleed, lichtelijk ziek na het bad. De botanist (Philippe Well) gaat vertrekken. Hij zal waarschijnlijk uw moeder zien! De keizer behandelt me goed. Ik eet apart met de Montholons.
28 februari vrijdag 509	Ik ga in het kamp bij de paardenraces helpen. Ik ontmoet de admiraal zonder zijn vrouw, hij is heel beleefd tegen mij. Ik tref er de aide de camp van Montchenu (dhr. Gors), een aardige jongeman. Ik zie de markies zelf ook, maar ik ga niet naar hem toe, hij wel naar mij, vraagt me naar nieuws, praat over paarden en zegt geen woord over Frankrijk of de politiek. Terug op Longwood waarschuwt Bertrand me dat mijn gesprek met Montchenu al gerapporteerd is. Balcombe is er samen met de keizer in de tuin. Daarna trekt de keizer zich terug. Iedereen zegt dat de keizer me met zijn verrekijker in het kamp niet heeft gezien, omdat ik een ronde hoed op had, terwijl Montholon een uniform aan had. Het schip de Adolphus brengt een groot hek voor de tuin, het is moeilijk om het hier te krijgen. 'Waarom sturen ze dat?' zegt de keizer. 'Ze weten toch wel dat het nieuwe huis nog niet eens gebouwd is!' Bertrand zegt te weten dat Cockburn een onderhoud van twee uur heeft gehad met de koning van Frankrijk. De geschiedenis van de verkoop van het zilver staat in de Engelse kranten en de gouverneur heeft hier tegenover Balcombe zijn ongerustheid uitgedrukt. Reade heeft Betzy en Jenny nauwkeurig uitgehoord over wat de keizer tegen hen heeft gezegd, toen zij onlangs op Longwood waren. Om 19.00u. bij de keizer, hij schaakt met Bertrand, staat triest bij de haard. Als de Montholons er zijn, vraagt hij of er personen zijn, bv. Gentilini, die spionneren voor de Engelsen. Reade beweert dat hij alles weet, wat er bij ons gebeurt. Is de dokter een spion voor de gouverneur? Na het diner in de salon. De keizer praat met Bertrand, ik luister naar ze. Om 21.00u. trekt de keizer zich terug. Ik ga met Bertrand mee naar zijn huis. Er is een krant gekomen van 16 november 1816. De verkoop van het zilver heeft veel rumoer veroorzaakt.

1 maart
zaterdag
512

Ik ga om 13.00u. naar Bertrand. Gesprek over de terugkeer van Elba (Een uitgebreide beschrijving hiervan door Gourgaud, rkv.)
Om 16.00u. bij de keizer. Hij is niet aangekleed, ik mag gaan zitten. Hij praat over mijn familie en hoopt dat Cockburn hen over mij goed nieuws heeft gebracht. Hij praat over mijn vader, als de keizer is terug gekeerd, zal hij kijken hem een goede positie te geven. Hij kleedt zich aan en gaat naar het biljart. Zijne Majesteit behandelt me heel vriendelijk, raadt me aan de Slag bij Waterloo af te maken en onder mijn eigen naam in Londen te laten drukken.
Om 18.00u. vraagt de keizer Bertrand. Ik ga naar mijn kamer. Om 19.00u. terug, hij praat heel vriendelijk met mij, schaakt met Montholon één partijtje, met mij twee.
Na het diner voelt hij zich slecht op zijn gemak. De gouverneur is heel ongerust over de zaak van het zilver en is zo stom te geloven, dat zoiets niet bekend zou worden in Engeland.
Om 21.30u. trekt de keizer zich vermoeid terug.

2 maart
zondag
515

De Bernards willen vertrekken, de andere vrouwen ook. Mme Bertrand voelt zich na het ontbijt niet lekker.
Om 19.00u. bij de keizer. We onderhouden ons over de vroegere organisatie door Zijne Majesteit van een leger met 485.000 man en 45 divisies. (Uitgebreid hoe dit alles in elkaar stak, rkv.)
Na het diner schaken. Morgen zal ik Balcombe tussen Hut's Gate en Alarm House ontmoeten, met Gorrequer en de commissaris van politie. Ik praat er deze avond met de keizer over.

3 maart
maandag
517

Om 17.00u. bij de keizer, die me vriendelijk behandelt. Hij zegt dat Archambault de paarden moet laten zien.
Tijdje doorgebracht in de salon.
Diner, het vlees is slecht.
De keizer vertelt ons dat hij gedroomd had dat hij vlakbij Malmaison was geweest en dat hij een Engelse huzaar had gedood, die hem aanviel. Daarna een gesprek over dromen en over de ziel. Dan over Schwarzenberg. Napoleon blijkt hier te geloven in voortekens! (rkv) De keizer spreekt over het vertrek van de Bernards, die hij niet meer wil zien.
Slapen om 22.00u.

4 maart
dinsdag
519

Om 08.30u. brengt Marchand me een rol met 500 francs, ik slaap nog. Ik probeer te weigeren, ik vraag hem deze som aan Bertrand te geven, die weet wel wat dit betekent. Hij neemt de rol weer mee en komt even later weer terug. De keizer wil weten wat er met de grootmaarschalk en mij is en roept mij nu om hem dat te vertellen.
Ik kleed me aan en ga de kamer van de keizer binnen, die over gewone dingen met me praat en me stimuleert over Waterloo. Even later komt hij terug, is aangekleed en praat met mij over het vertrek van de Bernards, die zoals men hem gisteren heeft gezegd, zouden sterven van de honger. Volgens mij zijn de Bernards jaloers te zien dat de knechten van Longwood hun wijn verkopen, terwijl zij zelf niets hebben. De gouverneur zelf heeft echter de hoeveelheid wijn per knecht bepaald in elk huis. De keizer wil dat er vlees in het vooruit wordt ingekocht, maar de Bertrand willen thuis eten.

	Tot de middag werken we aan Waterloo, De keizer is vriendelijk en spreekt niet meer over mijn weigering het geld aan te nemen. Ik wil naar Bertrand gaan, maar hij komt al bij mij. Om 17.00u. ga ik te paard uit. Bij terugkomst is de keizer in het park, wandelend met de dames en hun mannen. De nieuwe piano is deze ochtend bij mme Bertrand aangekomen. Zijne Majesteit spreekt over Parijs, de bouwwerken en de werken, die hij wilde uitvoeren. Bertrand komt er aan, zegt dat de gouverneur deze ochtend is gekomen. Hij zag O'Meara niet, heeft Poppleton geroepen. Om 23.00u. slapen.
5 maart woensdag 522	De keizer vraagt om 09.00u. naar me, lezen, praten, hij is vriendelijk. Er arriveert een schip, de Tortue, negen weken geleden vertrokken uit Engeland, dat me negen brieven van mijn moeder brengt. Ze heeft miss Dillon (zuster van Fanny Bertrand?, rkv) gesproken, met wie het goed gaat. Bertrand neemt deze brief even me, hij en zijn vrouw zijn dolblij. De keizer lijdt en dineert alleen. O'Meara laat ons weten dat Warden over ons in Engeland een werk heeft uitgegeven, dat veel rumoer veroorzaakt. Ik lees bij Bertrand tot 11.00u. de kranten. We zien de passages van Warden over Pichegru en Ney, evenals over mijn ziekte. Bertrand gelooft dat het werk van Warden voor ons voordelig is. Ik geloof dat op het eerste gezicht vele details niet schokkend zijn voor de keizer; Warden stelt zich op als zijn vertrouweling en laat hem praten. Ik ga naar huis, heel blij dat ik brieven van mijn moeder heb. Slapen na middernacht.
6 maart donderdag 523	De gouverneur heeft het werk van Warden gezonden, er staan onjuistheden in. Bij de keizer wordt gesproken over Warden en Talleyrand. We schaken, praten over het nieuws uit de pas aangekomen kranten, maar uiteindelijk is de keizer toch treurig. Diner, gesprekken. De commissarissen hebben opdrachten ontvangen. Cockburn zal spoedig terug komen. Slapen om 22.00u.
7 maart vrijdag 527	Bertrand herhaalt tegenover mij dat het werk van Warden voordelig zal zijn, omdat driekwart van wat hij schrijft, domheden zijn. Vooral dat wat er staat over Talleyrand. Om 14.00u. laat de keizer me komen, praat over Warden en vindt dat zijn boek met een goede bedoeling is geschreven. Op dit moment heeft zo'n werk een groot effect. De keizer is vriendelijk tegen mij. Ondertussen is de admiraal gekomen. Bertrand brengt hem bij het biljart. Ik praat even met hem over mijn moeder, die Cockburn heeft gesproken. Om 19.00u. in de salon, waar de Montholons al zijn. Volgens gewoonte vraagt de keizer naar nieuws. We zeggen dat HIJ dat moet hebben. Hij zegt dat hij doof is door al het gepraat van de admiraal. Zijne Majesteit is heel vriendelijk tegen mij en praat alsof ik zijn favoriet ben. Diner, we spreken over de kranten.

8 maart
zaterdag
529

Slapen om 22.00u.

Om 09.00u. laat de keizer me roepen: 'Nieuws!' Ik weet nergens van. 'Voortuit, laten we werken aan Waterloo.' Ontbijt met de keizer, daarna dictaat. '.....dhr. Gourgaud, mijn ordonnance-officier, deed dit, deed dat.....'

De Balcombés bezoeken deze middag de keizer.

Mme Bertrand is boos, haar bedienden zijn lomp.

Ik vraag aan Montholon het boek van Warden, waar zo geheimzinnig over wordt gedaan.

Om 19.00u. schaken met de keizer.

Slapen om 21.30u. Ik haal het fatale boek op bij Montholon en lees tot ik in slaap val. Ik ben furieus.

9 maart
zondag
530

Ik ben goed kwaad op Warden, die me voorstelt als een opschepper en die verklaart tegenover de grootmaarschalk dat hij een klacht over laster tegen de gouverneur wil indienen. Het is Las Cases, die dit alles aanricht, ik herken zijn dagboek, waarover hij over een aantal delen met mij gesproken heeft. Hij vertelt allerlei onzin en niemand kan de gesprekken geloven, die in dit boek vermeld worden, want Warden spreekt geen woord Frans en de keizer verstaat geen woord Engels! (Niet geheel waar!, rkv.)

Het is slechts een schuilnaam. Las Cases is er de auteur van, hij offert ons op voor zijn plannen. De grootmaarschalk komt langs en ziet hoe opgewonden ik ben, hij belooft er over te spreken met de keizer, probeert me te kalmeren. Zelfs Montholon vindt dat ik gelijk heb boos te zijn, het is een schotschrift. Hij heeft tegen Zijne Majesteit gezegd, dat hij zeker weet dat Las Cases er achter zit. Voor het diner kom ik bij de keizer, hij praat tegen me alsof hij mijn humeur negeert en schaakt met Bertrand. Zodra we alleen zijn vraag ik hem toestemming morgen naar Hudson Lowe te gaan. Hij wil mijn boosheid verminderen en houdt vol dat het geschrift een lofschrift is. Ik dring aan, ik huil. Zijne Majesteit wordt boos en zegt: 'Nee!' Ik bezweer hem dat ik nooit tegen iemand iets gezegd heb over de affaire van Brienne (Gourgaud heeft hier het leven gered van Napoleon door met een pistoolschot een kozak te vellen, die Napoleon met een lans wilde doorboren, rkv), behalve tegen de jonge Las Cases, die zich bij me bevond op de dag, waarop me die fatale pistolen, die de kozak gedood hadden, werden terug gegeven.

Cockburn heeft aan boord tegen de keizer gezegd, dat hij heel goed wist, waarom deze mij meenam en dat het was, omdat ik hem het leven heb gered en Zijne Majesteit heeft dat ontkent.

Ik zeg dit alles tegen de keizer. Hij zegt: 'Ik herinner me het niet!'

Ik haal getuigen aan, de keizer weet er niets meer van.

(Dit gaat zo een tijdje door, pag. 532-533, rkv.)

Er ontstaat weer wrevel.

Tenslotte zegt Zijne Majesteit: 'Gourgaud, schaken, dan krijg je je goede humeur terug.' Ik weiger eerst, ik speel drie partijtjes. De keizer probeert me te laten lachen. 'U zou Warden eigenlijk moeten bedanken!'

Diner, gesprek over gewone zaken, de kwaliteit van het vlees. Dan zegt hij: 'Gourgaud, ik geloof echt wel dat ik daar in Brienne de vijand van zeer dichtbij heb gezien!' 'Pardon, Sire, Uwe Majesteit heeft hem zelf met de hand aangeraakt!'

Ik beschrijf de gehele situatie. Dan spreekt de Keizer over Brienne. Hij herkende

10 maart
maandag
534

het weer in 1814. De geringe afstanden, de boom, waaronder hij als leerling 'Jeruzalem Bevrijd' las.

Om 22.00u. naar bed. Ik loop nog even met Bertrand mee en zeg hem hoeveel pijn het me doet dat de keizer niet wil dat ik morgen naar de gouverneur ga.

Bertrand komt bij me tijdens mijn ontbijt. Ik laat hem zien wat ik geschreven heb tegen de aantijgingen van Warden. Ik word steeds bozer, hij erkent dat het artikel van Warden eigenlijk belachelijk is.

's Middags bij de keizer. Hij geeft me een papier met het verzoek dit in mijn dagboek op te nemen. Ik antwoord hem dat dit dagboek in een fles zit. (Aant.: inderdaad is het dagboek van Gourgaud op heel dun papier geschreven. De letters zijn erg fijn en klein.) Hij raadt me aan deze in de tuin te verbergen.

Om 15.00u. weer bij de keizer, die een slecht humeur heeft. Hij vraagt of ik gewerkt heb. 'Nee, Sire, ik ben te somber, ik ben ziek!' 'U bent een kind, u moet Waterloo afmaken, omdat ik dat zelf niet kan. Hoe gaat het met Bertrand? Het is hoogst onaangenaam hier steeds scènes te hebben: gisteravond nog een met mme Bertrand. Zij heeft met borden gegooid, was beroerd en riep dat we haar lieten doodgaan van de honger en is gaan slapen zonder eten.'

Ik profiteer van de gelegenheid om te zeggen dat Bertrand niet klaagt, maar dat ze echt niets hebben om te eten. De grootmaarschalk heeft al twee dagen niet gegeten om nog maar iets over te houden voor zijn bedienden. De keizer vindt het belachelijk twee tafels aan te houden. Ook Cipriani zegt dat er gebrek aan voedsel bij de Bertrands is.

Zijne Majesteit beveelt dat er geen voedsel meer naar de Bertrands gestuurd zal worden, de Belg zal hun kok zijn. Bertrand krijgt een lichte uitbrander. Daarna gaan ze beiden de tuin in.

Ik ga paardrijden, om 18.30u. terug. De keizer beveelt me opgewekt te zijn, zegt dat ik een groot kind ben. Na het diner vertoelt de keizer mij. Hij geeft mij een bord zelf opgeschepte macaroni.

Slapen om 22.00u.

11 maart
dinsdag
537

Ik ben tot de middag bij Bertrand, zijn vrouw is niet lekker. Ik uit tegen Bertrand nogmaals mijn chagrijnig van gisteren.

Bertrand: later gaf de keizer die redding wel toe, het is overigens genoeg bekend. Maar de keizer denkt dat deze kozak niet wist dat het de keizer was en dat daardoor u niet het leven van de keizer heeft gered, niet meer dan dat van een ander.

Gourgaud: ik weet heel goed dat niet elke lanssteek dodelijk is, maar Zijne Majesteit stond voor aan, de kozak wierp zich op hem. Trouwens, ik heb me er nooit op laten voorstaan dat ik hem het leven heb gered, Ik weet heel goed, dat hij me wel mag.

Ik ga terug, werk en ga om 16.00u. naar de keizer. Deze zegt dat Bertrand ongelijk heeft hem zijn zorgen niet mee te delen, zich later tot de kok te wenden: een Engelsman! Maar zo is de grootmaarschalk nu eenmaal. Hij kan zo geld krijgen van Lord Dillon, een familierelatie van zijn vrouw. Deze Lord heeft 10.000 francs rente, hij gebruikt er maar 300, hij is erg rijk. Bertrand kan ook aan Zijne Majesteit geld vragen!

Het blijkt dat Napoleon Bertrand al eens geld heeft gegeven. Mme Bertrand is van slag en huilt. Ik probeer haar te kalmeren. Ze heeft verschillende brieven gekregen. In een van de brieven van de vader van Bertrand schijnt deze er over

te klagen dat ze nooit meer terug komen en dat hij de kleine Napoleon bij zich wil hebben om hem op te voeden; de arme moeder voelt zich gemarteld.
 Om 19.00u. in de salon bij de keizer. Deze is erg vriendelijk tegen me, verzekert me dat ik erg gelukkig moet zijn, omdat ik drie brieven van mijn moeder ontvang. De Montholons kregen niets.
 Schaken, diner. Marchand heeft een brief van zijn moeder ontvangen met daarin de mededeling dat er bij Auxerre een stuk grond is aangekocht voor 50.000 francs. De vorige eigenaar, dhr. Gamot (een zwager van Ney) had er 200.000 francs voor betaald.
 Voorlezen van de Andromachee, de tijd gaat langzaam. De keizer trekt zich om 21.30u. terug. Hij heeft van zijn broer Joseph een brief van midden juni gekregen zonder adres.

12 maart
woensdag

(wordt door Gourgaud overgeslagen, tkv.)

13 maart
donderdag
539

's Nachts ben ik niet lekker, 's ochtends ben ik somber. Bertrand komt langs, hij raadt me aan net zo te handelen als hij: altijd zijn plicht doen. Uiteindelijk is de keizer rechtvaardig, ondanks intriges soms. Hij weet heel goed, dat ik vlak voor hem een kozak heb gedood.
 Om 17.00u, vraagt de keizer me in de tuin, waar Montholon hem vertelt, dat er in de kranten gezegd wordt dat er een feest gehouden is op Longwood, nadat er een brief van de moeder van Marchand is ontvangen.
 We werken tot 20.30u. Diner. Het is de bedoeling van de keizer om Waterloo te laten drukken onder mijn naam. (Dit project werd niet uitgevoerd! Er is een Waterloo door Gourgaud en een samenvatting van de Campagne van 1815 in de persoonlijke memoires van de keizer.)
 Na het diner schaken. De keizer verzoekt me om vrolijk te zijn. Hij trekt zich om 21.30u. terug.

14 maart
vrijdag
540

Bertrand komt me deze ochtend halen om te ontbijten met de keizer en raadt me aan heel rustig te blijven en niets te schrijven over Warden. Ik leg hem het moeilijke van mijn positie uit. 'Maar begrijp dan toch', antwoordt hij, 'dat we op Sint-Helena slechts met z'n drieën zijn!' Ik zeg: 'Ja, maar men denkt met z'n vijven. Mme de Montholon wordt ook als man geteld, men zegt dat ze rijk is en niets nodig heeft.' De grootmaarschalk herhaalt dat hij 500 francs voor mij heeft. Maar ik wil ze niet, ik verkoop mijn pistolen, ik wil onafhankelijk blijven!
 Ik werk en schrijf aan mijn moeder. Om 17.00u. ga ik naar Bertrand. Zijne Majesteit is in de tuin met Montholon. Ik vertel hem dat ik via dhr. Grutley, die over twee dagen naar Engeland vertrekt, in de kranten Warden kan antwoorden. Ik weiger zijn aanbod.
 Er wordt gepraat, niet gewerkt. Bertrand krijgt veel visite, majoor Hudson, Bingham en zijn vrouw. Zijne Majesteit besluit ze ook te ontvangen. Hij richt tot Bingham onbelangrijke vragen, zijn vrouw lijkt er verveeld bij te staan, na een half uur gaan ze weer weg. Grutley, zo verzekert Bingham, zal Warden sterk aanspreken, omdat hij zo'n verslag over mij heeft gemaakt en Montholon roept uit: 'Samen werken! Het hele eiland is tegen Warden!' Gesprek over wat Bertrand zal antwoorden als Hudson Lowe komt, want we hebben gebrek aan alles: brood, boter.
 Schaken met Bertrand. Zijne Majesteit praat met goedheid over mij en mijn moeder. Diner. Cockburn heeft een dagboek bijgehouden over wie ieder van ons

15 maart
zaterdag
542

heeft gezegd. Volgens hem heeft mme Bertrand het meeste van ons gepraat en de keizer heeft geen humor. In een krant wordt beweerd dat Montchenu, uitgenodigd voor een diner bij Zijne Majesteit, heeft geantwoord dat hij hier is om hem te bewaken en niet om met hem te eten.
Slapen om 21.30u.

Bertrand verdedigt Warden. Zijn boek zal in Engeland gunstig voor de keizer zijn, ik bestrijd zijn mening, hij heeft een slechte bui.
Twee kapiteins uit India komen langs, ik trek me terug.
Mme Bertrand ziet er bleek en treurig uit.
Ik ga om 17.00u. te paard naar het kamp, waar de voorbereidingen voor de races aan het eind van de maand worden getroffen.
Bertrand heeft van de gouverneur een groot pak gekregen en doet er geheimzinnig over.
Zijne Majesteit zit in bad, vraagt me om 19.30u., niet aangekleed, voelt zich triest en niet lekker. Hij verzoekt me naar de races te gaan. Maar ik heb geen geld om me onder de officieren te begeven en heb dus niet veel zin om te gaan.
Gesprek over de Parijse baden. De keizer wil een bavaroise nemen, ik ga voor de soep.
Samengevat behandelt hij met vriendelijk.
Om 20.00u. ben ik in mijn kamer terug. Toevallig komt op dat moment de vloot uit China aan.

16 maart
zondag
543

Gedurende de ochtend werk ik.
Om 13.00u. brengt Ferzen bij de grootmaarschalk het programma van de races. Hij brengt ook kapitein Mansel mee en de kapitein van de vloot uit Bengalen.
Om 16.00u. dictaat van de keizer.
We moeten Waterloo redigeren. De keizer weet een manier om het naar Engeland te sturen. Het wordt in het Engels en in het Frans gedrukt. Het zal me een grote naam en veel geld beorgen en mijn moeder zal het omarmen.
Zijne Majesteit werkt tot 19.30u., schaakt met Montholon en Bertrand.
De gouverneur is een domkop, hij stuurt een groot pakket antwoorden op onze klachten en berispt Montholon dat hij niet heeft geantwoord toen twee heren de keizer wilden zien. Montholon moet naar die twee in Engeland schrijven en uitleggen, waarom hij hen niet heeft geantwoord.
Zijne Majesteit werkt de gehele middag aan een protest tegen Warden, vraagt me verschillende keren waarom ik zo somber ben, is aardig voor mij.
Diner, schaken met Bertrand. De kapitein van de India-vloot heeft deze ochtend tegen Bertrand, die hij van vroeger kent, gezegd dat hij vernomen heeft dat ik niet langer op Sint-Helena ben. 'Dat zijn zee-nieuwtjes', zegt de keizer.
Zijne Majesteit zegt dat hij voelt dat mme de Montholon iets tegen hem heeft. Hij vindt het goed, dat ze een dagboek bijhoudt. (Voor het eerst gepubliceerd in 1898.)
Om 22.00u. slapen.

17 maart
maandag
545

Bertrand komt mij vertellen dat men heeft verhinderd dat de kok een kom room naar zijn kinderen stuurde. Hij zegt dat zoiets goed krantenvoer is. Zo zal er beweerd worden dat Zijne Majesteit zijn bedienden O'Mera en Poppleton laat serveren en weigert mme Bertrand het nodige te geven.
Om 19.00u. bij de keizer, schaken. Hij is bezig verschillende delen van het werk

18 maart
dinsdag
548

van Warden te weerleggen. Diner. Er wordt gesproken over een biechtvader. Voor mij hoeft dat niet. Ik richt me rechtstreeks tot God, ik heb een rotsvast geloof in zijn goedheid, men gelooft zelfs dat ik in de bijbel lees! Ik weet niet waarom Zijne Majesteit me voor een biggetje houdt? 'Ja, ik denk dat u er een beetje op lijkt!' In ieder geval geloof ik oprecht in God.

Discussie met de keizer over God, dan over zelfmoord.

Om 21.15u. na het schaken trekt Zijne Majesteit zich terug.

Ik smeeek Bertrand de keizer te vragen of hij mij toestemming geeft mijn pistolen bij de gouverneur op te halen: ik zal ze verkopen. Hij zegt dat ik verkeerd doe. Ik heb nog 500 francs en de keizer zal me niets meer geven deze maand. Hij heeft heel weinig geld en hij komt er niet aan. Ik wil echter niet als een bediende geld ontvangen. 'Denkt u dat het niet hard voor me is, dat ik mijn moeder niets kan sturen?' 'Maar de keizer heeft u toch beloofd haar een pensioen te verzorgen?' 'Ja, maar hij heeft me er niet meer over gesproken. Hij heeft gelegenheid genoeg gehad om de papieren in te vullen en hij heeft niets naar mijn moeder gestuurd. De admiraal gaat vanavond vertrekken en dat is een excellente gelegenheid. Hij geeft hem niets mee, daar ben ik zeker van. Hoe wilt u dat ik vertrouwen heb in de beloften van Zijne Majesteit als hij niets doet? Als mijn moeder gelukkig was, zou ik niets vragen. Ik ben echter aan de dokter, aan de stoffenhadelaar, mijn knecht 54 pond schuldig!'

De gouverneur komt om 16.00u.

Zijne Majesteit neemt de uitgaven voor de stallen door. Hij schat dat 50 francs per maand voldoende moet zijn. Ik verzeker hem dat dat onmogelijk is, er bv. bijna geen tuig. Het is beter, dat als er niet meer geld is, een deel van de paarden terug te geven. Bij 50 francs per maand voor 12 paarden is dat 4 francs per paard. De koe kost ook 10 shilling per maand. 'In ieder geval geeft ze melk!' 'Eén fles!' De keizer zegt dat mijn berekeningen goed zijn, beslist niets, kijkt de gouverneur na, die met de dokter weggaat en hoopt via de laatste te horen wat er besproken is.

Hij dicteert me over Waterloo, corrigeert dan, berekent de sterkte van de Engelse troepen, dit alles tot 20.00u.

Tijdens het diner wordt er weer over Waterloo gesproken, de foutieve manoeuvres van Grouchy. Tenslotte leest de keizer voor uit de bijbel over Saul en David.

Dan naar de salon. De keizer, somber, schaakt met mme de Montholon, verveelt zich, vraagt hoe laat het is, trekt zich om 21.00u. terug.

19 maart
woensdag
550

Archambault waarschuwt me dat Marchand hem gisteravond de bewijzen van zijn uitgaven heeft gevraagd. Ik heb die al meer dan vijftien dagen geleden aan de keizer gegeven! Ik ga naar de grootmaarschalk, gesprek en advies over allerlei zaken. Zijn vrouw verveelt zich dood en wil weg. Zij wil niet alles opofferen voor Zijne Majesteit, die haar beschuldigt niet aanhankelijk te zijn. Bertrand kan doen wat hij wil, maar zij zal Sint-Helena verlaten. Montholon laat me een papier zien, waarop staat dat Zijne Majesteit geen schulden wil hebben met de stallen, hij zal alsnog 250 francs en 50 francs per maand betalen. Toch ben ik boos.

Om 19.00u. bij de keizer, ik ben triest. De keizer ziet het en zegt: 'Welnu, Gourgaud, nog steeds somber? Vooruit, wat hebt u? Arme Gourgaud!'

Ik zeg dat ik een beetje ziek ben. Zijne Majesteit informeert bij Bertrand wat ik

heb. Hij zegt dat hij me heel vrolijk zag, vanochtend.

Ik moet schaken. De Montholons dineren mee en de keizer vraagt me waarom ik niet wil spelen. 'Arme Gourgaud, hij heeft de landziekte!' (maladie du pays, rkv?) Er wordt gepraat over prins Louis. Montholon zegt dat deze veel goeds had, hij heeft zijn twee buitenhuizen een vrienden weggegeven. De keizer: 'Het is een ware goedzak. Dat komt, omdat ik hem heb opgevoed. Hij is anders dan Gourgaud. Omdat hij klein is, schrijft hij gedichten (hij schreef ook slechte romans!), maar, in godsnaam, waarom laat hij die drukken? Hij moet gek geworden zijn!'

Montholon veronderstelt dat hij een aardig fortuin moet hebben. Voorlezen van Euripides, verveling, om 21.30u. naar bed.

Ongelukkige dag!

Om 08.30u. moet ik bij de keizer komen om te werken, maar hij informeert naar de oorzaak van mijn somberheid. Ik antwoord hem open en eerlijk dat 50 francs per maand voor twaalf paarden onvoldoende is. Het ontbreekt ons aan tuig en lijnen.

Napoleon: 'Dat is genoeg, ze hoeven alleen maar verzorgd te worden!'

Gourgaud: 'Als Zijne Majesteit het goed vindt dat Montholon ook de stallen verzorgt, moet hij hem die geven. Montholon is verbaasd dat het voor dit geld moet. Terwijl het geld aan de andere kant over de balk wordt gesmeten (Frans: on jette l'argent par les fenêtres, rkv). Voor een ongelukkige koe, die geen melk geeft, spendeert men 50 louis.'

Zijne Majesteit herhaalt, dat ik die 500 francs niet wil aannemen.

Gourgaud: Ik wil die 500 francs niet aannemen, omdat Zijne Majesteit me sinds een maand niets geeft. Mijn mening is, daar niemand van ons meer iets moet krijgen, omdat de keizer verplicht was zijn zilver te verkopen. Van ons allen ben ik het ongelukkigst, omdat ik niet zoals Montholon de mogelijkheid heb in Frankrijk iets achter de hand te hebben. Hij heeft geld genoeg en ik heb helemaal niets. Het staat vast dat, wat er ook gebeurt, hij niet van honger zal omkomen en behoorlijk rijk zal zijn.'

De keizer zegt dat hij Montholon niet meer geeft dan mij. Ik zeg dat de hele wereld weet dat hij meer dan twee keer zoveel krijgt. 'Welnu, ik geef ook aan zijn vrouw, die bij hem is.' Ik vind dat erg onjuist tegenover mij. Zijne Majesteit wordt boos, verklaart baas te zijn over zijn eigen geld. Ik spreek over mijn moeder. Ik vraag niets en bid Zijne Majesteit mij niet te vernederen.

De keizer: 'U dreigt uw pistolen te zullen verkopen. Doe zoals u wilt, u krijgt niets meer. Ik leg die 500 francs nogmaals op die tafel daar. U wilt alleen met geweld verkrijgen, u wilt mij nadoen. Ik ben bedreigd, ik heb mijn zilver verkocht, maar dat betekent niets. Het is voor mij veel gemakkelijker u 300.000 francs te beloven na mijn dood dan nu geld vanuit Europa te verkrijgen!'

Gourgaud: Ik vraag slechts niet vernederd te worden!'

De keizer: 'Maar er is genoeg geld! Trouwens, als u die 500 francs niet wilt ontvangen, wil ik niet meer dat u bij mij blijft!'

Zijne Majesteit zegt nogmaals dat ik er de oorzaak van ben dat Las Cases vertrokken is. Toen we aankwamen, hield hij meer van mij dan van Montholon. Ik kende zijn eigenaardigheden, ik was bij hem op zijn campagnes, maar ik heb een wild karakter: ik ben niet plooibaar.

Ik ben te trots om geld voor mijn schulden te vragen. Als ik hem dat gevraagd had en hij me dat had geweigerd, hoe had ik dat dan anders kunnen zien als een teken van verachting?

Zijne Majesteit zegt dat ik soepeler moet worden en dat ik naar de Montholons toe moet gaan.

Gourgaud: 'Ik ga liever naar mijn kamer, waar het regent.'

De keizer: 'Ze zeggen over u wat u over hen zegt. Ik zal verlaten zijn als mm de Montholon vertrekt. U bedreigt steeds haar man. Ik prefereer Montholon boven u!'

Mijn armen vallen omlaag, het huilen verhindert me te spreken. Ik zeg dan dat Lannes met als aide de camp had willen nemen, net als Mouton en Soult, beiden getuigden ze van hun vriendschap voor mij. Waarom zet Zijne Majesteit me dan onderaan, terwijl hij toch een plaats voor me creëerde?

De keizer zegt: 'Omdat Lannes en de anderen u dapper en actief op het slagveld bezig zagen. De officieren van de artillerie hielden van u. Lariboisière heeft u aan mij voorgesteld. Ik vond u actief, dapper, niet bang voor de dood.....'

Het ontbijt wordt aangekondigd. Ik ga er heen, eet weinig en ben erg emotioneel. De keizer probeert me minder somber te laten zijn.

Na tafel biljarten met de keizer. Hij zegt dat ik een domkop ben. Als ik de 500 francs, geld voor de stallen, niet wil aannemen, zal dat een ernstig probleem voor de keizer zijn. Ik zal dan niet kunnen blijven, hij zal me doen vertrekken. De keizer trekt zich terug. Ik ren naar Bertrand om hem te vragen of de keizer wel of niet wil dat ik wegga. Ik zeg hem dat de hertog van Berry mij in 1815 duizend bewijzen van goedheid heeft gegeven.

Daarna zend ik Archambault naar Montholon om de 250 francs op te halen voor de schulden van de stallen en de 150 francs voor de drie maanden loon.

Montholon stuurt me het geld met een briefje, dat hij er vier pond op inhoudt vanwege de schuld van Piontowski (die allang weg is,! rkv). Het briefje gaat via Archambault een paar keer heen en weer. Ik heb nu weer ruzie met Montholon en schrijf hem: 'Wie is hier nu eigenlijk de baas, Montholon of de keizer?'

Om 19.00u. in de salon. 'Kijk en wees opgewekt', zegt de keizer tegen mij. 'Sire, u zou me misprijzen met reden als ik hier met een goed humeur ben na alles wat er gebeurd is.' 'U heeft nog steeds ruzie met Montholon. Ik wil er niets meer over horen!'

Ik moet na Bertrand met hem schaken. De Montholons zijn er.

Gesprek met Montholon over dhr. Wright. Is hij dood na zijn veroordeling?

Montholon kijkt het na in het Annual Regsiter, maar vindt het niet.

Voorlezen van het laatste deel van Eurepides.

Om 21.00u. slapen.

Dhr. Dickson komt uit de stad om een kamermeisje bij mme Bertrand te plaatsen.

Om 19.00u. is de keizer in de salon. Hij speelt met Bertrand en zegt alleen 'Ah' tegen mij. Daarna speelt hij met Montholon. Steeds stilte tegen mij.

	Diner. Geen woord tot mij. Hij zingt en betuigt aan Montholon er zijn tevredenheid over dat er boontjes zijn, vraagt dan Ali naar het boek van Andromachee, leest het en vindt het jammer, dat hij het niet heeft laten naspelen, omdat het zo mooi is. De keizer trekt zich terug om 21.00u.
22 maart (geen dag) 559	Bertrand raadt me aan zo door te gaan. Mijn positie hier is prima. Bertrand probeert me te kalmeren. De keizer zal mijn opofferingen belonen. 100.000 of 200.000 francs zijn beter dan een kolonelsrang. Zijne Majesteit zegt geen woord tegen me. Leest Andromachee, trekt zich om 21.00u. terug.
23 maart zondag 559	Fitz-Gerald heeft dienst. Hij ontbijt bij mij en verveelt zich erg, net als alle officieren van het 53^e. Ze hopen dat ze snel naar India gaan. Ik hoor de kamerdienaren Marchand en Cipriani spreken over mijn weigering het geld aan te nemen. De grootmaarschalk vraagt me geduld te hebben: 'U moet niet zo scherp discussiëren, de keizer niet zo vaak tegenspreken. Doe zoals mij!' Volgens hem zal Zijne Majesteit me het geld weigeren. De keizer wil ook dat ik mijn naam onder het werk van Waterloo zet, mijn arme hoofd gooit alles door elkaar, maar zal kalmeren. O'Meara brengt de kapitein van de Tortue, die vermeldt dat de affaire van het zilver veel rumoer in Engeland heeft veroorzaakt. Vriend en vijand zijn geblameerd. De Conquoror brengt veel nieuws. Om 19.00u. met de keizer in de salon. Zijne Majesteit is opgewekt, zingt en zegt dat Louis XVIII hem slechts 'de heer Buonaparte' noemt. Bertrand dineert bij ons. De boontjes zijn prima. Zijne Majesteit praat vriendelijk met zijn bedienden, spreekt over de geschiedenis van Frankrijk. Er zijn geen goede historici meer. Hij heeft in het vorige jaar 72 delen memoires gelezen. Om 20.30u. trekt hij zich terug.
24 maart (geen dag) 560	Zijne Majesteit heeft tegen O'Meara gezegd dat hij de adel minacht. Midden onder het diner vraagt Zijne Majesteit aan mij wanneer de paardenraces zijn. Ik ben geheel verbaasd door die woorden in de huidige omstandigheden en ik beschouw ze als een gunst. Volgens de kapitein van de Tortue zullen we hier geen drie jaar blijven als de publieke opinie verandert. Volgens de admiraal is de gouverneur een gek. De gouverneur heeft zich vandaag goed gedragen, maar kan morgen een nieuwe scène maken. De keizer spreekt over bouwvakkers en handelaars. De keizer is goed voor mij deze avond. Ik ben kil tegen hem, maar hij praat tegen mij alsof hij nooit boos is geweest. Slapen om 21.30u.
25 maart dinsdag 563	's Morgens hoor ik van Bertrand dat de keizer eindelijk over me gesproken heeft en hem getuigt van de vreugde, die ik daardoor ondervind. Hij antwoordt me dat hij deze ochtend heeft gezien, dat ik geen scènes meer maakte, dat ik hem niet meer tegensprak en dat alles goed zal komen. Wat later brengt de grootmaarschalk de admiraal, zijn vrouw en twee kapiteins van het eskader bij de keizer. De keizer praat over alles wat schepen aangaat. ('Hoeveel paarden kunnen er in een schip? ' 33 per schip van 200 ton.') Ze

26 maart
woensdag
565

kwamen om 14.30u. en gingen pas om 17.15u. weg. De admiraal is vriendelijk en vraagt of mijn gezondheid goed is. Hij vindt het jammer dat hij hier weggaat. Hij heeft nu een goed commando.

Daarna wandelt de keizer met mij in de tuin. Mme de Montholon vindt de admiraal er uit zien als een trol, zij schrijft alles op wat hij heeft gezegd tegen de keizer.

De kinderen komen, Pauline, enz. De keizer praat met ze. Dan gaat hij vermoeid naar binnen.

Schaken, diner. Hij trekt zich om 20.30u. terug.

Bertrand vindt, dat als ik zou weggaan, het niet verstandig zou zijn meteen naar Frankrijk te gaan. Misschien word ik niet eens in Engeland ontvangen.

Om 18.00u. bij de keizer. Hij is in het park met de Bertrands. Hij groet me met zijn hoed zonder iets te zeggen. Dezelfde groet voor Montholon.

'Las Cases is geheel vrij op de Kaap. Hij praat veel en mag schrijven. Ah, we hebben de artikelen in de kranten gelezen.' (Las Cases heeft enige maanden op de Kaap doorgebracht, rkv.)

Tijdens het diner zegt Zijne Majesteit geen woord tegen mij. Hij praat over Bourienne. Hij heeft hem op staande voet ontslagen, toen deze hem vanwege een gokschuld een miljoen vroeg. Het was een dief. Jammer, want hij had heel wel goede kwaliteiten, sprak goed Duits. Hij was nuttig voor me.

Na het eten schaken met Bertrand. Partij niet afgemaakt, hij trekt zich terug om 21.30u.

Bertrand komt nog even langs en waarschuwt me dat de keizer nog steeds slecht gehumeurd tegen mij is. Maar dat zal niet lang meer duren, want hij wil absoluut de Slag bij Waterloo afmaken en dat met de admiraal meegeven.

27 maart
donderdag
566

's Middags ga ik met Poppleton naar Bingham, die me voor zijn deur ontvangt.

Vandaar uit ga ik naar mme Wygniard, die we aantreffen met mme Bingham. De conversatie is vrolijk. Dhr. Wygniard is naar Hudson Lowe gegaan en komt tevreden terug en kondigt ons de komst van het fregat de Favorite aan.

We gaan weer weg en passeren Plantation House, waar Poppleton een visitekaartje achterlaat. Dan gaan we terug naar Longwood, onderweg zeggen we nog eens gedag tegen Bingham. We zijn om 16.00u. terug.

Om 18.00u. met Zijne Majesteit en anderen in het park. Hij vraagt me bijzonderheden over Bingham. Ik antwoord dat Plantation House een charmante plek is. 'Hoezo? Bent u daar geweest?' 'Om naar Wygniard te gaan, kom je langs het huis van de gouverneur', zeg ik.

De keizer praat over Rusland. Aan het eind: 'Wat een prachtige stad, Moskou! Hier zijn alleen ik en Gourgaud, die er geweest zijn!'

Om 19.00u. schaken met Bertrand. Diner. Daarna bij het biljart en om 21.30u., vermoeid, terug trekken.

28 maart
vrijdag
569

Ik spreek deze ochtend Bertrand in mijn kamer, hij is somber en stil. Ik herhaal mijn hele verhaal. Hij schudt me de hand en zegt dat alles goed komt. Ja, maar tot zo lang lijd ik en ik weet niet waarom.

De gouverneur is op Longwood gekomen, heeft gesproken met Poppleton, O'Meara, de grootmaarschalk.

Om 16.00u. ga ik met Poppleton op jacht om duiven te schieten, maar we zien niets. Mijn metgezel waarschuwt me dat dhr. Hudson Lowe op de hoogte is over

wat zich bij Wygniard heeft afgespeeld, ik ben niet in Plantation House geweest en hij heeft gevraagd naar de oorzaak van mijn onbeleefdheid. Poppleton heeft geantwoord dat het dan het overbrengen van klachten van Zijne Majesteit zou zijn geworden.

Om 19.30u. met Zijne Majesteit is de salon, hij schaakt met mme de Montholon. 'Heeft u de gouverneur gezien?' 'Ja, Sire.' 'Heeft u met hem gesproken?' 'Nee, Sire, ik zag hem toen hij langs mijn raam liep.'

De keizer speelt met Montholon, ik mag gaan zitten. Diner. Conversatie over de Slag van Denain, die hij deze ochtend met de kaart heeft gevolgd. Hij legt het uit. Gesprek over de Franse posities in 1793. In Wagram had de keizer het grootste aantal troepen bijeen, meer dan in welke andere slag ook.

Vermoeid trekt de keizer zich om 22.00u. terug.

29 maart
zaterdag
571

Bertrand waarschuwt me dat Fowler zijn moeder in Engeland gaat bezoeken en dat hij moet vertrekken met de admiraal. De laatste is hier gisteren geweest, heeft Fitz-Gerald gevraagd wat ik hem gezegd heb over Warden. De keizer ging naar mme de Montholon. Als hij er zeker van is, dat de gouverneur op Longwood is, blijft hij binnen.

Om 17.00u. ga ik op jacht. Om 20.30u. terug. De keizer vraagt me of ik iets geschoten heb, vraagt dan of de paarden los staan in de stallen.

Diner. Bertrand komt bij het dessert. Gesprek over Montenegrijnen en Italië. Ook over hoeveel geld je nodig hebt om in verschillende plaatsen te wonen. Ook iets over de Hollanders, die hij zeer wijs vindt vanwege hun geldbeheer.

Zijne Majesteit trekt zich terug om 22.00u.

30 maart
zondag
573

Om 06.00u. 's ochtend laat Zijne Majesteit het manuscript over Waterloo bij mij ophalen. Om 07.30u. moet ik bij het biljart komen. 'Vooruit, we moeten dit werk afmaken!' Voorlezen, corrigeren tot 10.30u. Daarna uitwerken tot 17.00u.

Ik ga naar Bertrand en tref er de keizer aan. Ik wil me discreet terug trekken, maar hij roept me en verzekert me dat ik welkom ben. Hij praat tegen mme Bertrand over Reade, die deze ochtend is gekomen. Het motief van dit bezoek wordt niet belangrijk geacht.

De commissaris van politie is overleden, wat we allen jammer vinden.

De keizer is heel aardig tegen mij. Hij komt om 19.00u. in de salon. 'Een spelletje schaken, arme Gourgaud?' Zijne Majesteit is moe, leest een hoofdstuk, begint een partijtje schaak, trekt zich weldra terug.

31 maart
maandag
574

Bertrand zegt nogmaals tegen me dat ik me niet ongerust hoeft te maken over mijn positie. Ik moet geduld hebben. Zijne Majesteit zal me schadeloos stellen. Twee- of driehonderdduizend francs zijn voor hem niets, maar dan moet ik hem niet tegen spreken en goed met hem blijven. Ik kan zelfs beter behandeld worden dan de Montholons en zelfs beter dan hem, Bertrand, maar de keizer is boos op mij over mijn opstelling tegen Las Cases en als Zijne Majesteit er bij is, ben ik in strijd met de Montholons! Zijne Majesteit heeft het nodig dat we om elkaar geven en dat we met hem niet over chagrijn spreken. Dat is waar, antwoord, ik, maar vroeger zag ik hem liever. Zijne Majesteit beschuldigt me van teveel afhankelijkheid en nu wil hij me behandelen als iedereen. Ik ben een mens als ieder ander. Ik ben vanwege toewijding mee gegaan. Ik vind het heden verschrikkelijk en de toekomst belooft me niets goeds. Ik heb van de keizer niets te verwachten. Nu ben ik niet meer nuttig voor hem, hij vergeet me. Het wordt

tijd dat ik een besluit neem.

Bertrand meent dat als Napoleon II of de Orleanisten nooit in Frankrijk zullen regeren, ik er goed behandeld zal worden. (Aant.: deze voorspelling is uitgekomen!). Het kan mij niet schelen, de keizer laat me ook nog verwonden door Warden, ik ga weg en kom niet terug!

Ik ga wandelen aan de kant van de nieuwe grenzen bij miss Mason, de soldaat van het 66e groet me.

Om 19.00u. bij de keizer, hij lijkt heel somber en eet niet. Gesprek over Laplace (natuurkundige, rkv.), die zijn werk 'Mécanique celeste' (1814) heeft opgedragen aan Napoleon. Gesprek over de hertog van Raguse. Ik verdedig hem op bepaalde punten. De keizer wordt boos, sabelt me neer en trekt zich om 22.00u. terug.

1 april
dinsdag
576

Ik tref dhr. Fowler aan bij Bertrand bij het ontbijt. Even later arriveren dhr. Reade met dhr. en mevr. Churschill en hun twee leuke meisjes, die uit India komen. Ze kennen Engeland niet en willen hier wel blijven. O'Meara, Poppleton en ik vergezellen ze tot aan de Briars (het ene meisjes, Amelia, is al zeer geliefd!).

Dhr. Lesson stelt me voor aan twee officieren, die uit Calcutta komen.

Om 19.00u. in de salon, de keizer schaakt er met Bertrand en spreekt vriendelijk tegen me, ik praat met hem over de meisjes Churchill.

Diner. Vervolgens een gesprek over de gebeurtenissen van 1815. Ik merk op dat de keizer toen wel 600.000 vijanden tegenover zich ha. Hij had 200.000 man. Gesprek over de tactische bewegingen tijdens Waterloo.

Om 22.30u. naar bed.

2 april
woensdag
579

Ik ontmoet bij mme Bertrand twee officieren uit India, evenals kapitein Cook van de Tottue en een vaandrig, die op het schip was, dat Napoleon naar Elba bracht. Dhr. Reade begeleidt de meisjes Churchill tijdens een tochtje over het eiland.

Ik stijg te paard, ontmoet de majoor der genie Emmat, die zegt dat hij de keizer graag eens wil ontmoeten. De mooie meisjes zijn een halve mijl achter hem. Ik ontmoet ze bij miss Mason. Daar is een heel gezelschap. Amelia wil graag de keizer ontmoeten en zijn handschrift hebben. Ik zeg mijn uiterste best te doen. Ik begeleid ze tot aan Alarm House, want ze gaan dineren bij de admiraal.

De keizer roept me in de tuin. Ik vertel hem van mijn uitstapje, hij geeft me toestemming iets geschrevens van hem aan die dames te geven. Ik vraag hem de dames te ontvangen, hij zegt geen nee. Weldra zien we kapitein Cook en de vaandrig op de weg. Zijne Majesteit verzoekt mij hen te halen. Ze zijn zeer respectvol. De keizer zegt tegen de vaandrig dat hij hem herkent, maar dat hij gegroeid is. Allen praten levendig.

Tenslotte zegt de keizer, als ze weg zijn, dat hij zich de vaandrig niet herinnert, maar dat hij zo gesproken heeft om hem een plezier te doen. Zo leidt men mannen!

Als ik hem om een briefje vraag, veert hij op en wordt boos! Ik stel voor er om te schaken. De keizer belooft het tegen vier duiven, ik beloof hem er acht. Ik win de eerste drie partijen, maar mijn tegenstander zegt dat we er vijf moeten spelen. Ik speel nog eens en win beide.

Als het diner wordt aangekondigd, staat Zijne Majesteit op en staat me toe naar de stad te gaan. Hij wil echter geen woord schrijven noch de dames ontvangen. Dat zal goed vallen in Engeland, want iedereen weet dat hij geen vreemdelingen wil zien. Hij geeft me duizend blijken van vriendschap, verzekert me dat ik

3 april
donderdag
581

gelukkig ben met het hebben van illusies: 'We zullen je goed laten trouwen' en trekt zich om 22.00u. terug.

Ik loop met Bertrand mee naar zijn huis. Hij belooft me enkele woorden van de hand van de keizer in het geval het mij niet lukt.

De grootmaarschalk geeft me twee woorden, geschreven door de keizer:

'Fransen zeggen.'

Ik heb ook nog twee andere: 'Combattre Lyon' en ik maak er een pakketje van. Om 08.00u. vraag ik Poppleton me naar de stad te brengen, maar de Montholons zijn al op stap. Bertrand zegt: 'De keizer heeft ze gisteren na ons gesproken en ze opdracht gegeven naar de stad te gaan om het contact met mme Stürmer te proberen te vernieuwen.'

Ik: 'Dhr. de Montholon, die niemand mag, wordt een opgewekte ambassadeur!'

Bertrand: Mme de Montholon wil de keizer alleen maar een plezier doen!

Als zij kunnen bewerkstelligen dat we hier weg komen, zal dat heel goed zijn!'

Zo is de keizer dus!

Poppleton, die me nu niet kan begeleiden, heeft Fitz-Gerald gevraagd. Die komt bij me ontbijten. Ik laat Archambault aan Montholon vragen hoe laat hij naar de stad gaat. Hij antwoordt dat hij niet gaat. Ik vraag hem excuus, maar Poppleton mag mij niet begeleiden van Montholon. Deze geeft me zijn erewoord dat hij er zelf niet met deze officier over heeft gesproken. Poppleton bevestigt dat tegenover mij en zegt dat O'Meara hier getuige van was. Wat moet ik hier van denken?

In de stad begeleid ik de dames Churchill, die zich gaan inschepen. Miss Amelia vraagt of ik haar breng, waarom ze gevraagd heeft. Ik geef het haar. Hudson Lowe draait zich om en groet me. Ik neem hartelijk afscheid van deze charmante dames. Hopelijk niet voor eeuwig!

Op de terugweg ontmoet ik dhr. Montchenu. Uitwisseling van allerlei nieuws en over waarom Montchenu niet in dienst van de keizer wilde. Ik vertel wat ik allemaal gedaan heb na de eerste abdicatie. Ik ben niet mee geweest naar Elba, maar in dienst geweest van de hertog van Berry. Montchenu vindt me een loyaal militair en hoopt me maandag bij de races te zien. Samen met Poppleton en Fitz-Gerald kom ik terug op Longwood.

Om 19.30u. bij de keizer. Deze hoort mijn gebeurtenissen aan, dan verveelt hij zich. Ik vertel hem ook van mijn ontmoeting met Montchenu, die zegt dat de keizer in Waterloo verzuimd heeft eerst Blücher aan te vallen, terwijl hij wist dat deze Pruisische generaal slechts twee bataljons had.

Diner. Bertrand blijft. Convercatie over Frederik de Grote van Pruisen en zijn campagnes.

Ik voel me benauwd en ga naar buiten een luchtje scheppen.

Zijne Majesteit trekt zich om 22.30u. terug.

Einde deel 1